

FIKİH

MEZHEPLERİNE GÖRE

MÜZİK SANATI

MÜZİK ÂLETLERİ

VE MÜZİSYENLER

Fakihler iki farklı bakış açısıyla müzik ve eğlenceyi ele almaktadırlar. Bir kısmına göre âyet ve hadisler doğrultusunda mutlak yasaklama vardır fakat bundan bazı istisnalar olabilir. Diğer bir kısmına göre de müzik ve eğlence konusunda mutlak olarak ibâhe vardır fakat istisnaî olarak bazı yasaklamalar olabilir görüşündedirler.

Her iki düşünceye mensup olanların kendilerine göre de delilleri var, haklı oldukları ve yanıldıkları taraflar da vardır. Müzik ve eğlence konusundaki görüşlerini bu doğrultuda ileri sürmektedirler.

Mûsikî günümüzde sosyal toplumda çok yaygın olan bir sanattır. Bu sanatın yaygın olduğu kadar da çok değişik amaçlarla kullanılabilme özelliği de bulunmaktadır. İslâm Târîhi boyunca her dönemde bu alanla ilgili âlimlerin görüşlerini yansıtan eserler ele alınmıştır. Bunlardan bir kısmı yaşanmış kötü örnekleri göz önünde bulundurarak, mûsikî oyun ve eğlencenin tamamen aleyhine açıklamalarla doldurulmuş, bir kısmı da -mûsikînin bir sanat olarak suçunun olmadığını ifade ederek- bu konuda sınırını bilmeyen insanların yüzünden yasaklamanın makul olmadığını düşünmektedir.

Böylece insanın ferahlamasını ve rahatlığını sağlayacak bazı hoş vakitlerin de onun hayatında yer alabileceğini kanaatine vararak bu konuda toleranslı açıklamalar yapmışlardır.

Mûsiki, oyun ve eğlence dünyanın bizzat kendisidir. Kur'ân-ı Kerîm'in birçok âyetinde bu gerçek anlatılmaktadır. İnsan olarak bunlardan uzak durmak değil, sosyal hayatın kaçınılmaz itiyatlarından olan bu şeylere dalıp, Allah'a, ailemize ve çevremize karşı olan görevlerimizi unutmamak ve bunlarda ölçüyü kaçırmamaktır.

DOÇ. Dr. BAYRAM AKDOĞAN

Doç. Dr. Bayram AKDOĞAN

FIKİH MEZHEPLERİNE GÖRE MÜZİK SANATI
MÜZİK ÂLETLERİ VE MÜZİSYENLER

FIKİH

MEZHEPLERİNE GÖRE

MÜZİK SANATI

MÜZİK ÂLETLERİ

VE MÜZİSYENLER

Doç. Dr. Bayram AKDOĞAN
ANKARA 2017

FIKİH MEZHEPLERİNE GÖRE MÜZİK SANATI, MÜZİK ÂLETİ VE MÜZİSYENLER

**Doç. Dr. Bayram AKDOĞAN
A.Ü. İlahiyat Fakültesi
Türk Din Mûsikîsi Anabilim Dalı
Başkanı**

ANKARA 2017

FIKİH MEZHEPLERİNE GÖRE MÜZİK SANATI, MÜZİK ÂLETİ VE MÜZİSYENLER

Doç. Dr. Bayram AKDOĞAN

© *Bu kitabın bütün hakları Bayram AKDOĞAN'a aittir. Şekil ve muhteva yönüyle taklidi ve kopyası yasaktır. Kaynak gösterilmeden alıntı yapanlar sorumludur.*

ISBN : 978-605-60935-7-9
Kapak : ask
Dizgi : Bayram AKDOĞAN
Baskı : Mans Medya Yapım Ltd. Şti.
Oğuzlar Mah. 1364. Sok. No: 2/6 Balgat –
Çankaya / ANKARA
Tel: (0312) 287 77 35
İsteme Adresi : Bayram AKDOĞAN
A.Ü. İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi
06500 Beşevler / ANKARA
Fakülte Tel: (0312) 212 68 00 / 1278
Mobil: 0546 233 90 90
E-mail: akdogan@divinity.ankara.edu.tr
URL: www.bayramakdogan.com

**FIKİH MEZHEPLERİNE
GÖRE MÜZİK SANATI,
MÜZİK ÂLETİ VE
MÜZİSYENLER**

Bayram AKDOĞAN

Doç. Dr. Bayram AKDOĞAN

Aslen Trabzon / Çaykara kökenli olup 1956'da Sivrihisar / İlören'de doğdu. Erken yaşlarda müziğe ilgi duydu. Hânende olan annesi Şehriye Hanım'ın İlahilerini ve onun sık sık okuduğu Muhammediye'sini duyarak etkilendi. İmamlık görevi yapan babası Hâfız Ali Hoca Efendi'nin güzel sesle okuduğu Kur'an, Mevlid ve Kasîde gibi çeşitli dini formlarını dinleyerek büyüdü. İlk enstrümanı olan Bağlama'yı ağabeyi Hasan'dan öğrendi, erken yaşlarda sesini ve sazını kullanarak Türk Halk Mûsikîsiyle ilgilendi.

İlköğrenimini Kaynaşlı İlkokulu'nda, Orta ve Lise öğrenimini Düzce İmam-Hatip Lisesi'nde tamamladı. Öğretmenleri Dr. Mustafa Kılıç, Ahmet Tezcan, Mustafa Koçyiğit ve Aybeniz Tümer adlı hocaların sesli dini mûsikî çalışmalarından istifade etti. Özellikle Dr. Mustafa Kılıç'ın tüm müzik çalışmalarına katıldı, hocasının özel ilgisine mazhar oldu. Yine buradaki eğitimi devam ederken Türk Tasavvuf ve Mehter Mûsikîlerine ilgi duydu. Mehter sazları üzerinde uygulamalar yaptı. Öğrenimi süresince bir yandan da hıfza çalıştı.

1977 yılında Bursa Yüksek İslâm Enstitüsü'ne girdi. Enstitü'de Fıkıh-Kelâm Bölümündeki eğitimi boyunca bir yandan da Öğretim Üyesi Yunus Vehbi Yavuz Bey tarafından 4 yıl boyunca kesintisiz yürütülen medrese usûlü Arapça, Fıkıh, Tefsir, Hadis, Ferâiz ve Kasîde-i Bürde çalışmalarına katıldı ve başarılı olarak icâzet aldı.

1981 yılında Bursa Yüksek İslâm Enstitüsü'nden mezun oldu. Üniversitedeki öğrencilik yıllarında Bursa / Ruscuk Câmii İmam-Hatibi Hâfız Ahmet Argun Aktuğ Hoca Efendi'den Ney, Ud ve Türk Mûsikîsi makam dersleri aldı. Bu arada Câmî Mûsikîsi formları üzerinde Bursa / Emir Sultan Câmii Müezzini Hâfız Hüsamet'in Fındıkoğlu ile uygulamalar ve çalışmalar yaptı. 1977-81 yılları arasında Bursa Mevlithanlar Derneğindeki dînî mûsikî çalışmalarına katıldı.

1982 Tuzla Piyade Okulundaki Yedek Subay Öğrencilik eğitimini tamamladıktan sonra Çorlu 176. Piyade Alayında subay olarak çalıştı. 1983 yılında silâh takım komutanı olarak askerlik görevini tamamladı.

1983-87 yılları arasında muhtelif orta dereceli okullarda idarecilik ve öğretmenlik görevinde bulundu, çeşitli müzik çalışmalarını yönetti.

1988'de Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Türk Din Mûsikîsi Anabilim Dalı Araştırma Görevlisi oldu. Hocası Yrd. Doç. Dr. Ruhi Kalender'den uygulamalı Kanun dersleri aldı ve onun danışmanlığında akademik çalışmalarını sürdürdü.

1991 yılında "*İsmâil-i Ankaravî'nin Huccetü's-Semâ' Adlı Eserine Göre Mûsikî Anlayışı*" adlı teziyle Yüksek Lisansını tamamladı. Tunus ve Mağrib ülkeleri mûsikîsi üzerinde araştırmalarda bulunmak, Arapça ve Fransızca dilleri üzerinde pratikler yapmak üzere on ay süre ile Tunus'a gitti. Tunus'ta kaldığı sürece Konservatuar ve müzik çevreleriyle yakın temaslarda bulundu. Türk Mûsikîsini tanıtıcı resitaller verdi.

1996 yılında "*Fethullah Şîrvânî ve Mecelletun fi'l-Mûsîka Adlı Eserinin XV. Yüzyıl Türk Mûsikîsi Nazariyatındaki Yeri*" adlı teziyle doktorasını tamamladı.

1999 yılında Yrd. Doç. Dr. unvanını alan Bayram Akdoğan'ın İslâm ve Müzik konularında Türkçe, Fransızca, Arapça ve İngilizce

olmak üzere yayımlanmış birçok kitabı ve makalesi bulunmaktadır. Uygulama alanı olarak Türk Müsikîsi sazları, bilimsel çalışma alanı olarak da İslâm ve Müzik Sanatı konularında uzman olan Bayram Akdoğan, yurt içinde M.E.B. Din Öğretimi Genel Müdürlüğü tarafından açılan Hizmet içi Eğitim Kurslarında Öğretim Üyesi olarak; Diyanet İşleri Başkanlığı'nca tertip edilen Din Görevlilerinin Müsiki Eğitimi için açılan çeşitli kurs ve seminerlerde Öğretim Görevlisi olarak hizmetlerde bulundu.

Çeşitli Radyo Televizyon konuşmaları yanında, yurt dışında başta Tunus, Yunanistan, Almanya, İngiltere, İsviçre, Avusturya, Fransa, Güney Afrika Cumhuriyeti, Avustralya, Kazakistan, Kırgızistan ve Norveç olmak üzere çeşitli ülkelerde Kanûn, Ud ve Ney sazlarıyla konserlere katıldı ve resitaller verdi, Türk Müsikîsini, inanç ve kültürünü tanıtıcı çalışmalarında bulundu.

23 Eylül 2011 tarihinde *Mevlevilik ve Müsikî (Er-Risâletü't-Tenzîhiyye fi-Şe'ni'l-Mevleviyye)* adlı Doçentlik takdim teziyle Doçent unvânı aldı. Profesörlük takdim çalışması olarak da *Sanat'ın Kitabı* adlı eserini yayımlayan Bayram Akdoğan bir yıldan fazladır kadro beklemektedir.

Halen adı geçen Fakültede çok yoğun bir eğitim öğretim görevi ve telif çalışmaları yanında Türk Din Müsikîsi Anabilim Dalı Başkanı olarak resmi görevini sürdürmektedir. Bayram Akdoğan evli olup, ikisi kız, biri erkek üç çocuk babası ve iki de torun dedesidir.

FIKİH MEZHEPLERİNE
GÖRE MÜZİK SANATI,
MÜZİK ÂLETİ VE
MÜZİSYENLER

Bayram AKDOĞAN

*Silsile-i İlmiye ile ilminin feyiz ve bereketinden
aydınlandığım Muhterem Hocam, Değerli Üstadım*

Cennetmekân

Çaykara'lı Hacı Hasan Rami Yavuz Hoca

Efendi'nin Aziz Rûhuna

Ve

*Maddî mânevî yetişmemizde üzerimizde çok emeği
bulunan **Emekli Öğretim Üyesi Prof. Dr. Yunus***

**Vehbi Yavuz Hocamın sağlık ve afiyetine ithaf
olunur.**

Rabbim onlardan ebediyen razı olsun âmin”

B. AKDOĞAN

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
KISALTMALAR	XV
ÖNSÖZ	XVII
GİRİŞ	1
A- ÇALIŞMANIN ÖNEMİ, METODU, AMACI, ZAMANLAMASI	6
B- HÜKÜM VERME İLE İLGİLİ BAZI FIKİH TERİMLERİNİN ANLAMLARI ...	7
a- Mükellef	7
b- Mübâh ve helâl.....	8
c- Mekrûh ve Haram	11
C- İSLÂM HUKUKUNA GÖRE HARAM VE HELÂL'İN KAYNAKLARI	19
D- İSLÂM HUKUKUNA GÖRE HARAM'IN MÜEYYİDELERİ	19
E- ŞER'AN HARAM EDİLMEMİŞ BİR HUSUSU İNSANLARA HARAM OLARAK TANITMANIN SORUMLULUĞU ..	21

BİRİNCİ BÖLÜM

FAKİHLERİN MÛSİKÎ İLE İLGİLİ DEĞERLENDİRME YAPTIKLARI KONULAR

1- Düğün Yemeği (Velîme) Hakkında Görüşleri	29
--	-----------

2- Mûsikî ve Ezân Konusundaki Görüşleri.....	33
3- Kur'ân'ın Nağmeli ve Makamlı Okunması Hakkındaki Görüşleri	34
4- Eğlence ve Şarkıcılık Sanatı	37
5- Enstrüman ve Müzik Âletlerinin Kullanımı (Şâhitlik Meselesi).....	38
6- Müzik Âletlerinin Alım –Satımı ve Ticareti	39
7- Müzik Eğitimi Yapmak ve Yaptırmak.....	39
8- Eğitilmiş Şarkıcı Erkek ve Kadın Kölelerin Alım-Satımı	40
9- Mûsikî Sanatının Kişiyne Bir Maddi Değer Kazandırıp Kazandırmayacağı	41
10- Müziğin Enstrümansız Yapılması Meselesi	42
11- Müzik Âletlerinin Mal Olup Olmaması (Mal-ı Müttekavim) Konusu. İtlâfı Durumunda Bedelinin Ödenip Ödenmeyeceği Meselesi	43
12- Mûsikî ve Eğlence Sanatıyla Uğraşanların Kişilikleri ve Şâhitliklerinin Kabul Edilip Edilmeyeceği (Şarkıcı ve Nâihaların Şâhitliği) Konusu	45
13- Şâirlerin Şâhitliği	46
14- Cenâzelerde Ağlayan (Nâiha) Varsa Böyle Cenâzeye Katılıp Katılmama Konusu	47
15- Düğünlerde Müzik Âletlerinin Çalınması Meselesi	48

16- Düğünlerde Çalgı ve Oyun Varsa Böyle	
Dâvetlerde Gösterilecek Tavır ve Uygulamalar ...	50
17- Çalgı Âletlerinin Meşruyet Açısından	
Asgarisi Hakkında Görüşler	52
18- Ney (üfleme) Çalmanın Hükümü	53
19- Müzik ve Sanatçı Grubunun Kiralanması	54
20- Müzik ve Akid (Alış-Veriş Antlaşması)	56
21- Köle Alış-Verişinde, Kölenin Müzik	
Yeteneğine Sahip Olmasının Ayıp ve Kusur	
Sayılıp Sayılmayacağı	57
22- Şarkıcı Olarak Bilinen Bir Cârîyenin Bu	
Yeteneğe Sahip Olmadığı Görülse Bu	
Akid Bozulabilir mi?	59
23- Şarkı Sanatına Sahip Biri	
Öldürüldüğünde Tazminat Durumu	60
24- Müslümana ait olan Müzik Âletlerinin İtlâfı,	
İçki ve Şarabın Dökülmesi Durumunda	
Zararın Ödenmesi Meselesi	62
25- Müzik Âletleri Hırsızının Cezalandırılması	
(El Kesme Cezası) Meselesi	63
26- Müzik, Konser, Ezân ve Nâihalıktan	
Alınan Ücretin Meşru Olup Olmaması Meselesi ...	65
27- Çocukların Def veya Herhangi Bir Müzik Âleti	
Çalması	66
28- Kur'ân'ı Bir Ritim ve Enstrüman	
Eşliğinde Okumanın Hükümü	68

29- Şarkı Güftelerinin ve Cenâze Ağıtlarının Sözlerinin Bulunduğu Defterlerin Kiralanması ...	70
30- Fıkıh Bilgilerinin Bulunduğu Defterlerin Satılması	71
31- Telli Sazlar, Düdükler, Ud, Tanbur vs. Sazların Çalınması Meselesi	73

İKİNCİ BÖLÜM

FIKİH MEZHEPLERİNE GÖRE MÜZİK SANATI, MÜZİK ÂLETİ VE MÜZİSYENLER

A- HANEFÎ MEZHEBİNE GÖRE MÜZİK SANATI, MÜZİK ÂLETİ VE MÜZİSYENLER	78
B- MÂLİKÎ MEZHEBİNE GÖRE MÜZİK SANATI, MÜZİK ÂLETİ VE MÜZİSYENLER	87
C- ŞÂFÎ MEZHEBİNE GÖRE MÜZİK SANATI, MÜZİK ÂLETİ VE MÜZİSYENLER	90

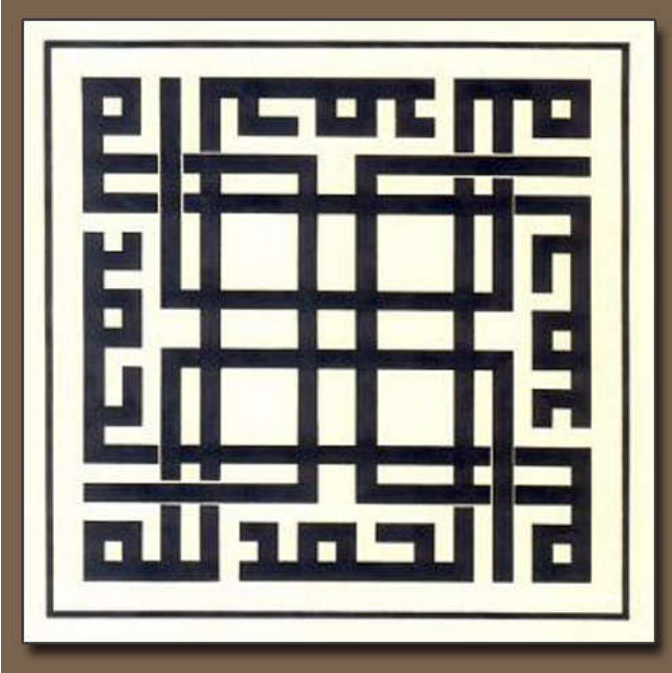
D- HANBELÎ MEZHEBİNE GÖRE MÜZİK SANATI, MÜZİK ÂLETİ VE MÜZİSYENLER	92
E- ZÂHİRÎ MEZHEBİNE GÖRE MÜZİK SANATI, MÜZİK ÂLETİ VE MÜZİSYENLER	95
F- ŞİİLİKTE MÜZİK SANATI, MÜZİK ÂLETİ VE MÜZİSYENLER.....	97
SONUÇ	101
GENEL İNDEKS	107
KAYNAKLAR.....	113

KISALTMALAR

- (c.c.) : Celle celâlühû = Şânı Yücedir.
 (s.a.v.) : Sallallahu aleyhi ve sellem, Allah'ın Rahmeti ve selâmı ona olsun.
 (a.s.) : Selâm ona olsun.
 (r.a.) : 1-Rahmetu'llahi aleyh, Allah'ın rahmeti ona olsun.
 2-Allah ondan razı olsun
 s. : Sayfa.
 c. : Cilt.
 (k.s.) : Kaddesa'llahu sırrahu = Allah sırrını mukaddes kılsın.
/..... : Sûre numarası / âyet numarası.
 Haz. : Hazırlayan.
 Bkz. : Bakınız.
 Ysz. : Yersiz, baskı yeri verilmemiş.
 Tsz. : Tarihsiz, baskı tarihi verilmemiş.
 B.A. : Bayram Akdoğan'a ait açıklama ve notlar.
 Bsk. : Baskı.
 No : Numara.
 H. : Hicrî.
 M. : Mîlâdî.
 M.Ö. : Mîlattan önce
 Terc. : Tercüme eden.
 Çev. : Çeviren.

Neşr	: Neşreden.
Yay.	: Yayımlayan, yayınevi.
v.	: Vefâtı, ölümü.
a.g.	: Adı geçen.
a.g.e.	: Adı geçen eser.
a.g.m.	: Adı geçen makale.
TDV.	: Türkiye Diyanet Vakfı

ÖNSÖZ

İslâm açısından her hangi bir şeyin hükmünü ortaya koymak gerektiği zaman ilk müracaat edilecek kaynak şüphesiz ki Yüce Kitabımız Kur’ân-ı Kerîmdir. Ondan sonra hadisler ve daha sonra da İslâm âlimlerinin fıkıh kaynaklarındaki düşünceleri sırayla gelmektedir.

Mûsiki, oyun ve eğlence ile ilgili bu zamana kadar çeşitli dönemlerde muhtelif çalışmalar meydana getirilmiştir. Günümüzde de bu alanda akademik anlamda birçok Yüksek Lisans ve Doktora Tezleri yapılmıştır. Bu çalışmamızdan biraz önce “*Mûsiki İle İlgili Kırk Hadis ve Şerhi*” adlı çalışmamızla hadisler konusunda bilgiler vermeye gayret ettik. En son ise “*Mûsikî Oyun ve Eğlence İle İlgili Olduğu İddia Edilen Kur’ân Âyetleri ve Tefsirleri*” adlı araştırmamızı yayımlayarak âyetlerin sebep-i nüzûlleri ve ilk kaynaklara göre yorumlarını ortaya koymaya çalıştık. Bu defa ilâhiyatçı ve müzik sanatı ile ilgilenen bir akademisyen olarak “*Fıkıh Mezheplerine Göre Müzik Sanatı, Müzik Âleti ve Müzisyenler*” adlı bir çalışma yapmamızın gereği hâsıl olmuştur. Daha önce bu isimle özgün ve özet niteliğinde bir makale yayımlamıştık. Her mezhebin bizzat orijinal Arapça kaynağını kullanarak görüşlerini ortaya koymaya çalışmıştık. Daha sonra bu

makaleyi genişleterek bir kitap haline getirmemizin faydalı olacağını düşünerek bu çalışmamıza karar vermiş bulunuyoruz.

Yüksek İslâm Enstitüsünde Fıkıh-Kelâm Bölümünü tercih etmiş olmamızın bize İlâhiyat mesleği alanında çok katkıları olmuştur. Özellikle fıkıh usûlü ve metodolojisi dersleri almamızın, hatta mezuniyet tezimizi de “*İslâm Hukukunda Fâsit Alış-verişler*” alanında yapmamızın bize vermiş olduğu cesaretle, daha önce üzerinde çalışılmamış böyle önemli bir konuda araştırma yapmaya karar vermiş bulunuyoruz.

Ayrıca medrese eğitimi içerisinde fıkıh ile ilgili çeşitli konuları muhtelif kaynaklardan okurken âşına olduğumuz mûsikî konuları da ta öğrencilik yıllarımızdan itibaren dikkatimizi çekmekteydi. Bu yüzden İslâm Hukuku ile ilgili kaynaklarda araştırma yapmak bize yabancı gelmemiş ve zorlamamıştır. Bu bakımdan Fıkıh-Kelâm Bölümü mezunu olmamızın bizlere çok avantajı olmuştur.

Konu ile ilgili nasların ve materyallerin doğru anlaşılması için sadece ilâhiyat ilimlerinin tahsil edilmiş olması yetmemektedir. Bu alan, sadece mûsikînin nazariyatına vâkıf olanların Arap dilini ve İlâhiyat ilimlerini bilmeden üstesinden gelebileceği bir konu da değildir. Bu alan yukarıda saydığımız hususlarla birlikte mûsikî sanatının inceliklerine ve icrasına da sahip olmak ve bunlarla birlikte ilâhiyat ilimlerini kullanabilecek usûl

ve teknik bilgilerine de sahip tam donanımlı olmayı gerektirmektedir.

Çalışmamızın çağdaş İslâm düşüncesine katkısı olacağına inanıyoruz. Gayretlerimizle İslâm'ın yeni nesillere doğru anlatılmasını amaçlamaktayız. Dîn-i mübî-i İslâm'ın yaşanmasına vesile ve yararlı olması dileğiyle, çalışmak bizden muvaffakiyet Allah'tandır.

Bayram AKDOĞAN
01 Ağustos 2017
Beşevler

GİRİŞ

Mûsikî konusunda Fakihlerle Mutasavvıflar arasında, ayrıca Irak ve Hicâz bölgesi âlimleri arasında farklı düşünceler ortaya çıkmaktadır.

Genel olarak mutasavvıflar mûsikîye karşı, fakîhlerden daha müsâmahakâr ve toleranslı davranmışlardır. Fakîhler mûsikî konusunda daha kuralcı ve sert bir yol izlemişlerdir.

Semâ'ın¹ birçok tasavvufî çevrede iyi karşılanıp takdir görmesine rağmen, fıkihta en müsâmahakâr olanlar, sınırlı olarak mûsikînin ancak bazı çeşitlerinin mübah olabileceğini söylemektedirler. Genel ifadeyle mûsikî hakkında bir serbestlik fıkihta görülmemektedir. Bu konuda en serbest düşünenler bile mübahlık konusunda mutlaka bazı şartları ileri sürmektedirler.

¹ Semâ' kelimesi Arapça'da işitmek, dinlemek anlamındadır. Bir müzik terimi olarak "Semâ" "mûsikî dinlemek ve dinlediği müzik ile coşmak anlamlarını ifade etmektedir.

Sûfilerin de mûsikîyi tarikatlarının esasî haline getirerek, ibadetlerde şevk ve gayret verici olarak telakkî etmeleri sonucu, İslâm Tarihinde karşılıklı çekişmelere ve hücumlara sebep olmuştur. Biri diğerini din konusunda hafiflikle suçlarken, diğerleri de kabalık ve katı kuralcılıkla itham etmiştir.²

Bahis konusu olan bu çevreler tarafından mûsikî sanatının her yönü ele alınmış, okuyan veya söyleyenin kadın veya erkek oluşu; sesli veya enstrümantal olarak icra edilişi; güftenin durumu, çalgı âleti eşliğinde olup olmaması; icra yeri ve zamanı; muharrikin (müzikte harekete geçiren şeyin) çeşidi ve niyetin önemi; mûsikînin yalnız başına veya halka açık olarak yapılması; müzik âletlerinin mal sayılıp sayılmayacağı; bir Müslüman'ın evinde bu âletleri bulundurup bulunduramayacağı konuları; hukukta bu sanatla uğraşanların şâhitliğinin kabul edilip edilmeyeceği hususu; dinleyici ve icracıların hür ve bülûğ çağına ulaşmış olup olmadıkları hususuna varıncaya kadar fıkıh kaynaklarında çok genişçe ele alınmış ve çok tartışmalar yapılmıştır. Biz, İslâm Hukuku ile ilgili kaynaklardaki bu tartışmaları burada verecek değiliz, ancak önde gelen mezheplerin mûsikî konusundaki görüşlerine imkânlar nispetinde değinmek istiyoruz.

² Süleyman Uludağ; *İslâm Açısından Mûsikî ve Semâ'*, 2. Baskı, Bursa 1992, s. 171-172.

Mûsikî konusunda Hicâz ekolüne sahip olanlar, müzik ve semâ' konularında daha çok uygulamalara bağlı olarak hareket etmektedirler, Peygamberimiz Hz. Muhammed (s.a.v.)'in ve ashabının tatbikatlarını ve o zamanki Arap örf ve âdetlerini esas almaktadırlar. Irak ekolüne mensup olanlar mûsikî konusunda daha çok nakil ve akılla hareket etmişler ancak zamanla tasavvufun fıkıh üzerindeki tesiriyle Irak fıkıh ekolüne mensup olanların da Hicâz fıkıh ekolü mensupları gibi müsamahakâr bir duruma geldikleri bilinmektedir. Bağdat'ın Abbasî Devletinin başkenti oluşuyla her taraftan buraya akan ganimetlerle müreffeh bir hayat sürülmesi, halkın refah seviyesinin yükselmesiyle Irak bir eğlenme merkezi haline gelmiş, dolayısıyla buradaki âlimlerin müzik konusundaki katı tutumları, toleranslı ve daha yumuşak bir tavra dönüşmüştür. Böylece Hanefî olan Mevlevîlerin, mûsikî konusundaki müsamahaları, Hicâz fıkıh mektebine bağlı olanlardan daha az değildir. Hatta Mevlevîler bu konuda daha da ileri oldukları için Hicâzluların eleştirilerine hedef olmuşlardır.³

Fakîhler iki farklı bakış açısıyla müzik ve eğlenceyi ele almaktadırlar.

Bir kısmına göre âyet ve hadisler doğrultusunda mutlak yasaklama vardır fakat bundan bazı istisnalar olabilir.

³ Uludağ, a.g.e., s. 176-177.

Diğer bir kısmına göre de müzik ve eğlence konusunda ibâhe mutlak olarak vardır fakat istisnâ olarak bazı yasaklamalar olabilir görüşündedirler.

Her iki düşünceye mensup olanların kendilerine göre de delilleri var, haklı oldukları ve yanıldıkları taraflar da vardır. Müzik ve eğlence konusundaki görüşlerini bu doğrultuda ileri sürmektedirler.

Mûsiki, oyun ve eğlence dünyanın bizzat kendisidir. Kur'ân-ı Kerîm'in birçok âyetinde bu gerçek anlatılmaktadır. İnsan olarak bunlardan uzak durmak değil, sosyal hayatın kaçınılmaz itiyatlarından olan bu şeylere dalıp, Allah'a, ailemize ve çevremize karşı olan görevlerimizi unutmamak ve bunlarda ölçüyü kaçırmamaktır. Bunlar içerisinde özellikle mûsikînin bir sanat olarak çok ayrı bir yeri vardır.

Mûsikî günümüzde sosyal toplumda çok yaygın olan bir sanattır. Bu sanatın yaygın olduğu kadar da çok değişik amaçlarla kullanılabilme özelliği de bulunmaktadır. İslâmî açıdan bu sanatın hükmü pek tabii olarak insanları ilgilendirmektedir. Hatta Müslüman olmayanlar bile İslâm'ın mûsikî sanatı konusundaki düşüncesini öğrenmek istemektedirler. İslâm Tarihi boyunca her dönemde bu alanla ilgili âlimlerin görüşlerini yansıtan eserler ele alınmıştır. Bunlardan bir kısmı yaşanmış kötü örnekleri göz önünde bulundurarak, mûsikî oyun ve eğlencenin tamamen aleyhine açıklamalarla doldurulmuş, bir kısmı da

mûsikînin bir sanat olarak suçunun olmadığını ifade ederek, bu konuda sınırını bilmeyen insanların yüzünden yasaklamanın makul olmadığını düşünmektedir. Böylece insanın ferahlamasını ve rahatlığını sağlayacak bazı hoş vakitlerin de onun hayatında yer alabileceğini kanaatine vararak bu konuda toleranslı açıklamalar yapmışlardır.

Bu konuda lehte ve aleyhte onlarca hadis rivâyet edilmiştir. Mûsikînin lehinde olan hadisler Kütüb-i Sitte adı verilen sağlam hadis kaynaklarında geçmesine rağmen, Müslümanlardan bazıları hâlâ ne hikmetse uydurma olan, aslı esası olmayan sözleri Hz. Peygamberin gerçek sözüymüş gibi kabul edip onlarla amel etmeye ve insanları da bu yalan haberlerle amel etmeye zorladıkları bir gerçektir. Dolayısıyla gerek fıkıh ve gerekse tefsir kaynaklarında aslı esası olmayan bir sürü haber - doğruymuş gibi- yer almış ve fakihler de bunlara göre hükümler vermişlerdir. Fıkıh konuları içerisinde kendilerine dayanılarak fetva verilen bu yalan haberlerin temizlenmesi gerekir. Çünkü harâm olan şeyler Kur'ân âyetleri tarafından açıkça ifade edilmektedir. Kullanılma durumuna, amacına, yerine ve zamanına göre hüküm alan mûsikî sanatı hakkında açıkça bir nass olmamasına rağmen, mûsikî sanatı ve müzisyenler hakkında fakihler tarafından çok ağır ve kesin hüküm ifade eden terimler kullanılmıştır.

A-ÇALIŞMANIN ÖNEMİ, METODU, AMACI, ZAMANLAMASI.

İslâm Tarihi boyunca bu alanda çok risâleler ve kitaplar yazılmış, hemen hemen her dönemde konuyla ilgili açıklama yapan âlimlerimiz olmuştur. Hem bir ilâhiyatçı ve hem de mûsikî sanatını bilen ve akademik çalışmalarını bu sanatın konuları üzerinde yapmaya çalışan bir araştırmacı olarak, Rabbimin bizlere verdiği imkânlar ölçüsünde bu konu üzerinde tüm kardeşlerimize yararlı olması dilek ve temennisiyle bu çalışmamıza başlamış bulunuyoruz.

Çalışmamızın tam adı “*Fıkıh Mezheplerine Göre Müzik Sanatı, Müzik Âleti ve Müzisyenler*” dir. “*İslâm Hukukuna Göre Müzik Sanatı, Müzik Âleti ve Müzisyenler*” İfadesini kullanmak istemedik.

Çalışmamızın amacı, fakihlerin bu konudaki düşüncelerini ortaya koyarak enine boyuna tartışmak ve gerçekleri ortaya çıkarmaya çalışmaktır.

Bu çalışmada yöntem olarak tümden gelim metoduyla birlikte, ayrıca ilgili âyetlerin esbâb-ı nüzûllerini dikkate alarak muhtelif görüşlere de yer vereceğimiz için özelden tüme varım metotlarını da uygulayacağız.

Çalışmamızın bir kısmı daha önce ele aldığımız makalelerle işlenmiş olmasına rağmen, müstakil bir kitap olarak ele aldığımız için makale hacmini zorlayan kısıtlamalara yer vermeden yorumları ve açıklamaları daha

serbest bir sayfa hacmi ile ele almayı düşünüyoruz. Bu sebeple konu ile detaylı araştırmamızın altı ay gibi bir sürede tamamlanabileceği kanaatindeyiz. Çalışma durumunda olabilecek değişikliklere göre bir iki ay daha öne veya sonraya alınabilecektir. Şimdi de asıl konumuzla ilgili bazı terimleri açıklamaya geçmek istiyoruz.

B- HÜKÜM VERME İLE İLGİLİ BAZI FIKİH TERİMLERİNİN ANLAMLARI

İslâm'da mûsikî, oyun ve eğlence konularında fıkıh açısından hüküm verme ile ilgili bazı terimleri bilmek gerekmektedir. Konuya girmeden önce müzik, oyun, eğlence gibi aktivitelerde çok kullanılan bazı terimler hakkında kısaca açıklamalarda bulunmak istiyoruz.

a- Mükellef:

Âkil ve bâliğ olan insanlara mükellef denir ki dînî emirleri, Allah'ın yapınız veya yapmayınız tarzındaki emir ve nehiyleri kendisine yönelmiş, onlarla sorumlu tutulmuş, yaptığı işlere şer'î bir hüküm terettüp etmiş erkek ve kadın demektir.

Âkil demek, akılı başında sözü sohbeti yerinde, ne yaptığını bilir insan demektir.

Bâliğ demek, kendisine gelmiş, çocukluktan çıkıp, erkeklik veya kadınlığa ermiş insan demektir.⁴ Mükellefin yapmaktan sorumlu olduğu işler: Farz, vâcip, sünnet, müstehap, mübâh, harâm, mekrûh, müfsid diye isimlendirilir. Kısaca mükellef, dînî açıdan bir şeyleri yapmak veya yapmamakla sorumlu olan kişi demektir.

b- Mübâh ve Helâl:

Mübâh: Kelime anlamı olarak “*İlân edilen ve kendisi hakkında izin verilen*” demektir. Dînî bir terim olarak ise “*yapılması da terk edilmesi de eşit olan*” demektir. Yani yapılması istenmiş, yapılmaması da yasak edilmiş olmayan şeylerdir.⁵

Hükmü ise, ne bunu yapan kişi mükâfatlandırılır ve ne de yapamayan kişi cezalandırılmaz. Bunu yapan kişiden günâh ve kınama kalkar demektir.⁶ Mübâh, şâri’in mükellefi yapmak ve yapmamak arasında muhayyer bırakmasıdır.⁷ Ne terk edene kötüleme ve ne de yapana methiye olmayan şeylerdir ki buna “**helâl**”, “**câiz**” ve “**mutlak**” adları verilir.⁸ Helâl kelimesi çözmek, ihramdan

⁴ A.Hamdi Akseki, *İslâm Dini, İtikati İbadet ve Ahlâk*, Başbakanlık Basımevi, Ankara 1976, s. 105.

⁵ Akseki, *İslâm Dini*, a.g.e., s. 109.

⁶ Muhammed Mustafa ez-Zuhaylî, *El-Vecîz fî Usûli'l-Fıkhî'l-İslâmî*, Neşr: Dâru'l-Hayr li't-Tıbbâtı ve'n-Neşri ve't-Tevzîğ, (2 cilt), Dimeşk H. 1427/ M. 2006, Bâb: Ta'rifü'l-Evvel, c. I, s. 373.

⁷ ez-Zuhaylî, *El-Vecîz* a.g.e, Bâb: Ta'rifü'l-Evvel, c. I, s. 367.

⁸ Abdulkerim Zeydan, *El-Vecîz fî Usûli'l-Fıkh*, El-Mektebetü'l-İslâmî, Ofset Bsk., İstanbul 1979, s. 35; Muhammed Ebû Zehra,

çıkma, inmek, çıkmak, mübâh ve serbest olmak gibi anlamlara gelmektedir.⁹

Mübâh ile ilgili bir örnek vermek gerekirse:

لَيْسَ عَلَى الْأَعْمَى حَرْجٌ وَلَا عَلَى الْأَعْرَجِ حَرْجٌ وَلَا عَلَى
الْمَرِيضِ حَرْجٌ...

♣ “Köre güçlük yoktur, topala güçlük yoktur, hastaya da güçlük yoktur.”¹⁰ Yani köre, topala ve hastaya savaştan geri kalması konusunda bir âfet veya problem yoktur demektir.¹¹

Bir şeyin mübâh oluşu şu üç şeyden birisiyle sabit olur:

1- Günah olmadığı bildirilmekle, meselâ:

إِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ وَالْدَّمَ وَلَحْمَ الْخِنْزِيرِ
وَمَا أَهْلَ بِهِ لِغَيْرِ اللَّهِ فَمَنْ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَلَا

İslâm Hukuku Metodolojisi (Fıkıh Usûlü), Çev. Abdulkadir Şener, Ankara Ün. Basımevi, Ankara 1973, s. 57.

⁹ Ferhat Koca, “Fıkıh’da Helâl”, *TDV. İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, 1998, c. XVII, s. 175.

¹⁰ Müslümanlar savaşa çıkarlarken evlerinin anahtarlarını savaşa çıkamayan kör, topal ve hastalara bırakırlar, bunların evlerine göz kulak olmalarını isterlerdi. Bunlar kolladıkları evlerde yiyip içmekten çekinirlerdi. Ayet bunda bir sakınca olmadığını ifade etmektedir.

¹¹ En-Nûr Sûresi: 24/ 61.

إِثْمَ عَلَيْهِ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ .

♣ “Allah, size ancak leş, kan, domuz eti ve Allah’tan başkası adına kesileni harâm kıldı. Ama kim mecbur olur da, istismar etmeksizin ve zaruret ölçüsünü aşmaksızın yemek zorunda kalırsa, ona günah yoktur. Şüphesiz, Allah çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.”¹² Leş, kan, domuz eti ve Allah’tan başkası adına kesilen hayvan harâm kılınmasına rağmen burada istisnai durum söz konusudur.

2- Harâm olduğuna dair bir nass bulunmamakla, meselâ: Radyo dinlemek, uçağa binmek gibi harâm kılınmayan birçok misal bulunabilir.

3- Helâl olduğuna dair nass bulunmakla meselâ:

الْيَوْمَ أُحِلَّ لَكُمْ الطَّيِّبَاتُ وَطَعَامُ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حَلَّ
لَكُمْ وَطَعَامُكُمْ حَلٌّ لَهُمْ .

¹² El-Bakara: 2/173.

♣ “Bu gün size temiz ve hoş şeyler helâl kılındı. Kendilerine kitap verilenlerin yiyecekleri size helâl, sizin yiyecekleriniz de onlara helâldir.”¹³

Şeylerin mübâh oluşu, bunların vakit ve çeşitlerini tayin bakımındandır. Meslelâ yemeğin vakit ve çeşidini seçmek mübâhtır. Yemek yemek ise hayatın devamı için zaruridir. İnsan istediği zaman ve istediği bir kadınla evlenebilir, ancak evlenmesi istenilen bir şeydir. Kişi nezih bir şekilde eğlenebilir ancak bütün vaktini eğlence ile geçiremez. O halde ibâhat (bir şeyin mübâh oluşu) genel değıl, özel hallere ve şartlara bağılıdır.¹⁴

c- Mekrûh ve Harâm:

Mekrûh kelimesi, tiksirmek, çirkin görmek, nefret etmek gibi anlamlara gelen (كره) “kerihe” kökünden türetilmiştir. Bu kelimenin ism-i mef’ûlü olan “mekrûh”: tiksinen, çirkin görülen veya kötülük ve şer anlamlarına gelip, sevilen ve arzu edilen şeyin tam zıddıdır.¹⁵ Âlimler mekrûh’un anlamı üzerinde çok konuşmuşlardır. İmam Muhammed’den gelen metne göre her mekrûh harâmıdır. Şu var ki bir konuda kesin bir nass yoksa ona harâm

¹³ El-Mâide: 5/5. Ebû Zehra, *İslâm Hukuku Metodolojisi*, a.g.e., s. 57-58.

¹⁴ Ebû Zehra, *İslâm Hukuku Metodolojisi*, a.g.e., s. 58.

¹⁵ Selahaddin Eroğlu: “Mekrûh”, *İslâm İlimleri Enstitüsü Dergisi*, A.Ü.İ.F., *İslâm İlimleri Enstitüsü Yayınları*, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1982, Sayı: 5, s. 297.

denilmez. Ebû Hanife ve Ebû Yusuf'a göre mekrûh harâm'a en yakın olandır.¹⁶

“Kerihe” ve bu kelimenin türevleri yukarıda ifade edilen anlamlara gelmek üzere Kur’ân-ı Kerîm’de zikredilmektedir.

كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِتَالُ وَهُوَ كُرْهُ لَكُمْ .

♣ “Savaş, hoşunuza gitmediği halde, üzerinize farz kılındı.”¹⁷

وَعَاشِرُوهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ فَإِنْ كَرِهْتُمُوهُنَّ فَعَسَىٰ أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَيَجْعَلَ اللَّهُ فِيهِ خَيْرًا كَثِيرًا .

♣ “Onlarla iyi geçinin. Eğer onlardan hoşlanmadıysanız, olabilir ki, siz bir şeyden hoşlanmazsınız da Allah onda pek çok hayır yaratmış olur.”¹⁸

لِيُحَقِّقَ الْحَقَّ وَيُبْطِلَ الْبَاطِلَ وَلَوْ كَرِهَ الْمُجْرِمُونَ .

¹⁶ Ali b. Ebî Bekr b. Abdi'l-Celîl el-Fergânî el-Merğînânî, Ebu'l-Hasen Burhânü'd-Dîn (v. H. 593), *El-Hidâyetü Fî Şerhi Bidâyeti'l-Mübtedi*, (c. I-IV), Tahkîk: Tallâl Yusuf, Neşr: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut / Lübnan, c. IV, s. 363.

¹⁷ El-Bakara: 2/ 216.

¹⁸ En-Nisâ': 4/19

♣ “Oysa suçluların hoşuna gitmese de hakkı ortaya çıkarmak ve bâtili tepelemek için...”¹⁹

Mekrûh’un, yukarıda zikredilenlere nispetle âyetlerde daha ağır ve kuvvetli mânâ ifade edecek şekilde kullanıldığı da görülmektedir:

Allah Teâlâ, kız çocuklarının fakirlik korkusuyla öldürülmesini, zinâyı, haksız yere adam öldürmeyi, yetim malını uygunsuz yere sarfetmeyi ve ahd’e vefasızlığı ve benzerlerini yasakladıktan sonra bunlar hakkında şöyle buyurur:

كُلُّ ذَلِكَ كَانَ سَيِّئُهُ عِنْدَ رَبِّكَ مَكْرُوهًا.

♣ ”Bütün bu yasaklar, Rabbinin katında mekrûh olan kötülüklerdir.”²⁰

وَلَكِنَّ اللَّهَ حَبَّبَ إِلَيْكُمُ الْإِيمَانَ وَزَيَّنَهُ فِي قُلُوبِكُمْ وَكَرَّهَ إِلَيْكُمُ الْكُفْرَ وَالْفُسُوقَ وَالْعِصْيَانَ.

♣ “Fakat Allah size imanı sevdi ve onu kalplerinizde güzelleştirdi. Küfrü, sapıklığı ve isyanı size iğrenç kıldı.”²¹

¹⁹ El-Enfâl: 8/8.

²⁰ El-İsrâ’: 17/38.

²¹ El-Hucurât: 49/7.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِّنَ الظَّنِّ إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ
 إِثْمٌ وَلَا تَجَسَّسُوا وَلَا يَغْتَبَ بَعْضُكُم بَعْضًا أَيُّبٌ أَحَدُكُمْ أَنْ يَأْكُلَ
 لَحْمَ أَخِيهِ مَيْتًا فَكَرِهْتُمُوهُ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ تَوَّابٌ رَّحِيمٌ.

♣ “Ey inananlar! Çok zanda bulunmaktan sakının, zira zannın bir kısmı suçtur. Biri birinizin suçunu araştırmayın; kimse kimseyi çekiştirmesin; hangi biriniz ölü kardeşinin etini yemekten hoşlanır? Ondan tiksiniyorsunuz; Allah’tan sakının, şüphesiz Allah tövbeleri daima kabul edendir, acıyandır.”²²

Bir kelimenin hududu, belli ve kesin bir tarifi olabilir ancak böylesi bir kelime çok kere, ilk nazarda fark edilemeyen daha başka anlamları ihtiva edebilir. Bu üç âyette de mekrûh kelimesi hemen hemen harâm ile eş anlamda kullanılmıştır²³ denilmektedir.

İşte yukarıda geçen âyetlerden varılan netice şudur ki, mekrûh teriminden iki mânânın anlaşılacağı şeklinde ortaya çıkmaktadır: Birincisi, sadece çirkin görülen bir şey ifade edebilmesi, ikincisi de yasak veya ona eşdeğer bir mânâyı gelebilmesidir.²⁴

²² El-Hucurât: 49/12.

²³ Eroğlu, “Mekrûh”, a.g.m., s. 297-298.

²⁴ Eroğlu, “Mekrûh”, a.g.m., s. 298-299.

İbrahim en-Neha'î ve onun muasırlarının mekrûh terimini kullanışları Hicrî II. Asırdan itibaren kullanılan mekrûh teriminin ifade ettiği mânânın aynısı olmadığı söylenmekte ve o dönemlerde harâm ile mekrûh'un birbirine çok yakın hatta belki de birinin diğeri yerine kullanılabilecek kadar eş anlamlı olduğu iddia edilmektedir.²⁵

İlk Hanefî otoritelerinin harâm olduğuna dair açık bir delâlet bulunmayan fiiller hakkında zanna dayalı olarak kesinlik ifade eden harâm veya helâl tabirlerini kullanmaktan kaçındıkları nakledilmektedir. İbn Hümâm da hakkında harâmlığı açıkça bildirilmeyen meseleleri Hanefîlerin mekrûh terimi ile ifade ettiklerini ileri sürmektedir.²⁶ Fakat bu konudaki teferruatlı açıklamalara rağmen mekrûh'un hâlâ üstü kapalı bir terim olmaktan öteye geçemediği bir vâkıdır.

Eroğlu ilgili makalesinde, Sülemî (v. 660/1261-62)'nin eserlerinde harâmlığı kabul edilen fiillerin zamanla sadece hoş görülme (mekrûh) hareketler olarak kabul edildiğine dikkati çekmektedir. Dolayısıyla mekrûh hakkındaki söylenen sözlerle bu terimin mânâ yönünden muhteva genişliği ve bunun tabîî sonucu olarak ilk asırdaki tesir ve kuvvetinden, yani insanları işlenmesi hoş görülme fiillerden sakındırma gücünden de yavaş

²⁵ Eroğlu, "Mekrûh", a.g.m., s. 299.

²⁶ Kemâleddin İbnü'l-Hümâm, *Şerhu Fethi'l-Kadîr*, Matbaatü'l-Kübrâ el-Emîriyye, 1. Bsk., (c. I-VIII), Bulak-Mısır H. 1316, c. III, s. 177.

yavaş bir şeyler kaybettiği anlaşılmaktadır.²⁷ Şu halde mekrûh'un mânâsının harâm ile yakın ilişkisi vardır. Böylece mekrûh'u işleyen kişi dînî menşeli ayıplama ve hoşnutsuzluk yanında, amelin hukûkî neticeleri ile de mesul tutulmalıdır²⁸ diye söylenmektedir.

Harâm, lügatte (حَرَمَ يَحْرُمُ = Harume-yahrumu)

bâbından mastar olarak gelmekte olup, yapılması yasak olan şey demektir. Terim olarak iki tarifi vardır. Birincisi: Had (ceza) ile mâhiyetinin açıklanması, ikincisi ise: Şekille (bi'r-Resmi) sıfatının açıklanmasıdır. Birinci tarife göre harâm: Hüküm vermek ve susturmak yoluyla şâri'in (kanun koyucunun) terkinini istediği şeydir²⁹ denilmiştir.

Harâm, sübût ve delâleti kat'î olan ve mükelleften bir şeyin yapılmamasını isteyen bir delil ile sâbit bulunan şer'î bir hükümdür. Harâm, işlenmemesi istenen, işlenmesi yasak olan öyle bir iştir ki, bu ciheti kat'î bir delil ile belli olmuştur. “*İnsan öldürmeyiniz!*”, “*Hırsızlık etmeyiniz!*”, “*Yalan şâhitliği yapmayınız!*”, “*Anaya, babaya karşı gelmeyiniz!*”, “*Yer yüzünde fesat çıkarmayınız!*” gibi, insanları bir şey yapmaktan kat'î surette yasak eden delillerle sâbit olan hükümlere hürmettir. Dolayısıyla bunlardan birini yapmak harâm işlemek demektir. Böyle bir delil ile işlenmesi yasak edilmiş bir şeyi yapmak nasıl

²⁷ Eroğlu, “Mekrûh”, a.g.m., s. 302.

²⁸ Eroğlu, “Mekrûh”, a.g.m., s. 303.

²⁹ ez-Zuhaylî, *El-Vecîz* a.g.e, Bâb: Ta'rifü'l-Evvel, c. I, s. 349.

harâm ise, yapılması kat'î surette emredilmiş olan bir şeyi yapmamak da harâmdır. Harâmı işleyen kişiye ikâb, ceza terettüp eder. Harâmı terk eden de sevap ve mükâfâtını görür.³⁰

Harâm, fıkıh terimi olarak mükelleften yapılmamasını kesin ve bağlayıcı tarzda istenen fiili ifade eder.³¹

Fıkıha göre harâm, şer'an yapılmaması kesin olarak istenilen şeydir; isterse delili kat'î olsun, isterse zannî olsun. Bu durum fakihlerin cümhûruna göredir. Onlar tahrîmi bildiren deliller arasında bir ayırım yapmazlar, yani mütevâtir ve meşhur olmayan, zannî bir delil teşkil eden, haber-i âhâd³² ile de tahrîmin sâbit olacağını söylerler. Çünkü zannî deliller, itikat bakımından hüccet (delil) olmazlarsa da amel bakımından hüccet olurlar.³³

Beydavî harâm'ı sıfatla tarif etmiş ve harâm: Şer'an bunu yapan kişinin zemmedildiği şeydir demiştir.³⁴ Harâm, şâri'in (kanun koyucunun) kesme ve zorlama yoluyla bir işi yapmaktan mükellefî alıkoymayı istemesidir.³⁵ Bunu terk eden itaat etmiş ve mükâfatlanmış olur, yapan kişi ise günahkâr ve âsi olur.³⁶

³⁰ Akseki, *İslâm Dini*, a.g.e., s. 109.

³¹ Ferhat Koca, "Fıkıhta Harâm", *TDV. İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, 1997, c. XVI, s. 100.

³² Bir tek kişi tarafından nakledilen haber demektir.

³³ Ebû Zehra, a.g.e., s. 53.

³⁴ ez-Zuhaylî, *El-Vecîz* a.g.e, Bâb: Ta'rifü'l-Evvel, c. I, s. 350.

³⁵ Zeydan, a.g.e., s. 22.

³⁶ Zeydan, *El-Vecîz*, a.g.e., s. 30.

Harâm ya bizzat zararlı veya dolayısıyla zararlı olur. Bu itibarla ikiye ayrılır:

Bi-zâtihi harâm olan şeyler. Şâri'in (kanun koyucunun) bi-zâtihi zarar ve fesat verdiği için başlangıçta yasakladığı şeylerdir, zinâ yapmak, ölmüş hayvan eti satmak ve yemek, hırsızlık yapmak gibi.

Harâm li-gayrihî. Kendisinde bir zarar ve fesat olmayan, aslında meşru olup hatta faydası çok olan fakat harâmlığı gerektiren bir şeyle iliştilen şeylerdir. Gasbedilen bir arazi üzerinde namaz kılmak, Cuma vaktinde alış-veriş yapmak, başkasının talip olduğu bir kadına nikâh yapmak gibi.³⁷

Hanefîlerden Sadrüşşerîa gibi usûlcüler harâm'ı "işlenildiğinde ceza gerektiren şey" diye tarif ederek ceza unsurunu ön plâna çıkarmışlardır. **İslâm hukukçularının çoğunluğu harâm'ı "kat'î ve zannî bir delil ile şer'an yapılmaması kesin olarak istenilen fiil" şeklinde tarif etmişlerdir. Hanefîler ise delilin kat'î olmasını şart koşarak** yasağın, yani kesin olarak kaçınmayı talebin kat'î bir delil ile sabit olması halinde buna "tahrîm", zannî bir delil ile sabit olması durumunda "tahrîmen mekrûh" adını vermişlerdir.³⁸

³⁷ Zeydan, *El-Vecîz*, a.g.e., s. 32; Ebû Zehra, a.g.e., s. 54-55.

³⁸ Ferhat Koca, "Fıkıhta Harâm", *TDV. İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, 1997, c. XVI, s. 100.

C- İSLÂM HUKUKUNA GÖRE HARÂM VE HELÂL'İN KAYNAKLARI

Harâm olan şeyler açıkça âyetlerde belirtilmiştir. Bir şeyin hadisle harâm olması için o hadisin muttefekun aleyh yani üzerinde ittifak edilen bir hadis olması gerekmektedir.

Yalnız fıkıh kuralları içerisinde durum biraz daha farklıdır. Harâm şer'an yapılmaması kesin olarak istenilen şeydir; isterse delili kat'î olsun, isterse zannî olsun. Bu fakihlerin cumhûruna göre böyledir. Onlar tahrîmi (harâm kılmayı) bildiren deliller arasında bir fark görmezler. Yani mütevâtir ve meşhur olmayan, zannî bir delil teşkil eden haber-i âhâd ile de tahrîmin sabit olacağını söylerler; çünkü zannî deliller, itikad bakımından huccet olmazlarsa da, amel bakımından huccet olurlar denilmektedir.³⁹

D- İSLÂM HUKUKUNA GÖRE HARÂM'IN MÜEYYİDELERİ

İslâm Hukukunda hükümler: Farz, Vâcib, Sünnet, Müstehab, Mübâh, Harâm, Mekrûh, Müfsid olmak üzere sekiz tanedir.

İslâm hukukunda harâmı işleyene cezâ ve ikab gerekir.⁴⁰ Harâmların yani işlenen suçların da cinsine göre ayrı ayrı cezaları vardır. Zina, katl, kazf, hırsızlık, yol

³⁹ Ebû Zehra, a.g.e., s. 53.

⁴⁰ Akseki, *İslâm Dini*, a.g.e., s. 109.

kesme, yağmacılık, hadd, ta'zir vb. daha birçok suçun ayrı ayrı cezası vardır. Bütün hukuklarda suçlar cezasız kalmadığı gibi, İslâm Hukukunda da işlenen bir harâmın karşılığı vardır. Bu cezanın hem dünyaya müteallik olanı vardır hem de âhirete taalluk eden tarafı vardır. Yani harâm kelimesi, öyle dil sürçmesi veya hükmü hafife alarak telaffuz edilecek basit bir söz değildir. Konuşanı da bununla itham edileni rahatsız edecek kadar ciddi bir dînî ve hukuki terimdir.

Maalesef günümüzde "helâl" ve "harâm" kelimeleri çok rahatlıkla, alanının ve gereğinin dışında ve bilinçsizce kullanılan kelimeler arasındadır. Bilhassa Müslümanların yaşadıkları yerlerde, sosyal hayatta sohbet ve konuşmalarında riâyet etmeleri gereken bu kelimelerin yine onlar tarafından çok bilinçsizce ve hesapsızca kullanıldığı görülmektedir. Çoğu zaman İslâmî ilimler alanında uzmanlar tarafından böyle kişiler uyarılmalarına rağmen, biraz inâdî biraz da önemsemediklerinden dolayı bu sözleri sarf etmeye devam etmektedirler. Bunlar çok ciddî kelimeler olup tasarrufu konusunda çok da dikkatli olunması, imanın muhafazası ve hassasiyeti açısından önemlidir. Sana göre, bana göre, hangi şeyh ve efendiye göre harâm veya helâl olmaz. Özellikle bir şeyin harâm olması açık bir nassla, âyet veya rivâyeti müttefekun aleyh (yani ittifakla rivâyet edilmiş) bir hadisle olur. Harâm olan şeyler Kurân-ı Kerîmde ifade edildiği şekilde açık ve net olur. Bunların açık olması gerekir ki insanlar bunları çok

net görüp bu hataları işleyerek hem dünyada ikâba, hem de âhirette azâba düçâr olmasınlar. Harâmlık bildiren ahkâm âyetlerinin kapalı olması, bâtınî yollarla derinliğinden çıkarılması veya çok özel ilim adamları tarafından keşfedilmesi mümkün değildir, harâm olan şeylerin, yapılmaması konusunda kesinlik ifade eden emirlerin, nasların derinliğinden çıkarılarak ortaya konulması mümkün değildir. Bunlar (حُرِّمَتْ عَلَيْكُمْ) “hurrimet aleyküm = size harâm kılındı”, (حَرَّمَ اللَّهُ عَلَيْكُمْ) “harramellâhu aleyküm = Allah size harâm kıldı” ve (فَاجْتَنِبُوا) “fectenibû = kaçınınız” gibi ifadelerle veya bunlara benzer sözlerle gayet açık ve net olmaktadır. Zan, tereddüt veya şüphe bildiren ifadelerle harâmlık ortaya konulmaz, tevehhüme itibar yoktur,⁴¹ hele hele “bana göre” ifadeleriyle bazılarının dindarlık ve birilerini bir şeyden menetme hevesiyle harâmlık ortaya konulmaz. Böyle yapanlar sorumludur, hem de kendilerini Allah yerine koydukları ve kendilerini Allah’a ortak koştukları için cezaları çok ağır olacaktır.

E- ŞER’AN HARÂM EDİLMEMİŞ BİR HUSUSU İNSANLARA HARÂM OLARAK TANITMANIN SORUMLULUĞU

⁴¹ Mecelle madde: 74.

İslâm'da bir şeyi harâm kılma yetkisi Allah Teâlâ'nın kendisindedir. Bu yetkiyi açıklama veya bildirme suretiyle peygamberine de yaptırabilir ancak Hz. Peygamber (s.a.v.)'in kendi düşüncesine göre bir şeyi harâm kılma yetkisi yoktur. Nitekim Î'lâ ve Tahyîr hadisesinde olduğu gibi.

Efendimizin mutad bir âdeti vardı. Her ikinci namazından sonra hanımlarını dolaşır, onların hâl ve hatırlarını sorar, ihtiyaçlarını tesbit ederdi. Bu mutad ziyaretlerinde Ezvâc-ı Tâhirâtın her biri de yanlarında bulunanlardan kendilerine ikram ederlerdi. Günün birinde Hz. Zeyneb binti Caşş Validemize bir tulum bal hediye getirmişti. Hz. Zeyneb de her gelişinde Resûl-i Ekreme çok sevdiği baldan şerbet yaparak ikramda bulunurdu. Bu sebeple o, Hz. Zeyneb'in yanında her zamankinden fazla kalırdı.⁴²

Hz. Âişe ile Hz. Zeyneb arasında her nedense bir rekabet vardı. Hattâ bu yüzden Peygamberimiz (s.a.v.)'in pâk zevceleri iki gruba ayrılmışlardı. Hz. Sevede, Hz. Safiyye ve Hz. Hafsa Hz. Âişe'nin tarafını, Ümmü Seleme ile Ümmü Habibe, Meymune ve Cüveyriye (r.a.) ise Hz. Zeyneb binti Caşş'ın grubunu teşkil ediyorlardı.⁴³

⁴² Mevlânâ Şiblî, *Asr-ı Saadet*, Terc: Ömer Rıza Doğrul, (I-V cilt) Toker Matbaası, İstanbul 1973, c. I, s. 361-362.

⁴³ Zeynü'd-dîn Ahmed b. Ahmed b. Abdi'l-Lâtifi'z-Zebîdî, *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sarîh Tercemesi, ve Şerhi*, Terc. ve Şerh: Kâmil Miras, 3. Bsk., (1-13 cilt), Emel Matbaacılık Sanayi, Ankara 1975, c. XI, s. 210.

Resûl-i Ekrem'in, Hz. Zeyneb'in odasında fazla kalmasından müteessir olan Hz. Âişe gayrete geldi. Taraftan olan diğer hanımları toplayarak kendilerine şu talimatı verdi:

"Resûlullah hangimizin yanına gelirse, kendisine şöyle soracağız:

-“Yâ Resûlallah! Megâfir mi yediniz?” Resûlullah,

-“Hayır.” diyecektir. Biz de o zaman:

-“O hâlde bu koku ne?” diye soracağız. Tabî ki o:

-“Zeynep bana bal şerbeti içirmişti.” cevabında bulunacaktır. O zaman da biz:

-“Demek o balın arısı urfut ağacından yayılmış, bal toplamış.” deriz.⁴⁴

Meğâfir, *'mağfir'un çoğuludur. Mağfir, fenâ kokulu urfut ağacının yapışkan, tatlı, fakat fena kokulu bir zamkıdır.*

Peygamber Efendimiz (s.a.v.) bu kokudan fazlasıyla rahatsız olurdu. Hz. Âişe bunu bildiği için bu tarz bir talimatta bulunmuştu.

Kâinatın Efendisi, âlemlere rahmet olarak gönderilen Peygamber Efendimiz bir gün Hz. Hafsa'nın odasına girerken,

-“Yâ Resûlallah! Megâfir mi yediniz?” sorusuyla karşılaştı. Peygamber Efendimiz:

-“Hayır!” dedi. Hz. Hafsa:

⁴⁴ Zebîdî, *Tecrid-i Sarîh Tercemesi*, a.g.e., c.XI, s. 209.

- "O hâlde bu koku ne?" diye sordu. Peygamber Efendimiz:

- "Zeynep binti Cahş'ın evinde bal şerbeti içmiştim." buyurdu. Hz. Hafsa:

- "Demek ki, o balın arısı urfut ağacından yayılmış, bal toplamış." dedi. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem Efendimiz:

- "Onu bir daha içmem." diyerek yemin etti. Sonra da:

- "İşte, yemin ettim. Sakın bunu başka bir kimseye duyurma." buyurdu. Böylece Peygamber Efendimiz sırf hanımlarını memnun etmek ve aralarındaki iki grup halinde hissedilen fitrî kadınlık gayret ve kıskançlığının aile nizamı üzerinde aksi tesir icrasından çekinmek maksadına mebnî⁴⁵ olarak kendisine helâl bir gıda olan baldan faydalanmamaya yemin etmiş oluyordu.⁴⁶ Bunu verdiği bir kaç sır ile birlikte gizli tutmasını Hz. Hafsa'ya sıkı sıkıya tembih eyledi. Hattâ ondan bu hususta söz aldı.

⁴⁵ Zebîdî, *Tecrîd-i Sarîh Tercemesi*, a.g.e., c.XI, s. 209.

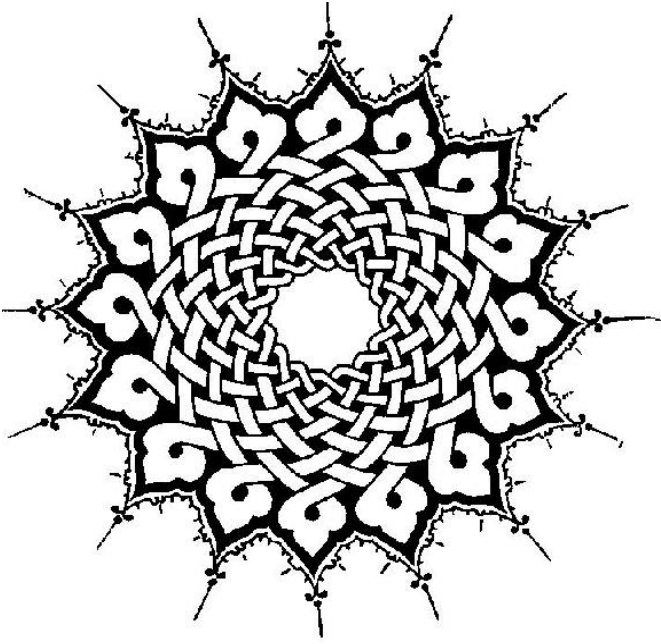
⁴⁶ Burada Hz. Resûlullah'ın helâl olan şeyi harâm kılmasından murad, nefsinin o şeyle faydalanmaktan alıkoymaktır. Yoksa Allah'ın helâl kıldığı bir şeyi hakikatta harâm kılmak ve harâm itikat etmek değildir. Zira, Allah'ın helâl kıldığı bir şeyi kimse harâm kılamaz, harâm kıldığı bir şeyi de kimse helâl edemez. Ancak bir insan helâl olan bir şeyden faydalanmaktan kendisini alıkoyma müsaadesine sahiptir. Buna binâen Resûlullah kendisine helâl bir gıda olan balı veya şerbetini içmeyi yasaklamıştır. Dolayısıyla "Allah'ın helâl kıldığını Resûlullah nasıl harâm kılar?" diye bir soru akla gelmemelidir.

Peygamberimiz (s.a.v.)'in baldan istifade etmemeye yemin etmesi üzerine şu âyet-i kerime nâzil oldu:

*"Ey Peygamber! Niçin hanımlarının hoşnutluğunu arayıp da Allah'ın helâl kıldığı şeyi kendine yasaklıyorsun? Allah çok bağışlayıcı, çok merhamet edicidir."*⁴⁷

Bu âyet-i kerime bize gösteriyor ki Hz. Peygamber bile peygamber olduğu halde, Allah'ın izni olmadan bir şeyi harâm kılma yetkisine sahip değildir. Hal böyle olunca sıradan insanların Allah'ın lütuf ve ihsanı olarak vermiş olduğu bir takım dünyevi haz ve lezzetleri kendilerinden de öte başkalarına harâm kılma yetkisi yoktur. Bu durum, insanın hâşâ kendisini şâri' (kanun koyucu) yerine koyması demektir ve dolayısıyla Allah'a karşı şirkte bulunmak demektir ki böyle bir uygulama insanı imandan ettiği gibi büyük bir günaha da sokmaktadır.

⁴⁷ Et-Tahrîm: 66/ 1.

BİRİNCİ BÖLÜM
FAKİHLERİN MÛSİKÎ İLE İLGİLİ
DEĞERLENDİRME YAPTIKLARI
KONULAR

BİRİNCİ BÖLÜM

FAKİHLERİN MÜSİKÎ İLE İLGİLİ DEĞERLENDİRME YAPTIKLARI KONULAR

Mûsikî insan hayatının bütün evrelerini kuşatan çok kapsamlı bir sanattır. Kullanım alanı çok geniş olduğu için, onu ilgilendiren meseleleri tek konuda veya birkaç mevzu içerisinde zikrederek bitirmek mümkün değildir.

Fıkıh Mezhep İmamaları müzikle ilgili hususları bazı başlıklar ve konularla ifade etmişlerdir. İslâm Hukukuyla ilgili kaynaklarda çeşitli başlıklar altında darmadağın olan müzik konularını çok farklı şekillerde ele almışlar ve görüşlerini sunmuşlardır. Biz de araştırmalarımızda fıkıh kaynakları içerisinde çok değişik başlıklar altında işlenen konuları birer birer ele almak zorunda kalmışızdır. Çok farklı başlıklar altında ele alınan mûsikî, müzik sanatı, müzik âletleri ve müzisyenleri aşağıda başlıkları zikredilen konular içerisinde bulmak mümkündür. Bu konuları şu şöyle sıralayabiliriz:

1- Dügün Yemeği (Velîme) Hakkında Görüşleri

Velîme¹, düğünlerde dâvetlilere ikram edilen yemek demektir. Evlenen erkeğin maddi durumuna göre yemek

¹ Fıkıh kaynaklarında Velime konusu için bkz. Ali b. Ebî Bekr b. Abdi'l-Celîl el-Fergânî el-Merğînânî, Ebu'l-Hasen Burhânü'd-Dîn

ikramında bulunmasıdır. Bu âdet, Türk-İslâm Toplumunda olduğu gibi, Araplarda da Peygamberimiz (s.a.v.) zamanında da vardı. İsminden de anlaşılacağı üzere burada yemek ikramı vardır ve insanlar da bu ikramla müstefit olurlar, evlerinde normal şartlarda yedikleri standart yemeklerin dışında ağız değişikliği olur ve mutlu olurlardı. Halen de düğün yemeği normalde günlük yemeklerin dışında, düğün yapan kişinin bütçesine göre biraz daha seçme ve kaliteli yapılmaktadır.

Bu yemeğin mûsikî ile alâkasına gelince, genelde düğünlerde eğlence için bir takım aktiviteler söz konusudur. Bir de Peygamberimiz (s.a.v.)'in tavsiyesi üzere düğünler neşeli olunması gereken müstesna günlerdir. Hz. Peygamber (s.a.v.) bir hadiste : “*Sizden*

(v. H. 593), *El-Hidâyetü Fî Şerhi Bidâyeti'l-Mübtedî*, (c. I-IV), Tahkîk: Tallâl Yusuf, Neşr: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut / Lübnan, c. IV, s. 365. Müzik âleti kiralama için bkz. Mâlik b. Enes b. Mâlik b. Âmir el-Asbahî el-Medenî (v. 179 H.), *el-Müdevvenetü'l-Kübrâ*, Tahkîk: Zekerîya Umeyrât, Neşreden: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut / Lübnan, Bâbun fî İcâreti'd-Düfâfi fi'l-Ursi, c. III, s. 432. Müzikli yemeğe dâvet için bkz. İbrahim b. Ali b. Yusuf eş-Şîrâzî Ebû İshâk, *El-Mühezzeb fî Fikhi'l-Îmâmi's-Şâfiî*, Beyrut, Ysz. Faslün ve in Düyye İlä Mevdiin fihi Düffün Ecâbe, c. II, s. 64. Nağmeli ve makamlı okuma ile ilgili olarak da bkz. Abdurrahman b. Ahmed b. Kudâme el-Makdisî Ebû Muhammed, *El-Muğnî fî Fikhi'l-Îmâmi Ahmed b. Hanbel eş-Şeybânî*, 1. Bsk. Dâru'l-Fikr, Beyrut 1405 H., Faslun ve yekrahu'l-lahnu fi'l-Ezân, c. I, s. 479.

biriniz düğün yemeğine dâvet edilirse, dâvete icâbet etsin."² buyurmuştur.

Kurulmakta olan yeni bir aile sebebiyle akraba ve hısım olanların birbirlerini güler yüzlü görebilmeleri sebebiyle, olur olmaz sebeplerden gergin ve küskün bir tavır içinde olmamak için bir taraftan şarkılar, türküler söylenir ve insanlardaki stresi kaldıracak bir takım aktiviteler sergilenir.

Ancak her işlerinde dinin kurallarını ön plânda tutan Müslümanlar için her şeyden önemli olan Allah'ın rızasıdır. Düğün gelir geçer ama Allah'ın rızasını kaçırın veya kaybeden bir insanın, kaybettiği mânevî huzuru tekrar yakalayabilmesi çok zordur. Bu bakımdan böyle çeşitli uygulamaların yapıldığı yerlerde yenilip içilen şeylerin meşruiyeti İslâm Tarihi boyunca özellikle fakihler tarafından çokça tartışılmış ve bunlara ait onlarca örnekler fıkıh kitaplarında zikredilmiştir.

Konu direkt mûsikî ile ilgili olmasa da, velîme de mûsikî sanatının icra edildiği ortamlardandır. Hatta mûsikî icra edilirken dikkat edilmezse birçok menhiyat da böyle zamanlarda ve mekânlarda işlenmektedir. Bunlardan bazılarını şöyle zikredebiliriz:

² Müslim b. el-Haccâc Ebu'l-Hasen el-Kuşeyrî en-Nisâbûrî (v. 261), *Sahîhu Müslim*, Tahkik: Muhammed Fuâd Abdülbâkî, (c. I-V), Neşr: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, Tsz., c. II, s. 1053.

- a- Müzik âleti çalanların şen şakrak çalabilmeleri için alkol ve çeşitli müskiratı kullanmış olmaları ve dinin yasaklamış olduğu bir takım yiyecek ve içeceklerle meydan vermeleri.
- b- Şarkı ve Türkü söyleyen kadın veya erkeğin hareket ve tavırları, giyim kuşamdaki olumsuz görünüşler. Dar, kısa veya şeffaf giysiler, tahrik edici kıyafetler ve kostümlerin teşhir edilmesi.
- c- Çalınan parçaların güftelerindeki müstehcen kelimeler veya kötü meclislerde icra edilen nağme ve melodiler.
- d- Nâ-mahrem olan erkek ve kadınların el ele, kol kola girip oynamaları ve birlikte bağırsıp çağrışmaları.
- e- Böyle kalabalıklardan istifade ederek bazı kişilerin yabancı kadın ve erkelerle sürtünme ve dokunmaları gibi dinen meşru olmayan ortamların ve mekânların oluşması.
- f- Düğün sahiplerine her hâl ü kârda zarar verme gayreti gibi uygulamalar böyle yerlerde bulunmanın, hatta yeme içmenin doğru olup olmadığı konusunda bir sürü endişe meydana getirdiği için fakihler velîme denilen düğün yemeğinin meşruiyeti konusunda çok şeyler söylemişlerdir.

İşte bu ve buna benzer konular nedeniyle İslâm Hukukçuları velîmede en başta gelen aktivitelerden birisi olan müzik faslı ve bunların çalıp söyledikleri şeyler üzerinde çok durmuşlardır. Dâvete icâbet sünnettir. Tabii ki mûsikî yanında ikram edilen bu yemeğin helâl olup olmayacağı hatta mûsikî icra edileceği belli olan böyle bir dâvete icabet edilip edilmeyeceği konusunda fakihler sayfalar, kitaplar dolusu bilgiler bırakmışlardır.

Mûsikî konusundaki olumsuz düşüncelerin büyük bir kısmı bu velîme yemeğiyle ilgilidir. Bu bakımdan fıkıh kitaplarında, velîme bahislerinde mûsikî konusu çok değişik yönleriyle alınmaktadır.

2- Mûsikî ve Ezân Konusundaki Görüşleri

İslâm açısından mûsikî konusu gündeme gelince, mûsikî icrası ile ilgili olarak hemen akla gelen bir uygulama alanı da Ezân'dır.³

³ Ezân ve mûsikî ikilisi hakkında bkz. Bayram Akdoğan, "Çeşitli Yönleriyle Ezanlarımız", Harran Ün. İlah. Fak. Derg. Yıl. 18, Ocak-Haz. 2013, Sayı. 29, Sayfa. 9-61. Bazı mezhepler mûsiki konusunu Kur'ân kıraati ve Ezânın nağmeli okunması konusunda ele almışlardır, bkz. Abdurrahman b. Ahmed b. Kudâme el-Makdisî Ebû Muhammed, *El-Muğnî fi Fıkhî'l-İmâmi Ahmed b. Hanbel eş-Şeybânî*, 1. Bsk. Dâru'l-Fıkr, Beyrut 1405 H., Fasılun ve yekrahu'l-lahnu fi'l-Ezân, c. I, s. 479.

Ezân'ın güzel ve eğitilmiş bir sesle okunması meselesi her zamanda önemli olduğu gibi, günümüzde de çok önemli bir konudur.

İslâm hukukçuları Ezânın dini hükmü konusunda farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Hanefî ve Şâfiî mezheplerinde hâkim olan görüşe, ayrıca Mâlikî, Şia'dan İmâmiyye mezhepleriyle Ahmed b. Hanbel'den nakledilen bir rivâyete göre Ezân okumak sünnet-i müekkededir. Şâfiî mezhebindeki bir görüşe göre farz-ı kifâye, bazı Hanefî âlimlerine göre de vâciptir. Hanbeliler ikâmet mahallinde Ezân okunmasını farz-ı kifâye kabul etmektedirler. Cuma namazı kılınan yerleşim alanlarında Mâlikîler de aynı görüşü paylaşmaktadırlar.

Tabii ki İslâm açısından çok önemli olan böyle bir görevin yerine getirilmesinde güzel sestene ölçüde yararlanılması veya bu çağrışı yaparken kullanılacak makam, nağme ve melodi türleri hep tartışılmış, İslâm açısından mûsikînin hükmü gündeme geldiği zaman, Ezânların da bu fasılda ele alınmaması mümkün değildir. Dolayısıyla Fıkıh Kaynaklarında, mûsikînin meşruiyetinin tartışıldığı yerlerden birisi de Ezân bâbları ve fasıllarıdır.

3- Kur'ân'ın Nağmeli ve Makamlı Okunması Hakkındaki Görüşleri

İslâm Hukuku ile ilgili kaynaklarda mûsikî ile ilgili meselelerin görüldüğü bir konu da Kur'ân-ı Kerîm'in güzel sesle ve makamla okunması hususudur.⁴

Kur'ân'ı Hz. Peygamberin tavsiyelerine göre nasıl güzel okuyabiliriz. Kur'ân okurken mûsikînin miktarı nasıl olmalı, hangi makamları nerede ve nasıl tatbik edebiliriz gibi sorular gündeme gelmektedir. Dolayısıyla Kur'ân âyetlerinin ifade ettiği anlamlara göre okunması ve bu anlamlara uygun olan makamlarla seslendirilmesi meselesi çok önemlidir.⁵

⁴ Kur'ân-ı Kerîm'i güzel sesle ve makamla okumak hakkında bkz. Bayram Akdoğan, "Kur'ân-ı Kerim Âyetlerinin İfade Ettiği Anlamlara Göre Seslendirilmesi ve Makamla Okunması Konusunda Bir Örnek", Erciyes Ün. İlahiyat Fak. Dergisi, Yıl: 2013 / 2, Sayı 17, Sayfa 6-35. El-Makdisî, *El-Muğni*, Faslın fî Kırâeti'l-Fâtihati fi's-Salâti'l-Mürettebeti, c. I, s. 348.

⁵ ❁ "Kur'ânı seslerinize süsleyiniz. Çünkü güzel ses, Kur'ânın güzelliğini artırır." El-Buhârî, a.g.e., *Kitâbu't-Tevhîd*, bâb: 52; Ebû Dâvud, *Sünen*, Vitir, 20'de rivâyet edilmiştir.

❁ "Her şeyin bir süsü vardır. Kur'ânın süsü de güzel sestir." Celâleddin Abdurrahman Es-Suyûtî; *el-Câmiu's-Sağîr fî Ehâdisi'l-Beşiri'n-Nezir*, Mısır 1954. c. II, s. 125.

❁ "Kur'ânı Arapların nağmeleri ile okuyunuz." Es-Suyûtî, a.g.e., II/52.

❁ "Kur'ânı nağme ile okumayan bizden değildir." Bu hadis, Sa'd İbn Ebî Vakkas'tan (*Kitâbu't-Tabakâti'l-Kübrâ*, III/137) ve Ebû Dâvud, İbn Mâce Sünenlerinde rivâyet edilmektedir.

❁ Ebû Mûsa'nın methinde Peygamberimiz: "Ey Ebû Musa! Gerçekten sana, Dâvd ailesine verilen mizmarlardan bir mizmar verilmiştir." buyurmuştur. Lügatte "düdük, zurna" gibi üflemeli sazlar anlamına gelmektedir. Kutsal kitap Zebur'un âyetlerine de Mezmûr adı verilmektedir. Peygamberimiz bulunduğu meclislerde

Ancak bu konuda eğitimden uzak olan bazı kişilerin kıraatleri sebebiyle, Kur'ân'ın güzel sesle okunması konusunda âlimlerin sayfalarca açıklamalar ve tartışmalar

Kur'ân'ı Ebû Musa'ya okutur ve Kur'ân'ı ondan dinlemeyi severdi. Bir gün ona Kur'ân okuduktan sonra sesinin ve kıraatinin güzelliğinden dolayı böyle iltifatta bulunmuştur. El-Buhârî, a.g.e., El-Fedâilu'l-Kur'ân: 31, c. VI, s. 112; el-Müslim, a.g.e., Es-Salâtu'l-Musâfirîn: 235-236, c. I, s. 546.

♣ “*Cenâb-ı Hak; güzel sesiyle açıktan ve teğanni ile Kur'ân okuyan bir Peygambere kulak verdiği gibi hiçbir şeye kulak vermemiştir.*” Buhârî, *es-Sahîh*, Kitâbu't-Tevhîd, c. VIII, s. 214; Müslim, *es-Sahîh*, Salâti'l-Müsâfirîn ve Kasrihâ, c. I, s. 545; Ebû Dâvûd, *es-Sünen*, Kitâbu's-Salât, c. I, s. 339; Nesâî, *es-Sünen*, Kitâbu'l-İstiftâh, c. II, s. 140.

Bu hadislerde geçen “Ezine” kelimesi, kulak verdi fiili, mecâzî anlamda kullanılmıştır. Büyük bir istek ve arzu ile dinlemekten kinâyedir. Nağme ile okunan Kur'ân'ın Allah tarafından dinlenmesi demek, bu nevi kıratların dinlenmesini Allah Teâlâ'nın istemesi demektir.

♣ “*Allah Teâlâ; güzel sesiyle cehren Kur'ân okuyan bir adam (ın tilâvetin) i, muğanniye bir câriyeye sahip bulunan bir kimsenin câriyesini (nin mûsikîsini) dinlemesinden daha fazla bir istekle dinler.*” İbn Mâce, *es-Sünen*, Kitâbu Fedâili'l-Kur'ân, Bâb: Mâ câe fi husni's-savt bi'l-Kur'ân, c. I, s. 425.

♣ “*Şüphesiz ki, bu Kur'ân hüzünle nâzil oldu. Onu okuduğunuz zaman ağlayınız. Eğer ağlayamazsanız ağlar görününüz. Onunla teğanni ediniz. Kur'ân'ı teğanni (nağme) ile okumayan bizden değildir.*” İbn Mâce, *es-Sünen*, Kitâbu Fedâili'l-Kur'ân, Bâb: Mâ câe fi husni's-savt bi'l-Kur'ân, c. I, s. 425; Ebû Dâvûd, *es-Sünen*, Kitâbu's-Salât, c. I, s. 339.

♣ Hz. Berâe diyor ki: Bir akşam Resûlullah (S.A.V.) i Tîn sûresini okurken dinlemiştim. Sesi (veya kıraatı) ondan daha güzel birini görmemişim. Buhârî, *es-Sahîh*, Kitâbu't-Tevhîd, c. VIII, s. 214.

yapmalarına neden olmuştur. Âlimlerden bir kısmı, kural ve kaidelere uyarak Kur'ân'ın güzel sesle ve makamla okunmasını tasvip eder ve meşrû görürken, bir kısmı da uygulamalardaki yanlışlıkları ve menfi tutumları ele alarak ne bahasına olursa olsun câiz görmemişlerdir. İşte bu nedenledir ki fâkihlerin mûsikî ile ilgili görüşlerinin bir kısmı da İslâm Hukuku ile ilgili kaynaklarda Kur'ân'ın kıraatinden bahseden bâb ve fasıllarda zikredilmiştir.

4- Eğlence ve Şarkıcılık Sanatı

Fıkıh kaynaklarında mûsikînin tartışıldığı bölümlerden birisi de (كِتَابُ اللَّهْوِيَّاتِ وَالْعِنَاءِ = Oyun eğlence ve mûsikî kitabı) faslıdır. Fıkıh kitaplarında bu bölümlerde de mûsikî sanatının hükmünden ve kullanımındaki aksaklıklardan ve uyumsuzluklardan bahsedilmektedir.⁶

Bu fasıllar içerisinde çeşitli eğlencelerde mûsikî adına yapılan ve İslâm'ın hoş görmediği (مَلَاهِي = Melâhî) müzik aktivitelerinden söz edilmektedir.

Eğlence dışında bir de mûsikî alanında şarkıcılık, sâzendelik, bir enstrüman ile çalıp söyleme, şarkıcıların eğitimi, yetiştirilmesi, Bu alanda yetişmiş olanların

⁶ Bazı fıkıh kitaplarında müzik konusu eğlence fasılları içinde ele alınmaktadır bkz. El-Makdisî, a.g.e., Fasılun fi'l-Melâhî, c. XII, s. 40.

kiralanması, mûsikî eğitimi almış olan câriye veya kölelerin alım satımı gibi meseleler de bu bölümlerde ele alınmaktadır.

5- Enstrüman ve Müzik Âletlerinin Kullanımı (Şâhitlik Meselesi)

Fıkıh kitapları içerisinde yine mûsikî sanatı ve bunun hükmünün ele alındığı fasıllardan birisi de (كِتَابُ الشَّهَادَاتِ = Şâhitlik Kitabı) bölümleridir.⁷ Müzik âleti çalanların⁸, bunları dinleyenlerin, bu işten zevk alanların, bu meslekten para kazananların kazançlarının helâl olup olmaması, bu işle uğraşanların mahkemede şâhitliklerinin kabul edilip edilmemesi meselesi, fakihler tarafından hep bu bölümlerde genişçe zikredilmektedir. Bu sebeple İslâm'da fakihlerin mûsikî ehli ve sanatı konusunda çalışma yapacakların bu başlıklar altındaki bölümleri de görmeleri ve incelemeleri gerekmektedir.⁹

⁷ El-Merğînânî, a.g.e., Kitâbü's-şehâdât, Bâbün men tukbelü şehâdetühû ve men lem tukbel, c. III, s. 121.

⁸ Şîrâzî, a.g.e., Faslün ve emme'l-hidâu fe huve mübâhun, c. II, s. 327.

⁹ el-Merğînânî, a.g.e., Tahkik: Tallâl Yusuf, Neşr: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut / Lübnan, c. IV, s. 365. Mâlik, *el-Müdevvene*, Kitâbü'l-Akdiyye, c. IV, s. 8; Şehâdetü'l-Muğanni ve'l-Muğanniye ve'n-Nâiha, c. IV, s. 19.

6- Müzik Âletlerinin Alım –Satımı ve Ticareti

İslâm hukukçuları mûsikînin alım satımıyla ilgili bir takım meselelerini ve müzik âletlerini yapanların, müzik âletlerinin ticaretiyle uğraşanlarının durumunu fıkıh kaynaklarında (كِتَابُ الْبَيْعِ = Alış-veriş Kitabı) bölümlerinde ele almışlardır.¹⁰ Bu bölümleri okumayan veya incelemeyenlerin, İslâm hukukçularının mûsikî sanatı ve müzik âletlerinin durumu hakkında bilgi edinmesi mümkün değildir.

7- Müzik Eğitimi Yapmak ve Yaptırmak

Müzik eğitimi, câriye ve kölelerin müzik alanında eğitilerek daha fazla bir para ile satılması ilgili konular da çeşitli fasıllar içerisinde ele alınmaktadır. “Şâhitlik” ile ilgili bölümlerden, satılan maldaki ayıp ve kusurların ele alındığı “Kitâbü’l-Büyû” “ fasıllardan, “Velîme”, “Kitâbü’l-Kerâhiyye ve’l-İstihsân”, “Kitâbü’l-Hazar ve’l-İbâhe” gibi birçok bölümde müzik eğitiminin kişilik kazandırıp kazandırmadığı, köle veya câriye ise satışta değerini artırıp artırmayacağı, bunların eğitimi¹¹ gibi daha

¹⁰ El-Merğînânî, a.g.e., Fasluñ fî ğasbî mâ lâ yetekavvem, c. IV, s. 304. El-Makdisî, a.g.e., Fasluñ fî’l-Melâhî, c. XII, s. 40.

¹¹ Şeyhu’t-Tâife Ebî Ca’fer Muhammed b. el-Hasen et-Tûsî (v. 460), *El-İstibsâr Fîmâ Uhtulife Mine’l-Ahbâr*, Tahkîk: es-Seyyid Hasen

birçok konu fıkıh kaynaklarında ele alınmaktadır. Müteferrik fasıllar içerisinde zikredilen bu konuların ancak teker teker incelenmesiyle mûsikî eğitimi ile ilgili fetvalar konusunda bir sonuca varmak mümkün olacaktır.

8- Eğitilmiş Şarkıcı Erkek ve Kadın Kölelerin Alım-Satımı

Özellikle Hz. Peygamber döneminde ve ondan sonraki halifeler dönemlerinde müzik yeteneğine sahip olan köle ve câriyelerin alım-satımında fiyata etkisi konusunda değerlendirmeye katılan müzik eğitimi konusu üzerinde çok görüşler ortaya konulmuş, böyle bir yetenek ve eğitimin fiyatı artırmada bir özellik olup olmayacağı konusunda çok tartışmalar yapılmıştır.

Fakihler istedikleri kadar müzik eğitiminin fiyatta artışa bir sebep olamayacağını söyleyedursunlar¹², halk alırken de satarken de elindeki köle ve câriyesinde böyle bir nitelik varsa onu değerlendirmiş ve ona göre fiyat biçmiştir. Aslında bir yerde sanatın değeri ortaya konulmuştur.¹³ Fakat fakihler böyle faaliyetleri İslâm'a zit

el-Mûsevî el-Horasânî,, Neşr: Dârü'l-Kütübi'l-İslâmiyye, (c. I-IV), Tahran 1363, Bâbu Ecri'l-Muğanniye, Hadis: 201, c. III, s. 91.

¹² Bazı fakihler müzik eğitiminin kesinlikle eğitilmiş erkek ve kadın kölelerin fiyatına katkısını kabul etmemektedirler. Bkz. El-Makdisî, a.g.e., Butlanü külli akdin mukayyedin bihî, c. IV, s. 307.

¹³ Mûsikî sanatını bilen erkek ve kadın kölelerin alım ve satımı ile ilgili değerlendirmeler için bkz., Şeyhu't-Tâife Ebî Ca'fer Muhammed b. el-Hasen et-Tûsî (v. 460), *El-İstibsâr Fîmâ Uhtulife*

birer fiiller olarak gördüklerinden, fakihlerin bu konudaki kanaatlerine katılarak İslâm'ın sanata ve sanatkâra değer verdiği iddia etmek maalesef mümkün gözükmemektedir. Çünkü müzik eğitimi “ke-enlem yekün = hiç yokmuş gibi” görülmektedir. Dolayısıyla Müslüman olmayanların bu konudaki ifadelerden yola çıkarak, İslâm'ın sanata ve sanatçıya nasıl değer verdiği ve ne şekilde kıymet biçtiğini anlaması mümkün değildir.

9- Mûsikî Sanatının Kişiyi Bir Maddi Değer Kazandırıp Kazandırmayacağı

Fıkıh kaynaklarında özellikle (كِتَابُ الْبَيْعِ = Alış-verişler Kitabı) kısımlarında Bir köle veya câriyenin mûsikîşinas veya sâzende olmasının ona veya sahibine sağlayacağı bir avantaj ve menfaat var mıdır konusu üzerinde de çok tartışmalar yapılmıştır. Mûsikî eğitimi almamış ve sesi güzel olmayan, her hangi bir enstrüman çalmasını da bilmeyen bir câriye 20 dinar ise, bu alanda eğitim görmüş ve yetenek sahibi olan, iyi enstrüman çalıp söyleyebilen bir câriye (aslında 30.000 dirhem iken) onun

Mine'l-Ahbâr, Tahkîk: es-Seyyid Hasen el-Mûsevî el-Horasânî,, Neşr: Dârü'l-Kütübi'l-İslâmiyye, (c. I-IV), Tahran 1363, Bâbu Ecri'l-Muğanniye, Hadis: 201, c. III, s. 91.

da aynı fiyata yani 20 dinara satılması konusu fakihler arasında tartışmalara sebep olmuştur.¹⁴

Böyle bir yeteneği ve kabiliyeti hiçe saymak elbette ki doğru değildir ama buna itiraz edenlerin de kendi iddialarını ispat edecek delilleri vardır. Bir şeyleri ispat edeceğim derken başka birilerine ait hak ve hukuku inkâr etmek de doğru değildir. Fakat bu türden olan tartışmalarda asıl sebebi ve nedeni bulmak ve öğrenmek çok önemlidir. Aksi halde yetenekli ve kabiliyetli bir kimseyi, beceriksiz ve özelliği olmayan bir insanla aynı kefeye koyduğumuz zaman bunun arkasından ne gibi sıkıntıların geleceğini de düşünmemiz gerekmektedir.

10- Müziğin Enstrümanlı Yapılması Meselesi

Müzikle ilgili tartışmalar çok yönlü olarak yapılmıştır. Bu arada bazı fakihlerin nazarında enstrümanlar da canlı insanlar gibi değerlendirilmeye çalışılmış, bunlar bazen masum kabul edilmiş, bazen de suçlanmışlardır. Bunlar hakkında yok nefesli, yok derili, yok telli gibi sınıflamalar yapıp cinsine göre günâha ve şerre âlet sayılmıştır. Ne yazık ki bunlar arasında en mütevâzi ve din açısından da en az zararlı olan Ney (الْقَصِيبُ) âleti bile şiirlere canlılık veriyor ve insanları coşturuyor diye

¹⁴ El-Makdisî, a.g.e., Butlanü külli akdin mukayyedin bihî, c. IV, s. 307.

ona da olumlu bakmayan fakihler vardır.¹⁵ Bu anlayış günümüzde de aynen devam etmektedir. Bazı televizyon kanallarında sırf bu anlayış nedeniyle bando takımı gibi kalabalık bir grup ellerindeki deflerle ilâhiler çalıp söylerlerken ve topluluklarında başka bir enstrümana yer vermezlerken, bazıları Def'i de zararlı görüp, sadece seslerini kullanarak ilâhileri okumaktadırlar. Demek ki bu düşünce de öteden beri var olan bir anlayış tarzı olarak gözükmektedir. Bilmezler ki müzik âletleri insan sesinin bir taklidi olarak icat edilmiştir. Eğer bu anlayış doğru olsaydı, o zaman enstrümansız olarak insan sesinin kullanılması da günâh ve kusur olurdu. Bu saydığımız nedenlerle fıkıh kaynaklarında bu konulara da yer verilmektedir.

11- Müzik Âletlerinin Mal Olup Olmaması (Mal-ı Mütekavim) Konusu. İtlâfı Durumunda Bedelinin Ödenip Ödenmeyeceği Meselesi

Fıkıh kaynaklarında müzik âletlerinin bir değer ifade edip etmediği de ele alınmaktadır. Bir nesnenin değer ifade eden bir mal (mâl-ı mütekavim) olması da uzun uzadıya tartışılmış ve birçok fakih tarafından da müzik âletlerinin değer ifade eden bir mal olmadığı ispat

¹⁵ El-Merğînânî, a.g.e., Tahkîk: Tallâl Yusuf, Neşr: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut / Lübnan, c. IV, s. 365.

edilmeye çalışılmıştır.¹⁶ Dolayısıyla bazılarınca bu âletlerin itlâfi Cennete gitmek için bir vesile kabul edilmiş, hatta bu konuda “ *Ben ancak düdükleri ve davulları kırmak için gönderildim*”¹⁷ diye Hz. Peygamber (s.a.v.)’in ağzından hadis uydurularak güya dine hizmet etme gafletinde bulunanlar olmuştur. “*Ben ancak âlemlere rahmet olarak gönderildim.*” diyen bir peygamberden, davulları ve düdükleri kıran bir peygambere indirgeme gibi bir sorumsuzluk ve saygısızlık ortaya konulmuştur.

İslâm Tarihçileri Hz. Peygamber (s.a.v.)’in hayatında bir sefer de olsa davul veya düdüğü kırdığına dair bir vaka’yı nakletmemişlerdir. Bu âletleri kırmak vasıtasıyla Cennete gitmeyi de ucuzlatan ve kolaylaştıran bir din anlayışı da maalesef bazı mütedeyyin olarak değerlendirilen cemaatler arasında yayılmıştır. Buna bağlı olarak da müzisyen ve sâzendelerin binlerce para vererek enstrümanın kalitelisini yaptırmak gibi gayretleri de hiçe sayılarak bir çırpıda bu âletleri kırıp çöpe atmak ve sahibini de mali zarara uğratarak toplumda bir fitneye ve fesada meydan vermek suretiyle hayırlı bir iş yapılacağı kanaatleri yayılmaya çalışılmaktadır. Bu anlayışa sahip kişilerce insanları sıkıntıya sokmanın çok büyük sevap

¹⁶ El-Merğînânî, a.g.e., Fasluñ fi ğasbi mâ lâ yetekavvem, c. IV, s. 304.

¹⁷ İbn Hazm, *Risâletün fi'l-Ğinâi'l-Mülehhî e Mübâhun huve em Mahzûrun?*, Cüz': 1, Bahs: 3, Tahkîk: Dr. İhsan Abbas, 2. Baskı, Beyrut 1987, s. 426.

olduğu imajının toplumda yaygınlaştırılmaya çalışıldığı da görülmektedir.

12- Mûsikî ve Eğlence Sanatıyla Uğraşanların Kişilikleri ve Şâhitliklerinin Kabul Edilip Edilmeyeceği (Şarkıcı ve Nâihaların Şâhitliği) Konusu

Fıkıhla ilgili kaynaklarda tartışılan konulardan birisi de müzisyenlerin, şarkıcıların, sâzendelerin ve bu sanatlarla uğraşanların mahkemede şâhitliklerinin kabul edilip edilmeyeceği meselesidir.¹⁸

Aynı bölümler içerisinde bir de nâihalar (cenâzelerde para karşılığında ağlayanlar) ele alınmaktadır. Hz. Peygamber ve ashop döneminde olan ve cenâzelerde parayla ağlayan ağlayıcıların (nâihaların)¹⁹ şahsiyetleri ve bir mahkemede şâhitliklerinin kabul edilip edilmeme meselesidir.

¹⁸ El-Merğînânî, a.g.e., Kitâbü'ş-şehâdât, Bâbün men tukbelü şehâdetühû ve men lem tukbel, c. III, s. 121.

¹⁹ Eski Arap âdetlerinde bir cenâzenin arkasından ne kadar çok ağlayan olursa, o kişi o kadar iyi bir insan olarak kabul edilirdi. Bu yüzden Hz. Peygamber ve ashop dönemlerinde bu işi para karşılığında yapanlar olur, hatta ağlama görevi yanı sıra ölenin meziyetlerini birer birer sayıp ağıt şiirlerini ellerindeki notlardan veya ezberden okurlardı. Eski Arap toplumunda böyle bir sektör oluşmuştu. Dolayısıyla sosyal toplumda böyle bir grup adı geçen faaliyetleri sürdürürken bir taraftan da hukuk açısından bunların durumu ele alınmaktaydı. Böylece nâihalik mesleği, İslâm Hukuku ile ilgili kaynaklara geçmiştir.

13- Şâirlerin Şâhitliği

Mûsikî söz konusu olduğu zaman güfte akla gelir. Şiirin güzeli, güzel sözler gibidir. Şiirin kalitesi, içerdiği kelimelerle ölçülür. Şiir ne kadar kaliteli olursa, ondan meydana gelecek olan Şarkı, Türkü, İlâhi vs. ne varsa o da öyle kaliteli bir beste olur.

Kur'ân-ı Kerimde İslâm'a ve Peygamberine sözleriyle hakaret eden şâirler zemmedilmiş²⁰ ancak ilgili âyetin devamında sözleriyle İslâm'a hizmet eden ve İslâm'ın Peygamberine taraf olan şâirler övülmüştür. Şiir ve şâirler konusunda böyle açık âyetler olmasına rağmen yine de şiir sanatını icra eden şâirlerin şâhitliği fıkıh kaynaklarında tartışılmıştır.

Şiir sanatıyla uğraşan şâirler şayet insanlara sözleriyle eziyet veriyorlarsa, kendisine bir şeyler verilmedikleri zaman onları kötülüyor, bir şeyler verildikleri zaman da onları methediyorsa, böyle şâirlerin şâhitliği üzerinde olumsuz düşünen fakihler olmuştur.²¹ Eğer şâirler insanları kötülemiyor, kendisine bir şey verilince alıyor, insanlara sözleriyle eziyet vermiyorlarsa, kendisine bir şey verilmeyince kötülemiyorsa o zaman

²⁰ Eş-Şuarâ: 26/224-227

²¹ Mâlik, *el-Müdevvene*, Kitâbü'l-Akdiyye, c. IV, s. 8; Şehâdetü'l-Muğannî ve'l-Muğanniye ve'n-Nâiha, c. IV, s. 19.

böyle şâirlerin şâhitliklerinin kabul edilmesi gerekir diyenler vardır.

14- Cenâzelerde Ağlayan (Nâiha) Varsa Böyle Cenâzeye Katılıp Katılmama Konusu

İslâm öncesi eski Arap âdetleri içerisinde ölen bir kimse ile övünme de vardı. Bunun için mâlî durumuna göre ölenin yakınları ağlama, ah ü feryât işini meslek olarak para ile yapanlar vardı. Dolayısıyla bir cenâzede ne kadar çok ağlayıcı (Nâiha) varsa, ölen kişi o kadar muhterem ve iyi insan kabul edilirdi.

İslâm dininde ölen kişi hakkında mutedil üzülmeye ve aşırılığa kaçmadan ağlama konusunda ruhsat vardır ama yaka paça yırtarak, dövünerek, bağırıp çağırarak, feryâd ü figân ile adeta isyan eder gibi bir hüznün ve keder manzarası ortaya koymak hoş görülmemiştir. Dolayısıyla bu işin ciddi olanı bile dinen câiz görülmedikten sonra, hele hele nâihaların riyakârane ağlayıp sızlamaları tartışma konusu olacaktır.

Cenâzeye katılmak farz-ı kifâyedir²² ancak para ile kiralananmış böyle riyakârların ağlayıp sızladığı bir

²² Birilerinin yapmasıyla diğerlerinden sâkit olan farz demektir. Cenâze namazı kılmak, Tıp ilmini tahsil etmek gibi. Bir memlekette cenâze olsa, bazı Müslümanların bu cenâzenin namazını kılmasıyla

cenâzeye gidilir mi gidilmez mi konusu da fâhîhlerin fıkıh kitaplarına geçen tartışmalarından olmuştur.²³

15- Düşünlerde Müzik Âletlerinin Çalınması Meselesi

Düşünler, insanların neşeli ve mutlu olmaları gereken sosyal hayatın icaplarından olarak görülmektedir. Nitekim Hz. Peygamberimiz de bunun gereklerini hazırlamış, düşünlerde alınması gereken tavırları gerek sözlü, gerek uygulamalı ve gerekse takrirleriyle bu alandaki müphem olan konulara ışık tutmuş ve bizleri aydınlatmıştır.

Düşünlerde yapılacak işler ve kişisel olarak takınılması gereken hareket ve tavırlar konusunda bizzat Hz. Aişe vâlidemizden nakledilen haberler bizim böyle zamanlarda neler yapabileceğimiz konusunda bizlere bilgiler vermektedir.

Düşün nedir? Allah Teâlâ'nın apaçık âyetleriyle yasaklamış olduğu bir takım fiillerden ve uygulamalardan -hafife almadan- kaçınmak şartıyla, hayatlarını birleştiren

diğerlerinden bu görev düşer. Bir İslâm memleketinde birilerinin tıp ilmini tahsil etmesi ve bu mesleği öğrenmesiyle bu görev yerine getirilmiş olur. Şâyet bir memlekette kimse tıp ilmiyle uğraşmasa, o memleket halkının hepsi günahkâr olur.

²³ Konu ile ilgili açıklamalar için bkz. el-Merğînânî, a.g.e., Tahkik: Tallâl Yusuf, Neşr: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut / Lübnan, c. IV, s. 365.

iki gencin böyle önemli bir gününde her iki taraftan ailelerin neşeli olmak, mutluluk izhar etmek, bu birlikteliğine gönül rızası ile evet deyip onaylamalarıdır.²⁴

Böyle günlerde de her yörenin kendine uygun ve çok sevdikleri enstrümanları ve favorileri olan müzik âletleri vardır.²⁵ Asıl olan bu âletleri çalmamak, perhizkâr bir anlayışla bunlardan uzak durmak değil, bunlarla birlikte bir takım meşru olmayan ve İslâm'ın yasaklamış olduğu filleri işleme ortamı oluşturmamaktır.

Bazıları günahтан kaçınmak için düğünleri cenâze merasimine çevirirler, bazıları da: “bugün hayatımızda çok önemli bir gündür -sanki böyle müstesna günlerde- her hatayı işlemek câizdir” der gibi hadsiz ve hudutsuz bir günah deryasına dalmayı mubah kabul ederler ki tasvir etmiş olduğumuz şu her iki durum da İslâm'a uygun değildir.²⁶

İnsanların hem psikolojik ve hem de fiziksel olarak bir aktivite içinde olmalarına vesile olan müzik âletlerinin icra edilmesi ve bunların eşliğinde meydana gelen sevgi ve muhabbetle neşeli ve canlı bir ortamın oluşması, aslında kardeşliğin tesis edilmesinde, birlik ve beraberliğin

²⁴ Düğünlerde şarkı türkü söylemek ve müzik âleti çalmakla ilgili olarak bkz. Et-Tûsî, *El-İstibsâr* ... a.g.e., Bâbu Ecri'l-Muğanniye, Hadis: 207, c. III, s. 92.

²⁵ Düğünlerde def çalmakla ilgili olarak bkz. Şîrâzî, a.g.e., Faslün ve emme'l-hidâu fe huve mübâhun, c. II, s. 327.

²⁶ Düğünlerde nasıl davranılacağına ait açıklamalar için bkz. Mâlik, *el-Müdevvene*, en-Nikâhu bi'l-Hiyâr, c. II, s. 129.

oluşturulması için çok önemli fırsatlardır. Ancak unutmamak gerekir ki Şeytan ve şeytanlaşmış bir takım kimselerin de aradığı böyle fırsatlardır, buna imkân vermemek için de Müslüman olarak elimizden geleni yapmamız gerekir diye düşünüyoruz.

Düğünlerin ilânı ve duyurulmasında vesile olan ve Arap toplumunda hemen hemen her evde bulunan bir ritim âleti olan Def'in kullanılması demek -dini açıdan- sadece müzik âleti olarak buna müsaade edilmiştir demek değildir. Müzik âleti ister derili, ister, üflemeli, ister telli, ister ahşap veya metal olsun, asıl olan onun kullanım amacı ve beraberinde yapılan işlerin dine muhalif hareketlerden olmamasıdır. Düğünlerde müzik âletinin kullanılmasının câiz olup olmaması ve böyle düğünlere davet edildiği zaman davete icabet edilip edilemeyeceği konuları fıkıh kitaplarında enine boyuna tartışılan hususlardan olmuştur.

16- Düğünlerde Çalgı ve Oyun Varsa Böyle Dâvetlerde Gösterilecek Tavrı ve Uygulamalar

İslâm'da dâvete icâbet etmek kuvvetli sünnet, bazılarına göre vâciptir. Dâvet edilen yere gitmek sosyal hayatın icaplarından kabul edilmiştir. Ancak her davete icabet etmek gerekir mi konusunda âlimler özellikle fakihler çok konuşmuşlardır. Bir davete icabet edeyim ve

Hız. Peygamber (s.a.v.)'in bir sünnetini yerine getirip O'nun sevgisini kazanayım derken, acaba Allah'ı gücendirecek bir fiili orada işler miyim endişesi de her zaman içlerinde bulunmuştur. Rabbimin rızasına muhalif olan bir işin meydana gelmesine sebep olur muyum veya böyle bir günâha şâhit olur muyum kaygısı da mütedeyyin ve dinine sağlam bir şekilde sarılan Müslümanların her zaman göz önünde bulundurdıkları önemli hususlardan biri olmuştur.²⁷

Tabii ki câhiller böyle müzikli ortamlarda kendilerini dağıtmak, nefsin her türlü arzularını yerine getirmek için bu türden ortamların bir fırsat olduğunu zannederler. İlim sahibi kişiler ise bu durumu bildikleri için, mümkün olduğunca böyle ortamlardan uzak durmaya çalışırlar. Bu yüzden böyle bir ortam ile karşılaşınca bir Müslüman ne yapması gerekir diye fakihler bu konularda da çok görüşler beyan etmişlerdir.

Böyle bir ortama davet edilen kişinin durumuna göre ihtimalleri göz önünde bulundurarak açıklamalar yapmışlardır. Fakihler bir müzik âletinin çalındığı ortamı her hâl ü kârda bir menhiyat ortamı olarak ele almışlar,

²⁷ Böyle bir dâvetle karşı karşıya kalan kişiler neler yapabilir veya yapmalıdır konusunda açıklamalar için bkz. el-Merğînânî, , *El-Hidâye*, c. IV, s. 365.

böyle yerleri neşe ve mutluluktan öte, bir günah işleme zemini olarak görmüşlerdir.²⁸

İşte tasviri yapılan bu türden na hoş bir ortama davet olununca, Müslüman olarak neler yapmak gerekir. Bunları kısaca şöyle maddeler halinde zikretmek mümkündür:

- a- Davet edilenin çalgı ve oyunun varlığından haberi varsa yapılması gereken işler.**
- b- Davet edilenin çalgı ve oyunun varlığından haberi yoksa takınılacak tavırlar.**
- c- Dâvet edilenin bir emr-i vâki ile karşılaşma durumunda yapması gereken işler.**

Zikredilen bu maddeler üzerinde teker teker görüşler serdedilmekte, açıklamalar yapılmakta, dolayısıyla âlimler, hüküm açısından Müslüman'ın mûsikî sanatına ve bu sanatı icra edenlere karşı tavrının ne olması gerektiğine dair fikirler ortaya koymaya çalışmışlardır.

17- Çalgı Âletlerinin Meşrûiyet Açısından Asgarisi Hakkında Görüşler

Mûsikî fasıllarında kullanılan müzik âletlerinin çokluğu ve azlığı da fıkıh kitaplarında tartışılmış, üzerinde

²⁸ Müzik âletinin çalındığı bir düğüne katılıp katılmama konusunda bkz. Ebû Zekeriya Muhyiddin Yahya b. Şeref en-Nevevî (v. 676 H.), *El-Mecmû' Şerhu'l-Mühezzeb*, c. XVI, s. 399.

konusulmuş konulardandır.²⁹ Bazıları sazları, insanları çok tahrik edip daha az tahrik etme açısından kategorize etmiştir. Fakihler genellikle telli sazları meyhane ehlinin şiarı olarak telakki etmekte, Ney, Bendir ve Kudûm gibi sazları biraz daha ilâhi aşkı tahrik eden olumlu sazlar olarak görmekte-dirler.

18- Ney (üfleme) Çalmanın Hükümü

Fıkıh kitaplarında çoğu zaman üflemeli sazlar mizmâr, zemmâre isimleriyle zikredilirken bazı yerlerde de Kadîb (الْقَصِيبُ) kamıştan yapılan üflemeli müzik âleti (Ney) zikredilir. Bazen de Çobanların zemmâre'si = Kaval diye zikredilir. Neticede hepsi de kamıştan yapıldıkları için, aralarında çok az fark olsa da ses tınısı itibariyle birbirlerine benzerler. Bir Müslüman'ın bunu üfleyip üfleyemeyeceği veya üfleyen kimseyi dinleyip dinleyemeyeceği konularında da fıkıh kitaplarında çok tartışmalar yapılmıştır.³⁰

²⁹ Müzik âletinin en azı veya hafifi hakkında bile fıkıh kaynaklarında açıklamalar yapılmıştır bkz. Ebû Zekeriyâ Muhyiddin Yahya b. Şeref en-Nevevî (v. 676 H.), *El-Mecmû' Şerhu'l-Mühezzeb*, c. XVI, s. 399.

³⁰ el-Merğînânî, a.g.e., Tahkik: Tallâl Yusuf, Neşr: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut / Lübnan, c. IV, s. 365. Şîrâzî, a.g.e., *Faslün ve emme'l-hidâu fe huve mübâhun*, c. II, s. 327.

Sûfiyye ve fakihler arasında çok değişik değerlendirmelere neden olan bu saz ile ilgili yorumları da fıkıh kitaplarında müteferrik konular içerisinde dağınık durumdadır. Mûsikî sanatı hakkında eksiksiz olarak karar vermek gerekirse bütün bu bilgilerin bir araya toplanarak top yekûn değerlendirilmesi gerekmektedir.

19- Müzik ve Sanatçı Grubunun Kiralanması

Hz. Peygamber (s.a.v.)'in tavsiyeleri doğrultusunda bir enstrüman olan Def ile düğünlerin ilân edilmesi isteniyorsa³¹ ve düğünlerin cenâze merasimlerine benzetilmemesi tavsiye ediliyorsa o zaman bu işi herkesin bizzat kendisinin yapması mümkün değildir. Herkes sanatçı olamaz. Toplumda iş bölümü vardır. Bazıları fırıncılık yaparak halkın ekmek ihtiyacını karşılıyorsa, neşeli olunması gereken düğünlere de canlılık ve dinamiklik verecek sanatçıların, bu alanda ihtisas ve eğitim görmüş olan ve geçimi de bundan tedarik etmekte olanların toplumda her halde bedava veya fi-sebili'l-lâh çalıştırılması düşünülemez. Ayrıca bu sanatı icra edenlere de fıkıh kitaplarında ücret verilmez kaydına da kimler itibar eder? Kimler başkalarının işleri zamanını, emeğini

³¹ “Düğünlerinizi ilân ediniz ve onda def çalınız.” Bkz. Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvîni İbn Mâce,; *Sünen-i İbn Mâce*, Tahkik: Şuayb el-Ar naûd- Âdil Mürşid..., Neşr: Dârü'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 1. Bsk., Beyrut H. 1430 / M. 2009, Bâbu İ'lâni'n-Nikâh, c. III, s. 90.

karşılıksız olarak gelip israf eder bilemiyoruz. Bu bir meslek değildir, burada alınıp satılan bir mal yoktur yahut da bu çok kolay olan iş karşısında para verilmez demek kimleri tatmin eder bilemiyoruz.³²

Bu sebeple müzik ve sanatçı grubuna ücret verilip verilmeyeceği, böyle bir faaliyet karşısında alınan ücretin helâl olup olmayacağı üzerinde uzun uzadıya tartışmalar yapılmaktadır. Halen günümüzde münakaşaları devam eden bu türlü konularda yarım yamalak bilgi sahibi olanların da çeşitli yerlerde bir bardak suda fırtınalar çıkarıp din ve ahlâk konularında hukukçu kesildikleri ve karşılardaki insanların hukukunu hiçe saydıkları da bir vakıdır.

Buna benzer bir olay da hâfız ve mevlithanların özel günler ve programlar için çağrılıp onların kıraat ve icralarını ücretsiz talep etmek de böyledir. Asıl olan bu yeteneğe ve kabiliyete sahip olanların, insanların sosyal bir ihtiyaç olarak davet ettikleri bu kişileri, emrine verilmiş ve hiçbir hukuku olmayan kişiler olarak görmemeleri, bu kişilerin de davet eden insanlara ekonomik olarak sömürülecek şahıslar olarak bakmamalarıdır.

³² Bütün bu açıklamalara rağmen sazende ve müzik gruplarının kiralanıp kiralanamayacağı konusunda tartışmalar yapılmıştır bkz. Mâlik b. Enes b. Mâlik b. Âmir el-Asbahî el-Medenî (v. 179 H.), *el-Müdevenetü'l-Kübrâ*, Tahkîk: Zekeriya Umeyrât, Neşreden: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut / Lübnan, c. III, s. 432.

Böyle görevlendirmelerde verilen mal veya para, bu kişilerin okudukları ve söylediklerinin karşılığı olamaz ancak onların bu dâvete geliş-gidiş masrafları ve ayırdıkları zaman için ödemeler yapılabilir. Ancak bu kişilere hem istediklerimizi okutturup, yapmalarını istediğimiz aktiviteleri yaptırdıktan sonra verilen ücret ve malı hesaba katıp bu kişilerin hakkında ileri geri konuşmak ne insafa ve ne de adalet anlayışına uymaz. Kanaatimizce böyle bir görevlendirme için akit yapılırken baştan her şey açık konuşulmalıdır. Aksi halde taraflardan birinin zararı söz konusu olur ki bu da hukukta *“Anlaşmazlığa yol açan her cehâlet, akdi fâsit kılar”* kaidesince böyle bir antlaşma da baştan geçersizdir.

20- Müzik ve Akid (Alış-Veriş Antlaşması)

Müzik bir mal mıdır, değeri var mıdır? Satılabilir mi? Satın alınabilir bir şey midir soruları hep İslâm hukukçularını meşgul etmiş ve bu konularda birçok şeyleri konuşmalarına sebep olmuştur.

Bir şeyin para ile satılabilmesi veya alınabilmesi için ortada bir mebi'in (malın) hazır olmasını şart koşan fakihler, müzik olayında ortada bir mal-ı mütekavim (malın) olmayışından şikâyet edinmişler. Satılacak bir şey

olmayınca neye fiyat biçeceksiniz veya neyi para verip alacaksınız diye tartışmışlardır.³³

Dolayısıyla fakihlere göre alışverişin gerçekleşmesi için ortada bir mal veya değeri olan bir şey bulunması gerekir ki bu alış-veriş akdi gerçekleşebilsin demişlerdir. Günümüz şartlarına tamamen ters olan böyle bir anlayış ve değerlendirme ile acaba bir Müslüman olarak hareket edebilir miyiz, edebilirsek ne kadar iddiamızda gerçek ve haklı olabiliriz?

Fıkıh kitapları neler söyler ama Müslümanların günlük hayatlarında karşılaştıkları problemlerden birisi budur. İslâm Hukuku ile ilgili kaynaklarda bu konularda çok tartışmalar yapılmış, birbirinden farklı görüşler ortaya konulmuştur. Nasrettin Hoca fıkralarına konu olan bir olay vardır. Köftenin dumanını satan, paranın şıkırtısını alır dediğimiz zaman acaba karşımızdaki bir Müslüman veya Gayr-i Müslim için vereceğimiz bu cevap ne kadar tatmin edici ve ikna edici olur, bunu düşünmemiz gerekmektedir.

21- Köle Alış-Verişinde, Kölenin Müzik Yeteneğine Sahip Olmasının Ayıp ve Kusur Sayılıp Sayılmayacağı

³³ Müzik işleri için akid yapılabilir mi sorusuyla ilgili cevaplar için bkz. Alâaddin Ebû Bekr b. Mes'ûd el-Kâsânî (v. 587), *Bedâiu's-Sanâi' fî Tertîbi'ş-Şerâi'*, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut / Lübnan 1982, Faslon ve Emmâ Şerâitu's-Sıhhati fe-Envâi, c. V, s. 169.

İslâm Hukuku kaynaklarında o kadar değişik konular ele alınmıştır ki, bu kadar farklı meseleler arasından sadece mûsikî ile ilgili bahisleri çekip almak da öyle kolay bir iş olarak gözükmemektedir. Bir de zamanın değişmesiyle, toplumların değişikliği de buna katıldığı zaman çok daha değişik problemler ortaya çıkmaktadır.

Günümüzde revaç bulan ve önem arz eden ve herkesin kolaylıkla ulaşamayacağı ve yapamayacağı bir takım işler, bazı toplumlarda veya eski zamanlarda bir yetenek ve hüner değil, bir ayıp ve kusur kabul edilebiliyor. Bugün bir kimse evine bir kadın veya erkeği hizmetçi olarak tutsa, tutulan bu hizmetçinin müzik bilmesi, enstrüman çalıp yorgun zamanında efendisine veya evin halkına müzik âletiyle bir şeyler çalabilmesi bu hizmetçi için bir yetenek midir, yoksa eksiklik midir? Şayet sesi de güzel ve çok güzel parçalar da söyleyebiliyorsa bu durum sahibi için bir artı mıdır yoksa onun kişiliğini veya karizmasını düşürecek negatif bir durum mudur? ³⁴

Köle alışverişi günümüzde geçerli olan bir durum değildir. Ancak böyle sanatsal duyarlılığı ve yeteneği olan bir elemanı kim her hangi bir iş için tercih etmez ki. Kaldı ki böyle sanatsal duyarlılığı ve müzikal hassasiyeti olan insanlar toplumda daha çok ilgi ve rağbet görürler. Böyle bir yeteneği olan insanı kimse kusurlu ve ayıplı kabul

³⁴ Bu sorularla ilgili tartışmalar için bkz. Şîrâzî, a.g.e., Faslün fi Tefsîri'l-Aybi, c. I, s. 286.

etmez, hatta takdir ederler. Ama çeşitli nedenlerle bir toplumda bazı şeyler halk arasında kötü ve nahoş diye yayılmışsa, artık kimselerin bu icraatı veya yeteneği insanlara beğendirmesi veya sevdirmesi düşünülemez.

Alış-verişlerde tüketici haklarını koruma için günümüzde çeşitli kuruluşlar mevcuttur. Müşterinin aldanmasını, ziyan etmesini veya zarara uğramasını önlemek amacıyla çeşitli kurum ve kuruluşlar ihdas edilmiştir. Her hangi bir hizmette çalıştıracağımız kadın veya erkeğin müzik sanatını bilmesine, güzel bir sese sahip olmasına, iyi ve mükemmel enstrüman çalabilmesine kim ayıp ve kusur olarak bakabilir ki. Ancak zaman ve milletlerin örf ve âdetlerine göre bu değer anlayışı değişebilmektedir. Çünkü İslâm Hukukunda bir şeyin meşruluğu ortaya konulurken örf de değerlendirme kriterlerinden birisi olarak kabul edilmiştir.

22- Şarkıcı Olarak Bilinen Bir Cârîyenin Bu Yeteneğe Sahip Olmadığı Görülse Bu Akid Bozulabilir mi?

Bir önceki maddenin tersi olan bu durumda malda kusur var diye bu alış-verişte akid bozulamıyor. Ama bu durum günümüzde tam tersidir. Böyle bir yeteneğe sahip olmadığı anlaşıldığı takdirde bu alış-veriş biter. Bu yeteneğin bir artı ve farklılık kabul edilmediği dönemlerde yapılan köle ve cârîye alış-verişlerinde mûsikî yeteneğine

sahip olmadığı için akit bozulmaz denilmektedir.³⁵ Kısacası mûsikî sanatını bilmesi kişiye bir şey kazandırmaz, çünkü mûsikî sanatını bilmek bir bilgi, yetenek ve kabiliyet değildir diye düşünülmekte ve değerlendirmelerde dikkate alınmamaktadır.

Aslında özel ilgi, kabiliyet ve uzun uğraşlar gerektiren böyle bir sanatı hiç yokmuş gibi kabul etmek akıl ve mantıkla ne kadar uyuşmaktadır onu bir düşünmek gerekir. Bu düşüncenin arkasında yatan ve apaçık bir faklılığı inkâr etmeye sevk eden nedir bunun araştırılması gerekir diye düşünüyoruz. Burada nasların yönlendirmesi dışında insan aklı ve tahayyülü ön plâna çıkmaktadır. Yoksa âyet ve hadislerin irşadına ve hüküm ortaya koymasına itiraz etmek anlamında değildir.

23- Şarkı Sanatına Sahip Biri Öldürüldüğünde Tazminat Durumu

Fakihler, şarkıcılık mesleğini yapan kadın veya erkeğin her hangi bir kaza veya kasıt sonucu hayatını kaybetmesi durumunda, buna sebep olan kişinin ödemesi

³⁵ Bu yeteneğe sahip olan kişilerin ayıplı ve kusurlu sayılıp sayılmaması ve akdin feshedilmesi için bkz. Alâaddin Ebû Bekr b. Mes'ûd el-Kâsânî (v. 587), *Bedâiu's-Sanâi' fî Tertibi's-Şerâi'*, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut / Lübnan 1982, Faslon ve Emmâ Şerâitu's-Sihhati fe-Envâi, c. V, s. 169.

gereken diyetin şekli ve miktarı konusunda da çok farklı görüşler ileri sürmüşlerdir.³⁶

Sanatkâr ve yetenekli bir kişinin ölümüne kasten veya hatâen sebep olma durumunda, ölen kişinin normal bir insan üzerinden mi diyeti ödenecek yoksa sanat ve hüner sahibi kıymet ve değer ifade eden bir kişilik üzerinden mi tazminatı ödenir hususu İslâm Hukukçularını meşgul etmiştir.³⁷

Meselâ ses ve saz sanatında çok dikkat çekmiş ve hünerleriyle meşhur olmuş bir sanatçının her hangi bir nedenle öldürülmesi sonucunda, ölen kişi bir köle veya câriye ise sahibine hangi rayiç üzerinden diyeti ödenecektir? Ölen kişi hür bir sanatçı ise ailesine neye göre tazminatı ödenecektir konusu da fakihlerin üzerinde görüşlerini beyan ettikleri önemli konulardan biridir. Tabii ki burada yine ses ve müzik sanatının değerinin olup olmaması, bu sanatın insana değer kazandırıp kazandırmayacağı hususu gündeme gelmektedir. Akli ve zihinsel muhakemeyi çok iyi kullanmayı bilen fakihlerin bu konuda ortaya koydukları açıklamaları incelemeden, İslâm'ın sanatçıya verdiği önemi anlamak mümkün

³⁶ Ölen şarkıcının diyetinin ödenmesi konusunda bkz. El-Kâsânî, a.g.e., Faslun ve emmâ Şerâitu Vücûbi Hâze'd-Dimân, c. VII, s. 168.

³⁷ Şarkıcılık sanatını bilmek kişiye değer kazandırır mı konusunda bkz. El-Makdisî, a.g.e., Butlanü külli akdin mukayyedin bihî, c. IV, s. 307.

değildir. Şüphesiz İslâm sanat konusunda sanatçıya en büyük değeri veren bir dindir. Yüce Rabbimiz de Kur'ân-ı Kerîm'de hep kendi sanatının güzelliklerinden örnekler vermektedir. Pekiyi fakihler bu konuda neler söylemişlerdir, onu ancak bu fasılları iyi anlamak, incelemek ve taramakla mümkün olacaktır.

24- Müslümana ait olan Müzik Âletlerinin İtlâfı, İçki ve Şarabın Dökülmesi Durumunda Zararın Ödenmesi Meselesi

Müslüman müzik âleti satabilir mi? Yahut da haramlığı Kitap ve Sünnetle açık olan bir nesnenin Müslümanlar tarafından satılıp satılamayacağı konuları da fıkıh kaynakları içerisinde yer alan tartışmalardandır.³⁸

Bazı mezhep ve tarikat ehlinin emr-i ma'rûf = iyiliği emretme görevini yapıyorum düşüncesiyle bir Müslüman'a ait olan müzik âletini imha ettiğinde veya kırıp kullanılamaz hale getirdiğinde, kırılan müzik âletinin tazmini gerekir mi? Bunları sorumsuzca kıran kişinin cezası ne olur? Zarara uğratılan Müslüman kişi bu durumu sineye çekmek ve zarara katlanmak zorunda mıdır? Fakihler İslâm Hukukuyla ilgili kaynaklarda bunlara çözüm aramışlar ve bu konular üzerinde tartışmışlardır.

³⁸ Müzik âletinin itlâfı ve bunun tazminatı için bkz. El-Merğînânî, a.g.e., Faslu'n fi ğasbi mâ lâ yetekavvem, c. IV, s. 304.

Fıkıh kaynaklarının bu bölümlerinin de çok iyi incelenmesi gerekir ki, mûsikî konusunun tam olarak aydınlığa kavuşturulması mümkün olsun.

Bir müzisyen için müzik âletinin kaliteli olması çok önemlidir. Binlerce lira verilerek alınan bir enstrümanın her hangi bir nedenle birileri tarafından -hiçbir nedeni yokken- itlafı durumunda sahibinin ziyana uğratılması düşünülemez. Hukuken buna bir çözüm bulunulması gerekmektedir. Bu itlâf durumunun enine boyuna konuşulması ve değerlendirilmesi için birçok hususun göz önünde bulundurulması gerekmektedir ki hakkaniyetli bir hüküm verme olabilsin. Nitekim fakihler içerisinde bu konuda diğerlerinden çok farklı düşünenler vardır ve bunlar iddialarını kanıtlayacak delillere de sahip bulunmaktadırlar.

25- Müzik Âletleri Hırsızının Cezalandırılması (El Kesme Cezası) Meselesi

İslâm Hukukunda hırsızlığın önüne geçmek için bu alanla da ilgili âyet ve hadislerle dayanarak kanun oluşturulmuştur. Çalınan para, mal ve kıymetli eşyanın muhafaza hırz (الْحِرْزُ) altında bulunması ve çalınan mal veya paranın miktarının da el kesme cezası için

belirlenmiş bir meblağa ulaşması durumunda çalan kişi yakalandığında el kesme (قَطْعُ الْيَدِ) cezasına çarptırılır.³⁹

Çalınan şeyin mâl-ı mütekavim olması kısaca mal sayılması, değeri olması için de bir takım şartlar ileri sürülmüştür. Ancak fâkihlerin çoğu müzik âletlerini mal kabul etmemektedirler. Hatta bu âletlerin itlafı veya herhangi bir nedenle kırılması durumunda, kırılan âletin ağırlığınca odun verilerek anlaşmazlık kapatılır gibi gülünç iddialar ve görüşler ileri süren İslâm Hukukçuları da vardır.

Bu düşünceye göre hareket edildiği zaman ne mûsikînin Ezân ve Kur'ân-ı Kerîm kıraati ve ne de diğer dini formlarda bir anlamı kalmayacağı gibi, bu sanatla uğraşanların da hiçbir değeri ve anlamı yoktur demektir. Ses eğitimi ve kullanımıyla ilgili olan mûsikî sanatına karşı böyle bir tavra girdikten sonra, nasıl olur da Ezân'ı güzel sesle okuyabiliriz? Kur'ân'ı Kerîm'i güzel sesle okumayı emreden Hz. Peygamber (s.a.v.)'in bu emrini nasıl yerine getirebiliriz. Bir mûsikî üstadının binlerce lira değerindeki enstrümanı hırsızlığa âlet olunca, çalan kişiye bir ceza verilmez ve hatta müzik âleti kırılınca ona

³⁹ Müzik âletlerinin hırsızlığında ceza nedir bkz. El-Merğînânî, a.g.e., Bâb: Cezâü's-Sârik, c. II, s. 362. Çalgı ve eğlence âletleri sanatının şer'an bir kıymeti yoktur. Serahsî, a.g.e., c. IV, s. 159. El-Merğînânî, a.g.e., Bâb: Cezâü's-Sârik, c. II, s. 362.

ağırlığınca odun veya yapımında kullanılan madde ne ise o verilecek olursa, o zaman güzel ses sanatını bilen kimsenin de bir değeri olmaz. Dolayısıyla Ezân'ın ve Kur'ân'ın da güzel okunması gibi bir değer de toplumun anlayışında gelişmez.

26- Müzik, Konser, Ezân ve Nâihalıktan Alınan Ücretin Meşru Olup Olmaması Meselesi

Fakihler İslâm Hukukuyla ilgili kaynaklarda müzik yapan, konser veren⁴⁰ ve cenâzelerde para ile ağlayıcılık mesleğini icra edenlerin aldıkları ücretin meşru olup olmadığı konuları üzerinde de tartışmalar yapmışlar ve değişik görüşler beyan etmişlerdir.

Bu maddede geçen her hususun şüphesiz ki ayrı ayrı bir durumu vardır. Bunların aynı kategoride değerlendirilmesi mümkün değildir. Nâihalik tamamen bir riyâkârlık gösterisidir. Kanaatimizce bu sesle icra edilen diğer aktivitelerden çok farklıdır. Şayet birileri iddia ederlerse ki “para kazanmak için enstrüman çalmak⁴¹ ve şarkı söylemekle, yine aynı amaçla ağlamak arasında ne fark vardır” şeklinde konuşur ve bu iki ses uygulamasını

⁴⁰ Ses sanatkarlığından kazanılan para konusunda bkz. Et-Tûsî, *El-İstibsâr* ... a.g.e., Bâbu Ecri'l-Muğanniye, Hadis: 203, c. III, s. 91. Serahsî, a.g.e., c. XVI, s. 72.

⁴¹ Çalıp söylemeden kazanılan para hakkında bkz. Et-Tûsî, *El-İstibsâr* ... a.g.e., Bâbu Ecri'l-Muğanniye, Hadis: 206, c. III, s. 92.

birbirine eşit göstermeye kalkarsa o zaman bunların arasındaki farkı, alâmet-i fârika ile belirtmek ve açıklamak gerekir. Meselâ herkes cenâze yıkama işini bilemez. Hiçbir gassâl da başka birisinin cenâzeni yıkamak zorunda değildir, velev ki kendisi bu işe talip olsun, arkadaşlık, komşuluk veya din kardeşliği adına yaparsa bu başkadır. Bu sebeple cenâzeyi yıkayan, bu hizmeti sunan kişiye de âdetlerin üzerinde bir miktar para verip hizmetini helâl etmesi istenir. Dolayısıyla mûsikî sanatı birçok yerde olduğu gibi bu bahiste de, kendisiyle akraba ve yakınlık olarak bir alâkası olmayan ölmüş birisi için ağlamayı meslek haline getirenlerle aynı kategoride değerlendirilemez, bunların mutlaka farklı sütunlarda ele alınması gerekir diye düşünüyoruz.

27- Çocukların Def veya Herhangi Bir Müzik Âleti Çalması

Çocukların müzik âleti çalmasıyla,⁴² yetişkinlerin çalması arasında ne fark olur? Yahut da çocukların çaldıkları müzik âletleriyle oynanır da yetişkinlerin çaldıkları enstrümanlarla eğlenmek günahtır mı diyeceğiz?

⁴² Küçük çocuğun müzik âleti çalmasının hükmü konusunda bkz. Eş-Şeyh Nizam ve Hint Âlimlerinden bir cemaat / el-Alemgiriyye, *el-Fetâvâ'l-Hindiyye fî Mezhebi'l-İmâmi'l-A'zâm Ebî Hanîfe en-Nûman*, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut / Lübnan 1400H / 1980 M., El-Bâbü's-Sâbiu Aşere fi'l-Ğinâ ve'l-Lehv, c. V, s. 352.

Müzik âletlerini dinlemek câiz değildir ama çocuklar çalarsa câiz, yetişkinler çalarsa durum değişir şeklinde mi değerlendirme yapacağız?

Müzik sanatı bir genç işidir. Bu sanata erken yaşlarda başlayanlar başarır ve yol alırlar. Bu sanata geç başlayanlar da sınıfta kalırlar. Yaşlılık halinde mûsikî öğrenilmez diye bir kural yoktur. İnsan hangi yaşta olursa olsun, mûsikîyi hem ses hem de enstrüman olarak öğrenebilir. Bu sanat bağlılığı ve ilgisi onu bir seviyeye getirir ancak bu sanatta dikkate değer bir düzeye erişmek ve artistik bir düzeyi yakalamak için mutlaka bedenen de buna müsait olmak ve beden için gereken hazırlıkları erken dönemden itibaren almak gerekir. Çoğunlukla kıvrak el hareketlerine ve çabukluğuna dayanan bir takım uygulamalar çoğu zaman yaşlılıktan kaynaklanan yeteneksizliklere takılır. Bu yüzden yeri gelmişken bu konu üzerinde de burada açıklama yapmaya ihtiyaç duymuş bulunuyoruz.

Bir icracının sanatını iyi uygulaması ve sanatında yetenekli olması önemlidir. Mülâyim sesler verebiliyor, mütenâfir sesler çıkarmıyorsa makbuldür. Bir müzik âletini çocuğun çalmasıyla yetişkin bir kimsenin çalması arasında bir fark yoktur. Ancak günah ve dini sorumluluk hükmünün verilebilmesi için âkıl ve bâliğ olma hususu, bütün dini hükümlerde İslâm olmadan sonra hemen gelen şartlardandır. Fıkıh kitaplarında bu konuda da açıklamalar yapılmış ve fetvâlar verilmiştir.

28- Kur'ân'ı Bir Ritim ve Enstrüman Eşliğinde Okumanın Hükümü

Konu mûsikî, güzel ses, müzik âleti olunca, Kur'ân'ı güzel sesle okuma, Peygamberimiz Hz. Muhammed (s.a.v.)'in emri olunca bu defa farazî bir düşünce olarak bazılarının aklına -biraz şeytânî bir fikir olsa da- Kur'ân metninin veya meâlinin bestelenmesi gelmiştir.⁴³ Bir ritim dâhilinde usûle bağlı veya bir makam eşliğinde besteli olarak okunmasının fikhî hükümü de konuşulmuş ve farazî olan bu konularda da fakihler tarafından hükümler verilmiş ve bu hükümler İslâm Hukuku kaynaklarına geçmiştir.

Böyle saçma bir düşünce ve uygulama olabilir mi? Şu fakihler de fıkıh kitaplarını hep hayali ve farazî şeylerle doldurmuşlar demeyiniz. Gerçekten de bu Şeytânî fikir nefis derecelerine göre insanda ortaya çıkabilir. Özellikle etrafındaki insanlara hoş görünme gayreti içinde olanlarla, bir şeyler ortaya koyup insanların takdirini ve beğenisini mutlaka almam lazım deyip, bir fiilin Allah'ın rızasına uygunluğundan çok, insanların takdirine mazhar olma gayretinde olanların aklına bu türden şeyler gelebilir. Onun için Şeytânî fikir olarak isimlendiriyoruz.

⁴³ Kur'ân-ı Kerim'in bir ritim veya enstrüman eşliğinde okumanın şer'î hükümü konusunda bkz. Âlemgiriyye, a.g.e., Mûcibâtü'l-Küfr, c. II, s. 267.

Nitekim bazı câhiller tarafından bunlar denenmişse de hiçbir kıraat âlimi veya İslâmî ilimlerde uzmanlaşmış, derin ilim sahibi kişilerce böyle bir uygulama onaylanmamıştır. Kur'ân'ın kendi içinde kafiyesi, hece sayısı ve bir şiir edası vardır ama hiçbir zaman belli bir usûl ve kalıba sığdırılması mümkün değildir. Böyle bir amaç için uğraşmak ta ilmî değildir, âmeli açıdan da bir faydası yoktur. Meselâ İstiklâl Marşının sözlerinin okunmadığı yerde bestesinin çalınmasına benzer bir uygulama ile mevtalarımızın rûhuna okuyacağımız Fâtiha Sûresinin bestesi yapılırsa da o besteyi çalsak olur mu gibi hem dînî hem de aklî açıdan böyle bir şeyin kabulü asla mümkün değildir. Fakat bu konu da farazî olarak düşünülmüş böyle bir uygulama karşısında alınacak tavır belirlenmiştir. Nitekim asrımızda da bu tür çalışmaları İlâhiyatçılar dışında bazı hânende ve sâzendeler denemişlerse de kendilerine destekçi ve yaptıkları işe de câiz olarak bakan kimseleri etraflarında bulamamışlardır. Hatta Kur'ân-ı Kerîm'i tecvid kaidelerine göre değil de, mûsikî notalarıyla belirlemeye çalışan bazı ilâhiyatçı ve din adamları ağır tenkitlerle karşılaşmışlardır. Bu çeşit çalışmalar, Şeytân'a kul köle olmuş insanların aklına lüzumsuz işleri getirir ki bu işleri yapan vebalde ve günaha olacağı gibi, onların akıllarına bunları getirenler de aynı şekilde günaha ve vebalde kalır.

29- Şarkı Güftelerinin ve Cenâze Ağıtlarının Sözlerinin Bulunduğu Defterlerin Kiralınması

Düğünlerde ve özel günlerde okunacak şarkı ve türkülerin sözlerini halk bilmediği için Hz. Peygamber (s.a.v.) ve ashap döneminde matbaa gibi basım ve çoğaltma âletlerinin bulunmaması sebebiyle, birileri bu güfteleri el yazıları ile istinsah eder, böyle topluluklarda halkın icra edilen mûsikîye katılımını sağlamak amacıyla düğünlerde millete dağıtılırdı. Ayrıca cenâzelerde ölen kişinin arkasından okunan ağıtların da güfteleri defterlere yazılır, bunlar da rağbet görürdü.⁴⁴ Bu defterler para ile kiralanır ve düğün veya cenâze merasimi bitince de sahibine götürülür teslim eldir, depozit olarak verilen para veya kıymetli şey ne ise o geri alınır. Aynı şekilde fikhî bilgiler ve fetvâ kitapçıkları da bu şekilde kiralanırdı. Fakihler fikhî bilgilerle ilgili kitapçıkların kiralanmasını câiz görmedikleri gibi, eğlence için kullanılan şarkıların ve cenâzeler için kullanılan ağıtların sözlerinin bulunduğu güfte defterlerinin kiralanmasını tabii olarak câiz görmemişlerdir.

İşte mûsikî konusu gerçekten çok geniş bir konudur. Bir müzik faslında okunacak şarkıların sözlerini önünde

⁴⁴ Böyle defterlerin satışı veya kiralanması konusunda bkz. Mâlik, *el-Müdevvene, Fî İcâreti Defâtiri'ş-Şi'ri evi'l-Ğinâi*, c. III, s. 432.

bulundurup okuyarak aynı zamanda gruba katılmaya vesile olan bu defterlerin önemli işlevi vardır.

Günümüzde sözlerini hatırlayamadığımız şarkı ve türküler için internette notasını veya sözlerini arama ihtiyacını duymamız da bundandır. Parçanın nağmeleri her nedense insanın aklında daha iyi kalmakta, çoğu zaman sözler unutulmaktadır. Bu sözleri hatırlayabilmek için de güfteler antolojileri oluşturulmaktaydı.

Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi bu amaçla yapılmış birçok el yazması güfte defterleriyle doludur. Özellikle dokümanları çoğaltmak için matbaa ve fotokopi imkânlarının olmadığı zamanlarda bu çok önemli işi müstensihler el ile yazarak çoğaltırlar, bazıları da el ile çoğalttıkları bu güfte defterlerini parayla kiraya verirlerdi. Müziğin sesli veya âlet ile icra edilmesine karşı çıkan bazı fakihler, böyle defterlerin parayla kiralınmasının veya satın alınmasının da câiz olup olmaması üzerinde tartışmışlardır.

30- Fıkıh Bilgilerinin Bulunduğu Defterlerin Satılması

Bir önceki başlıkta sunulan güfte defterlerinin kiralınması veya satışı konusunda tartışan fakihler, Fıkıh bilgilerinin yani fıkıh kitaplarının alış-verişi konusunda da

Değişik görüşler ve fikirler ileri sürmüşlerdir.⁴⁵ Fıkıh ilmini bilmek çok önemli olduğu için mi yoksa kalemle bu bilgilerin yazılması bir iş ve görev değildir diye düşündüklerinden mi fıkıh bilgilerinin bulunduğu defterlerin satışını bazı fakihler câiz görmemişlerdir.

Fıkıh defterlerinin satılması veya kiralanması başlığı altında, müzik güfte defterlerinin satışı ve kiralanması meselesi ne arar sorusu akla gelebilir. Fakihlerin bazen bir araya gelmesi mümkün olmayan veya insanın aklına bile gelmeyen bir takım şeyleri mukayese etmek için aynı konu içinde konuştuklarını görmemiz mümkündür.

Buradan hareketle müzik için kullanılabilecek güfte defterlerinin de kiralanması satılmasına bazı fakihler olumlu bakmamışlardır. Dolayısıyla bu hükme göre, bugünkü şarkı, türkü veya ilâhi notalarının da satışı da câiz değildir denilecek olursa, acaba hangi hayırsever bu notaları düzgünce yazıp, emek sarf edip bunları ücretsiz olarak her isteyene dağıtabilir, buna imkân var mı? İşte bunu iyi düşünmek gerekmektedir.

⁴⁵ Mâlik, *el-Müdevvene*, Fî İcâreti Defâtiri'ş-Şi'ri evi'l-Ğinâi, c. III, s. 432.

31- Telli Sazlar, Düdükler, Ud, Tanbûr vs. Sazların Çalınması Meselesi

Genelde fıkıh ve hadis âlimlerinin kaynaklarda müzik âletlerine olumlu bakmadıkları bir vâkıdır. Bu arada müziksel faaliyetlerde en çok karşımıza çıkan enstrüman Def'tir. Def de bir müzik usûl âletidir ama diğer sazlar ve âletler hakkında konuşulduğu kadar Def hakkında konuşulmamaktadır. Özellikle telli sazlar meyhane ehlinin şîârıdır denilerek fakihlerin çoğunluğu tarafından kesinlikle meşru kabul edilmemektedir.⁴⁶

Peki bu sazlara olumlu bakılmamasının nedeni nedir? Ağaçtan oluşu mu? Deriden yapılması mı? Yahut üzerinde tel oluşu mu? Hayır, hiç birisi değil. Birileri bu sazları kötü amaçlarla kullandığı için, onların fiillerine nispetle bu sazlara da hor bakılmıştır.

Müzik âletlerine kim nasıl yön veriyorsa onlar da öyle ses veriyorlar. Halbuki bu durum âletlerin kendilerinden kaynaklanan bir olumsuzluk değildir. Bunları üfleyenler, bunları mızrap veya parmak darbesiyle harekete geçirenler nasıl ve ne karaktere sahip insanlar iseler, onların sazlarından da o karaktere uygun ses ve nağmeler ortaya çıkmaktadır. Bazı sazları ilâhî ve

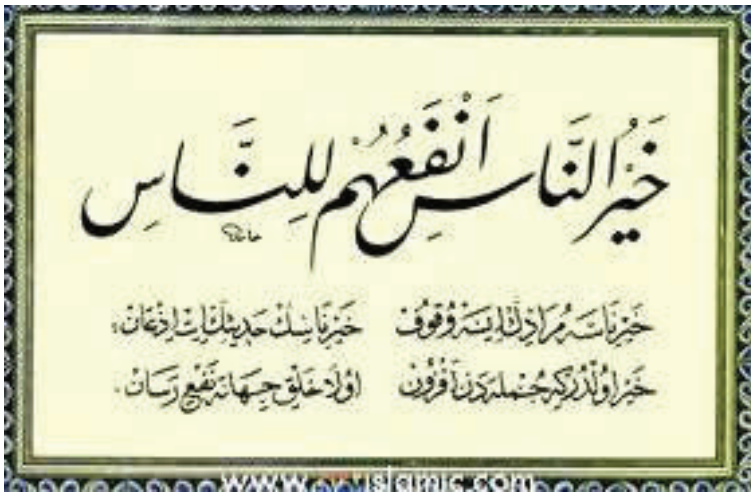
⁴⁶ Müzik âletlerinin çalınması konusunda bkz. Şîrâzî, a.g.e., Faslün ve yecüzü İttihâzû'l-Hammâm, c. II, s. 326. Bkz. Muhammed b. İsa b. Sevre et-Tirmizî; *Sünenu't-Tirmizî*, Tahkîk: Beşşâr Avvâd Ma'rûf, Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, (c. I- VI), Beyrut 1998, Hadis: 2210, Bâbu mâ câe fî alâmeti hulûli'l-meshi, c. IV, s. 64.

bazılarını da şeytânî diye vasıflandırırken dikkat etmemiz gereken hususlar vardır. Enstrüman kendi kendini çalamaz veya kendiliğinden ortaya bir nağme veya melodi koyamaz. Onunla icra yapan kişinin kişiliği ne ise, ortaya çıkacak olan nağmeler de onu yansıtacaktır. Bu sebeple İsmâil-i Ankaravî: “Mûsikî ancak insanın kalbindeki iyi ve kötü olan şeyi harekete geçirir” demiştir.⁴⁷

⁴⁷ İsmâil-i Ankaravî, *Mevleviliğin Din Anlayışında Mûsikî (Huccetü's-Semâ' Risâlesi*, Tahkik ve İnceleme: Bayram Akdoğan, Bilge Ajans ve Matbaa, Ankara 2009, s. 84, Ankaravî, İsmail b. Ahmed er-Rusûhî; *Hüccetü's-Semâ*, Süleymaniye Kütüphanesi, Pertev Paşa K.255/2, yk. 24a.

İKİNCİ BÖLÜM
FIKİH MEZHEPLERİNE GÖRE MÜZİK
SANATI, MÜZİK ÂLETİ VE
MÜZİSYENLER

İKİNCİ BÖLÜM

FIKİH MEZHEPLERİNE GÖRE MÜZİK SANATI, MÜZİK ÂLETİ VE MÜZİSYENLER

Fıkıh Mezhep İmamları temelde Allah'ın âyetlerine ve Resûlü Hz. Muhammed (s.a.v.)'den rivâyet edilen sahih hadislere dayanmakla birlikte, İslâm'ı anlamada ve yorumlamada birçok konuda olduğu gibi, mûsikî sanatı, müzik âletleri ve müzisyenler hakkında da birbirlerinden çok farklı görüşler ortaya koymuşlardır.

Mûsikî, mutasavvıflar ile müteşerri (fakih) ler arasında farklı karşılanmıştır. Genel olarak mutasavvıflar mûsikîye karşı müteşerrilerden daha anlayışlı ve müsamahalı davranmışlardır. Mûsikînin tasavvufî çevrelerde iyi karşılandığı, hatta birçok tarikatların esasını semâ' yani mûsikînin teşkil ettiği bilinmektedir. Buna karşılık fıkihta müsmahakâr görüşler bile ancak mûsikînin sadece sınırlı bazı çeşitlerinin mübah oluşundan bahsetmektedirler. Bu yüzden fıkihta genel olarak mutlak bir ibâhe ve bu konuda serbestlik anlayışı bulunmamaktadır.¹

İslâm'ın bir din olarak yukarıda zikredilen hususlardaki görüşünü ortaya koyabilmek için ehl-i sünnet çizgisinden ayrılmayan mezheplerin ayrı ayrı görüşlerini

¹ Süleyman Uludağ, *İslâm Açısından Mûsikî ve Semâ'*, 2. Bsk., Uludağ Yayınları, Bursa 1992, s. 171.

açıklamak gerekmektedir. Şimdi bu mezheplerin kanaatlerini ele alalım. Öncelikle Hanefî Mezhebinin görüşlerini burada vermek istiyoruz.

A- HANEFÎ MEZHEBİNE GÖRE MÜZİK SANATI, MÜZİK ÂLETİ VE MÜZİSYENLER.

Bu mezhebin önde gelen imamı İmam-ı Âzam Ebû Hanîfe'dir. Ehl-i Sünnet fikhının önde gelen imamıdır. İslâm'da hukukî düşüncenin ve ictihad anlayışının gelişmesinde önemli payı vardır. Daha çok Ebû Hanîfe veya İmâm-ı Âzam diye şöhret bulmuştur.

Onun öncülüğünde başlayan ve talebelerinin gayretiyle gelişip yaygınlaşan Irak fikh ekolü de imamın bu künyesine nisbetle “Hanefî mezhebi” adını almıştır. “Büyük imam” anlamına gelen İmâm-ı Âzam sıfatının verilmesi de çağdaşları arasında seçkin bir yere sahip bulunması, hukukî düşünce ve ictihad metodunda belli bir çığır açması, döneminden itibaren birçok fakihin onun görüşleri ve metodu etrafında kümelenmiş olması gibi sebeplerle açıklanabilir.²

Genel olarak fikh kaynaklarında mûsikî için müstakil bölüm ve başlık ayrılmaz. Bu yüzden düğünlerde

² Mustafa Uzunpostalcı, “Ebû Hanîfe Ebû Hanîfe Nu'mân b. Sâbit b. Zûtâ b. Mâh”, TDV. İslâm Ansiklopedisi, Yıl: 1994, cilt: 10, s. 131-138.

verilen yemek “*velîme*”, Ezân konusunda “*ğınâ*”, yahut da hoş olmayan şeyler bölümünde “*Kitâbü'l-Kerâhiyye*” veya sakıncalı ve kaçınılması gereken şeyler bölümü “*Kitâbü'l-Hazar ve'l-İbâhe*” gibi bölümlerde mûsikî, eğlence ve şarkıcılık sanatından bahsedilir. Ayrıca enstrüman ve müzik âletlerinden, bunların alım-satımı, müzik eğitimi almış olan şarkıcı erkek ve kadın kölelerin alımı-satımı, bu sanatı bilmenin kişiye bir maddi değer kazandırıp kazandırmayacağı konuları, müzik âletlerinin mâl-ı mütেকâvim olup-olmaması hususu “*Fâsit Alışverişler*” bölümlerinde zikredilmekte, ayrıca mûsiki ve eğlence sanatıyla uğraşanların kişilikleri ve şâhit olup-olamayacakları konusu da “*Kitâbü'ş-Şehâdât*” bahislerinde anlatılmaktadır.

İşte bütün bunlar gösteriyor ki hangi mezhep olursa olsun, baştan peşinen bu konuyu adı geçen bahisler içerisinde göstermesi de genel olarak fâkihlerin *ğınâ* olayına hoş bakmadıklarının bir göstergesidir. Fıkıh kaynaklarında, çeşitli bahisler içinde darmadağın olarak bulunan bu konuların teker teker çıkarılması için çalışmalar yapılması gerekmektedir.

Hanefî mezhebinin en güvenilir kaynaklarından olan Burhâneddîn el-Merğınanî'nin *el-Hidâye Şerhu Bidâyeti'l-Mübtedî* adlı kitabının “*el-Kerâhiyye*” bölümünde, düğün yemeği anlamına gelen “*el-Velîme*” faslında şöyle denilmektedir:

“...Düğün yemeğine dâvet edilen kimse, düğün mahalline gittiği zaman orada oyun ve çalgının bulunduğunu görse, oturup yemeğini yemesinde bir sakınca yoktur. Ebû Hanife buyurdu ki: “Bir kere böyle bir şeye mübtelâ olmuşum, fakat sabrettim” yani dâvet mahalli olan düğün yerinden ayrılmadım.³

Oyun ve çalgı bulunan yeri terk etmemekten ibaret olan bu hüküm, dâvete icâbet etmenin sünnet oluşundandır. Hadiste: “*Dâvete icâbet etmeyen Ebû Kâsım’a âsi olmuştur*”⁴ buyrulmuştur. O halde düğünde çalgı ve oyun gibi bid’atlar vardır, diye sünnet olan dâvete icâbet terk edilemez. Çünkü dâvete icabet etmek sünnettir. Kim ki dâvete icabet etmezse Ebu’l-Kasım’a âsi olmuştur.

³ Ali b. Ebî Bekr b. Abdi’l-Celîl el-Fergânî el-Merğînânî, Ebu’l-Hasen Burhânü’-d-Dîn (v. H. 593), *El-Hidâyetü Fî Şerhi Bidâyeti’l-Mübtedî*, (c. I-IV), Tahkîk: Tallâl Yusuf, Neşr: Dâru İhyâi’t-Türâsi’l-Arabî, Beyrut / Lübnan, c. IV, s. 365.

⁴ Ebu’l-Fadl Zeynü’-d-Dîn Abdi’r-Rahîm b. el-Huseyn b. Abdi’r-Rahmân b. Ebî Bekr b. İbrâhîm el-İrâkî (v. H. 806), *Tarhu’t-Tesrîb Fî Şerhi’t-Takrîb*, Neşr: Et-Tab’atü’l-Mısıriyye el-Kadîme (Dâru İhyâi’t-Türâsi’l-Arabî, Müessesetü’t-Târîhi’l-Arabî ve Dâru’l-Fikri’l-Arabî), (c. I- VIII), Ysz., Tsz., c. IV, s. 237. Bu hadis kaynaklarda daha çok “*Kim dâvete icâbet etmezse muhakkak ki Allah’a ve Resûlüne âsi olmuştur.*” Şeklinde rivâyet edilmektedir. Bkz. Ebû Abdi’l-lâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel b. Hilâl b. Esed eş-Şeybânî (v. H. 241), *Müsnedü’l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, Tahkîk: Ahmed Muhammed Şâkir, Neşr: Dâru’l-Hadîs, (c. I-VIII), Kahire, H.1416 / M. 1995, c. IV, s. 557.

Dâvet mahallinde bid'at ve başka şeyler var diye terk edemez.⁵

Nitekim buna benzer başka konularda da durum bunun gibi olmaktadır. Meselâ, cenâzenin etrafında feryâd ü figân ederek ağlayanlar olsa bile yine de cenâze namazına iştirak etmek farzdır. Böyle bir cenâze namazına katılan kişi, şayet çılgılık atıp ağlayan kişileri bu hareketlerinden vazgeçirebilecek bir güce sahipse, bu işten men etmeye çalışır, aksi halde sabreder.⁶ Bu başkaları için örnek olma durumunda olmayan kimseler için söz konusudur. Başkalarına örnek olanlar, bu gibi şeyleri önleme gücüne sahip değilseler, orada oturmazlar, çekip giderler. Çünkü böyle bir durumda gitmemelerinde dine kötülük etme ve Müslümanlara günâh kapısını açma gibi mahzurları vardır. İmam Azam'ın bu hareketinin, onun halka örnek olan bir kimse durumuna gelmeden önceki zamanlarına ait olduğu söylenmektedir.

Çalgı ve oyun, düğün evinin yemekhanesinde ise, o zaman örnek olmayan insanların bile orada oturmamaları lâzım gelir. Çünkü bir âyet-i kerîmede: “*Sana Kur'an nâzil olduktan sonra zâlim kişilerle oturma*”⁷ buyrulmuş olması bu şekilde hareket etmenin gerekliliğini gösterir. Anlatılan bu hükümler çalgı ve oyunun varlığını bilmeden

⁵ el-Merğînânî, a.g.e., Tahkîk: Tallâl Yusuf, Neşr: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut / Lübnan, c. IV, s. 365.

⁶ el-Merğînânî, a.g.e., Tahkîk: Tallâl Yusuf, Neşr: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut / Lübnan, c. IV, s. 365.

⁷ En'âm Sûresi: 6 /68

düğüne gidenler içindir. Gitmeden evvel bu durumu bilenler düğüne gidemezler. Çünkü dâvete icâbet, yerine getirilmesi gereken bir hak ve görev olmaz. Bir emr-i vâki ile karşılaşılması hali buna benzemez. Zira çalgının varlığını bilmeden dâvet mahalline giden için davet görevini tamamlamak, yarıda kesmemek riayet edilmesi gereken bir haktır. Bu mesele gösteriyor ki, müzik icraatı ney üflemeyle bile yapılmış olsa yine câiz değildir, çünkü çalgı çeşitlerinin tümü haramdır.”⁸

Hanefî fakîhlerinin İmam Azam’ın “*Bir kere ğinâ dinlemek belâsına maruz kaldım, fakat sabrettim*” sözü üzerinde uzun uzadıya durmalarından anlaşıldığına göre, İmam Azam’ın mûsikî konusunda, ihtilâfî önleyecek ve maksadı kesin bir şekilde açıklayacak bir fikrinin ve sözünün varlığı bilinmemektedir. İmam Azam’ın “...*bir kere belâ kabîlinden dinledim, fakat sabrettim*” sözünden onun mûsikîyi haram saydığı sonucu çıkarılmıştır.

İslâm hukuku kaynaklarında mûsikî sanatı, müzik âletleri ve müzisyenler çok değişik başlıklar altında ele alınmaktadır. Dolayısıyla bu sanatla ilgili hususların hepsini bir arada bulmak mümkün değildir. Meselâ müzik âletlerinin mal sayılıp sayılmaması veya değerinin olup olmaması konusu “*Kitâbü’l-Büÿû*” “*Fâsîd alışverişler*” içerisinde, mûsikî eğitimi almış olan birinin veya bir

⁸ el-Merġinânî, a.g.e., Tahkîk: Tallâl Yusuf, Neşr: Dâru İhyâi’t-Türâsi’l-Arabî, Beyrut / Lübnan, c. IV, s. 365.

kölenin değeri ile ilgili açıklamalar yine “*Kitâbü’l-Büyû’*” veya “*Kitâbü’ş-Şehâdât*” içerisinde verilirken, müzik dinlemenin yani semâ’ın hükmü düğün yemeği “*Velîme*” bahsi içinde geçmektedir.

Bir program için müzisyen tutulması ve kiralanması konusunda yine *Hidâye’* de şöyle denilmektedir:

“*Müzisyenlerin veya müzik yapımcılarının ve cenâzelerde ağlayan ağlayıcıların kiralanması câiz değildir, melâhî cinsinden olan diğer şeyler de böyledir. Çünkü bu, günâhı kiralamaktır, bu da akid yapmaya lâayık değildir*”⁹ denilmektedir.

Kim, insanlar rağbet ediyor diye şarkıcı bir câriye satın alsa, bu alışveriş fâsit olur. Çünkü şarkı söyleme özelliği, eğlence cinsinden bir şey olduğu için mahzurlu bir sıfattır. Alışverişte böyle bir şart koşulması da akdin bozulmasını gerektirir. Fakat câriyeyi şarkıcı olduğunu bilerek, satılan şeyde bu ayıbı bilerek alırsa câizdir. Birisi kusursuzdur şartıyla bir câriyeyi satsa, alan kişi bu câriyenin şarkı söyleyemediğini görse, alışverişini bozup, bunu iade edemez. Çünkü câriyeler hakkında şarkı söyleyebilme özelliği bir ayıptır, söyleyememe değil.¹⁰ Şayet birisi şarkıcı bir câriyeyi öldürse, bedelini şarkıcı

⁹ El-Merğînânî, a.g.e., Bâbü’l-İcâre el-Fâside, c. III, s. 237.

¹⁰ Alâaddin Ebû Bekr b. Mes’ûd el-Kâsânî (v. 587), *Bedâiu’s-Sanâi’ fî Tertîbi’ş-Şerâi’*, Dâru’l-Kitâbi’l-Arabî, Beyrut / Lübnan 1982, Fasluun ve Emmâ Şerâitu’s-Sıhhati fe-Envâi, c. V, s. 169.

olmayan câriye üzerinden sahibine öder, çünkü mûsikînin kıymeti yok ve mahzurludur¹¹ denilmektedir.

Şâhitlik konusunda, şâhitliği kabul edilmeyenler zikredilirken şöyle denilmektedir:

“... cenâzelerde ağlayan nâihaların ve şarkıcılık sanatını icra eden kadınların şâhitliği kabul edilmez. Bunların her ikisi de haram işliyor. Zira Peygamber (s.a.v.) iki ahmak ses olan nâiha ve muğanniyelerin dinlenmesini yasaklamıştır.¹² Yine Tanbûr ile şarkı

¹¹ El-Kâsânî, a.g.e., Fas lun ve emmâ Şerâitu Vücûbi Hâze'd-Dimân, c. VII, s. 168.

¹² Hadis olarak rivâyet edilen bu haberde Resûlullah'ın şöyle buyurduğu nakledilmektedir: “İki ahmak ve günâhkâr sestemenedildim. (Birincisi) musîbet anındaki bağırp çağırma, (diğeri de) oyun ve eğlence esnasındaki nağmeden ve şeytanın mizmarlarından.”, bkz. Muhammed b. îsâ b. Sevre b. Mûsa b. ed-Dahhâk, et-Tirmizî (v. 279, Tahkîk: Beşşâr Avvâd Ma'rûf, Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, Beyrut 1998, Hadis: 1005, Bâbu mâ câe fi'r-ruhsati fi'l-bükâi, c. II, s. 319. Bu hadisi Câbir rivâyet etmiştir. İbn Hibbân bu hadisi kabul etmemiş ve râvisi hakkında: Berbat bir hafızası vardı, çok evhamlı ve fâhiş hataları vardı, vehimler üzerine haberler nakleder ve zan üzere konuşur, dolayısıyla onun rivâyet ettiği hadisler terk edilmiştir demiştir, bkz. İbn Hazm el-Endülüsî; *Risâletun fi'l-Ginâi'l-Mülehhî e Mübâhun huve em Mahzûrun?*, Cüz': 1, Bahs: 3, Tahkîk: Dr. İhsan Abbas, 2. Baskı, Beyrut 1987, s. 425-426. Aynı hadis az değişiklikle: “İki mel'un sestemenedildim...” şeklinde de rivâyet edilmektedir. Böyle ve bunlara benzer bir hadis kaynaklarda bulunamamıştır, bkz. Bayram Akdoğan, *Mûsikî İle İlgili Kırk Hadis ve Şerhi*, Mans Medya Yapım Ltd. Şti., Ankara 2017, s. 132.

*söyleyen erkeğin de şahitliği kabul edilmez. İnsanlara şarkı söyleyen kişinin de şahitliği kabul edilmez. Çünkü o, insanları kebâir günâh olan bir işe çağırmaktadır... ”*¹³ denilmektedir.

Müzik âletlerinin mal sayılıp sayılmaması, itlâfi halinde bedelinin ödenip ödenmeyeceği konusunda şöyle denilmektedir:

*“...Kim bir Müslüman’a ait olan Ud’u, Davul’u veya bir Düdüğü yahut da Def’i kırarsa yahut da ona ait içkiyi veya şarabı dökerse, bunları ödemek zorundadır ve bu eşyaların satışı câizdir. Bu fetvâ Ebû Hanife’ye göredir. İmam Ebû Yusuf ve Muhammed’e göre bunları ödemek zorunda değildir ve bunların satışı da câiz değildir. Oyun ve eğlence için çalınan Def ve Davul hakkında ihtilâf vardır. Yalnız gazilerin Davuluyla düğünlerde çalınan Def’in telefi halinde, zarar veren kişi, hilafsız olarak bunları ödemek zorundadır... ”*¹⁴

Müzik âletlerinin hırsızlığı durumunda yapılacak işler *Kitâbü’s-Sirkat* bölümünde, *Çalanın elinin kesilip kesilmeyeceği bâbı*’nda şöyle denilmektedir:

*“...Tanbûr hırsızlığında da el kesilmez, çünkü çalgılardandır”*¹⁵ aynı konunun devamında *“...Def, Davul, Ud (Berbat) ve Düdüklerin hırsızlığında da el*

¹³ El-Merğînânî, a.g.e., *Kitâbü’ş-Şehâdât*, Bâbün men tukbelü şehâdetühû ve men lem tukbel, c. III, s. 121.

¹⁴ El-Merğînânî, a.g.e., *Faslun fî ğasbi mâ lâ yetekavvem*, c. IV, s. 304.

¹⁵ El-Merğînânî, a.g.e., *Bâb: Cezâü’s-Sârik*, c. II, s. 362.

kesilmez, çünkü İmam Ebû Yusuf ile İmam Muhammed'e göre bunların bir kıymeti yoktur (mâl-ı mütekâvim değildir).¹⁶ İmam Ebû Hanîfe ise; bu âletleri alan veya kıran kimseyi sorgularım, ne amaçla bunu yapmıştır”¹⁷ demektedir.

Bir adam Ömer (r.a.) 'e geldi ve:

- Ben seni Allah için seviyorum Yâ Ömer dedi. Hz. Ömer:

- Ben de sana Allah için kızıyorum dedi. Adam sordu:

- Niçin Yâ Ömer? Hz. Ömer cevap verdi:

- Duydum ki sen Ezândan ücret alıyormuşsun. Ğinâ'dan (müzikten), cenâze için ağlamadan, düdüklerden, davuldan ve eğlence türü olan şeylerden ücret alınmaz, çünkü günâh için günâhın kiralanması bâtıldır, demiştir.¹⁸

Ebû Yusuf'a, düğün haricinde, fâsıklık yapmaksızın, küçük çocuğa def çalmanın mekruh olup olmadığı konusu soruldu da, o da: Hayır mekrûh görmem ama onun

¹⁶ Çalgı ve eğlence âletleri sanatının şer'an bir kıymeti yoktur. Serahsî, a.g.e., c. IV, s. 159. El-Merğînânî, a.g.e., Bâb: Cezâü's-Sârık, c. II, s. 362.

¹⁷ El-Merğînânî, a.g.e., Bâb: Cezâü's-Sârık, c. II, s. 362. Şemseddin Ebû Bekr Muhammed b. Ebî Sehl es-Serahsî, *Kitâbü'l-Mebsût*, Dâru'l-Fikr Li't-Tibâati ve'n-Neşr, 1. Bsk., Beyrut / Lübnan 1421H. / 2000 M. c. XVI, s. 273.

¹⁸ Serahsî, a.g.e., c. XVI, s. 72.

tesiriyle müzik adına meydana gelecek oyun ve azgınlığı mekrûh sayarım, demiştir.¹⁹

Kur'ânı def ve ney gibi enstrüman eşliğinde okuyan kâfir olur.²⁰

B- MÂLİKÎ MEZHEBİNE GÖRE MÜZİK SANATI, MÜZİK ÂLETİ VE MÜZİSYENLER.

İmâm Mâlik, hadîs ve fıkıh ilminde önemli bir mevkîe sahip olup, aynı zamanda Müslümanlar arasında çok yayılmış olan dört fıkıh mezhebinden birisi olan Mâlikîliğin de imamıdır.

Bu mezhebin düşüncelerini yansıtan ve önemli fıkıh kaynaklarından birisi olan *el-Müdevvenetü'l-Kübrâ* adlı eserde Sahnûn,²¹ İmâm Mâlik'in talebesi olan İbnü'l-Kâsım'a şöyle soruyor:

¹⁹ Eş-Şeyh Nizam ve Hint Âlimlerinden bir cemaat / el-Alemgiriyye, *el-Fetâvâ'l-Hindîyye fî Mezhebi'l-İmâmi'l-A'zâm Ebî Hanîfe en-Nûman*, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut / Lübnan 1400H / 1980 M., El-Bâbü's-Sâbiu Aşere fî'l-Ğinâ ve'l-Lehv, c. V, s. 352.

²⁰ Âlemgiriyye, a.g.e., Mûcibâtü'l-Küfr, c. II, s. 267.

²¹ Sahnûn, Ebû Saîd Abdü's-selâm İbn Saîd İbn Habîb el-Tenûhî (v. 855) Kayrevan / Tunus'lu bir Mâlikî âlimi ve hocası olup, İmâm Mâlik'in öğrencisi olan İbnü'l-Kâsım'ın gözetiminde, Mâlikî Fıkıhının en kapsamlı ve otorite kaynakları arasında bulunan *el-Müdevvene* adlı eseri derlemiştir. Yaşadığı asırda Mâlikîliğin en meşhur âlimi ve yetkilisiydi. Kuzey Afrika'da ve İspanya'da

İmâm Mâlik, düğünde def çalınmasını kerîh görür müydü veya düğünlerde def çalanı kiralamayı câiz bulur muydu? İbnü'l-Kâsım cevaben: Mâlik, düğünlerde defleri ve çalgıların tümünü mekrûh sayardı, bu konuyu bizzat sordum, İmâm Mâlik bu konuyu zayıf addetmiş ve hoş görmemiştir, demektedir.²²

Hz. Ali (r.a.)'den rivayet edilmiştir ki bir defasında Resûlullah ashabıyla birlikte Beni Zürayk mahallesine uğradı orada hep birlikte müzik ve oyunun olduğunu duydular. Bu nedir diye sorulunca da Ya Resûlallah filanca kişinin nikâhıdır dediler. Bunun üzerine Resûlullah: *“Dinini tamamlamıştır, bu nikâhtır, zina değildir. Gizli yapılan, def sesi duyulmayan yahut duman görülmeyen yerde nikâh olmaz.”* buyurmuştur.²³

Sahnûn, Şiir ve müzik defterlerinin kiralınması konusunda İbnü'l-Kasım'a: Bir kimsenin, okuyacağı şarkı veya cenâze ağıtlarının sözlerinin bulunduğu defterleri kiralaması konusunda ne dersin? Diye sordum, doğru değildir dedi. Niçin dedim. Çünkü Mâlik, fıkıh bilgilerinin bulunduğu defter satılmaz demiş ve satışını mekruh

Mâlikiliğin yayılmasında önemli rol oynamıştır. Hayatının sonlarına doğru Kadılık makamına getirilmiştir. Özellikle Mûtezile'ye karşı sünî inancın savunucusu olmuştur.

²² Mâlik b. Enes b. Mâlik b. Āmir el-Asbahî el-Medenî (v. 179 H.), *el-Müdevvenetü'l-Kübrâ*, Tahkîk: Zekeriya Umeyrât, Neşreden: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut / Lübnan, c. III, s. 432.

²³ Mâlik, *el-Müdevvene*, en-Nikâhu bi'l-Hiyâr, c. II, s. 129.

saymıştır. Eğer fıkıh defterinin satışı mekruh olursa, şiir ve şarkı defterinin satışı daha çok mekruhtur demiştir. Dedim ki, Mâlik ğinâyı (mûsikîyi) mekruh mu sayıyor? Dedi ki: Mâlik, Kur’ân’ın nağmeli okunmasını bile mekruh sayarsa, mûsikîyi nasıl mekruh saymasın ki. Hatta Mâlik’in, bir kimsenin, cârîyesini şarkıcı olduğunu ileri sürerek (daha pahalı) satmasını mekruh sayması, onun müziği mekruh saydığına dair delildir demiştir.²⁴

Mâlik’e namazda makamlı okuma konusu soruldu da: “Bu benim hoşuma gitmiyor” diyerek bu konuda sözü uzatmış ve bu müziği yapanlar buna karşılık para almak için yapıyorlar demiştir.²⁵

Şâhitlik konusunda Sahnûn, İbnü’l-Kasım’a şarkıcı erkek ve kadının ve cenâze ağlayıcılarının şâhitliğinin câiz olup olmadığını sormuş, o da: Mâlik’e şâirlerin şâhitliğini kabul edip etmediğini sordum, dedi ki: Eğer insanlara sözleriyle eziyet veriyorsa, kendisine bir şeyler vermedikleri zaman onları kötülüyor, bir şeyler verdikleri zaman da onları methediyorsa, onun şâhitliğini câiz görmem. Eğer insanları kötülemiyor, kendisine bir şey verilince alıyor, insanlara sözleriyle eziyet vermiyorsa, kendisine bir şey verilmeyince kötülemiyorsa -âdil olmak gerekiyorsa- o zaman onun şâhitliği kabul edilmesi

²⁴ Mâlik, *el-Müdevvene*, Fî İcâreti Defâtiri’ş-Şi’ri evi’l-Ğinâi, c. III, s. 432.

²⁵ Mâlik, *el-Müdevvene*, *El-Kırâetü fî Ramadâne*, c. I, s. 288.

gerekir. Ama cenâze ağlayıcıları (Nevâih), şarkıcı kadın ve erkeğin şâhitliğine gelince, İbnü'l-Kasım: Bu konuda Mâlik'ten bir şey duymadım ancak bana göre, şayet bunlar bu halleriyle biliniyorlarsa, şâhitlikleri câiz değildir demektir.²⁶

C- ŞÂFİÎ MEZHEBİNE GÖRE MÜZİK SANATI, MÜZİK ÂLETİ VE MÜZİSYENLER.

Şâfiî Mezhebi Irak fıkh mezhebi ile Hicâz fıkh mezhebini mezcetmiştir. Bu mezhebin mûsikî hakkındaki görüşü daha çok İmam Gazzâlî'nin *İhyau Ulûmi'd-Dîn* adlı eserinde izah edilmektedir.

Müzik âleti bulunan bir yere dâvet edildiği zaman ne yapılacağı konusu şöyle izah edilmektedir:

Müzik âleti bulunan bir düğün yemeğine dâvet edilen kişi, dâvete icâbet eder. Çünkü düğün yemeğinde def câizdir.²⁷ Muhammed b. Hatib'dan rivâyet edilen bir hadiste Resûlullah (s.a.v.) : Helâl olan (evlilik) ile haram olanı (zinâyı) birbirinden ayıran şey, helâl olanda (evlilikte) def çalınmasıdır.²⁸ Münkerlerden olan çalgı ve

²⁶ Mâlik, *el-Müdevvene*, Kitâbü'l-Akdiyye, c. IV, s. 8; Şehâdetü'l-Muğannî ve'l-Muğanniye ve'n-Nâiha, c. IV, s. 19.

²⁷ Ebû Zekeriya Muhyiddin Yahya b. Şeref en-Nevevî (v. 676 H.), *El-Mecmû' Şerhu'l-Mühezzeb*, c. XVI, s. 399.

²⁸ En-Nevevî, a.g.e., Babü'l-Velîme ve'Nesr, c. XVI, s. 400.

içki olan bir yere dâvet edilen kişi, eğer oradan bunları kaldırtabiliyorsa dâvete icâbet etmesi ve münkeri yok etmesi gerekir. Eğer buna gücü yetmiyorsa, o zaman oraya gitmez. Çünkü Resûlullah (s.a.v.) içkinin bulunduğu sofraya oturmaktan men etmiştir²⁹ denilmektedir.

Birisi bir câriye satın alsa, onun şarkıcı olduğunu anlasa bunu geri iade etmez, çünkü bu, malın bizzat kendisinde bir noksanlık olmadığı gibi fazladan bir kıymet de değildir, dolayısıyla ayıp olarak değerlendirilemez.³⁰

Müziğin enstrümanlı olarak dinlenmesi mekruhtur, çünkü İbni Mes'ud'dan rivâyet edilmiştir ki, Nebî (s.a.v.): “*Suyun baklayı bitirdiği gibi, mûsikî de kalpte nifâkı öylece bitirir*”³¹ buyurmuştur. Fakat mûsikî haram olmaz, çünkü Nebî (s.a.v.) Hasan b. Sâbit'in câriyesinin yanına gittiğinde;

“*Böyle çalıp söylediğim için bana bir vebâl var mıdır?*” türküsünü söylediğinde Peygamber (s.a.v.): “*İnşallah yoktur*” cevabını vermiştir.³²

²⁹ İbrahim b. Ali b. Yusuf eş-Şîrâzî Ebû İshâk, *El-Mühezzeb fî Fıkhi'l-İmâmi'sh-Şâfiî*, Beyrut, Ysz. Faslün ve in Dükiye İlâ Mevdiin filhi Düffün Ecâbe, c. II, s. 64.

³⁰ Şîrâzî, a.g.e., Faslün fi Tefsîri'l-Aybi, c. I, s. 286.

³¹ Hadis olarak nakledilen bu söz İbn Mes'ud'un kavlidir, Hz. Peygamber'in sözü değildir.

³² Şîrâzî, a.g.e., Faslün ve yecûzü İttihâzü'l-Hammâm, c. II, s. 326.

Başka yerlerde değil de düğün ve sünnette defin çalınması câizdir, çünkü Nebi (s.a.v.) in: “*Nikâhı îlân ediniz ve onda def çalınız*” buyurmuştur.³³

Şarkı ile beraber Kadîb (Ney)’in çalınması mekruhtur, çünkü bu coşkuyu artırır, yalnız çalınırsa bu coşkuyu yapmaz. Bir şarkı ile birlikte çalındığı zaman, çalındığı şarkının hükmünü alır.³⁴

D- HANBELÎ MEZHEBİNE GÖRE MÜZİK SANATI, MÜZİK ÂLETİ VE MÜZİSYENLER

İmam Ahmet Hadis Mektebine bağlıdır, re’ye ve rey taraftarlarına pek iltifat etmez. Bu yönüyle diğer mezhep İmamlarından farklıdır.

Hanbelîlere göre Ezânda nağme yapmak mekruhtur, çünkü onlara göre çoğu zaman mânâ değişmektedir.³⁵

Telli sazlar, düdükler, Ud, Tanbûr vs. bütün sazlar haramdır. Bunları dinlemeye devam edenlerin şahitlikleri kabul edilmez. Çünkü Ali (r.a.)’dan Nebi (s.a.v.) ‘in şöyle

³³ Şîrâzî, a.g.e., Faslün ve emme’l-hidâu fe huve mübâhun, c. II, s. 327.

³⁴ Şîrâzî, a.g.e., aynı yer.

³⁵ Abdurrahman b. Ahmed b. Kudâme el-Makdisî Ebû Muhammed, *El-Muğnî fî Fikhi’l-Îmâmi Ahmed b. Hanbel eş-Şeybânî*, 1. Bsk. Dâru’l-Fikr, Beyrut 1405 H., Faslun ve yekrahu’l-lahnu fi’l-Ezân, c. I, s. 479.

buyurduğu rivâyet edilmektedir: “*Ümmetimde onbeş özellik ortaya çıktığı zaman onlara belâ helâl olur...*”³⁶ Çalgıların ve eğlencelerin ortaya çıkışı da bunlardan sayılmıştır. Ebû Ümâme’den rivâyet edilen bir hadiste Rasûlullah (s.a.v.)’in: “*Şüphesiz ki Allah beni âlemlere rahmet olarak gönderdi ve bana çalgıları imhâ etmemi*

³⁶ Hadisin tamamı şöyledir: Ali b. Ebî Tâlib’den rivâyet edilmiştir. Resûlullah buyurdu ki: “*Ümmetimde on beş haslet olursa onlara belâ nâzil olur. (Orada bulunanlar) "Ya Resûlallah, onlar nelerdir?" diye sorduklarında Resulullah şöyle buyurdu: "İnsanlar serveti elden ele devrettiklerinde (müstahak olan kimselerden esirgediklerinde), emâneti ganimet bildiklerinde, zekâtı zarar saydıklarında, erkek hanımına itaat edip annesine karşı geldiğinde, (arkadaşlarıyla iyi geçinip) babasına zulmettiğinde, câmide sesler yükseldiğinde, aşağılık kimseler toplumu yönettiğinde, kişiye şerrinden korkularak ikram edildiğinde, (erkek tarafından) ipek elbise giyildiğinde, **şarkıcı kadın ve çalgı âletleri edinildiğinde**, ümmetin sonradan gelenleri öncekileri lânetlediklerinde, bunları yaptıklarında üç belâyı beklemelidirler: kırmızı (sam) yelinin esmesini, insanların meshedilmesi (hilkatlerinin değişmesini) ve toplumun çözülmesini. Bkz. Muhammed b. İsa b. Sevre et-Tirmizî; *Sünenü’-t-Tirmizî*, Tahkîk: Beşâr Avvâd Ma’rûf, Dâru’l-Ğarbi’l-İslâmî, (c. I- VI), Beyrut 1998, Hadis: 2210, Bâbu mâ câe fi alâmeti hulûli’l-meshi, c. IV, s. 64. Bu hadisin senedinde bulunan Ebu’l-Mürçâ el-Ceylânî, Ahmed b. Saîd, Muhammed b. Kesîr el-Humusî, Ferec b. Fudâle gibi birçok kişinin kim oldukları bilinmediklerinden İbn Hazm bu hadisi reddetmiştir. Bkz. İbn Hazm el-Endülüsî; *Risâletun fi’l-Ginâi’l-Mülehhî e Mübâhun huve em Mahzûrun?*, Cüz’: 1, Bahs: 3, Tahkîk: Dr. İhsan Abbas, 2. Baskı, Beyrut 1987, s. 421.*

emretti” buyurmuştur. Düdüklerin satışı, satın alınması, öğretimi ve onların ticareti ve parası (yani çalmak için alınan ücret) haramdır.³⁷

Arkadaşlarımız ğinâ (mûsikî) konusunda ihtilâf ettiler. Ebû Bekir Hallâl ve arkadaşı Ebû Bekir Abdülaziz mübah olduğu kanaatindedirler. Ebû Bekir Abdülaziz: Ğinâ (mûsikî) ve Nevha (cenâzede ağlama) aynı mânâdadır, beraberinde her hangi bir münker ve birilerine satışma olmadığı sürece mübahtır, demektedir.³⁸

Bir adam ölmüş, yetimlere mûsikî sanatkârı bir câriye miras kalmıştı. Yetimler bunun parasına ihtiyaç duydular ve satılması konusunu İmam Ahmed’e sorunca: “Musikî bilmeyen basit bir câriye olarak satılabilir” demişti. Kendisine: “Ses sanatkârı olarak satılırsa 30 bin dirhem edeceği, eğer sade bir câriye olarak satılırsa o zaman ancak 20 dinar edeceği söylenince, İmam Ahmed: “Hayır, ancak basit bir câriye olarak satılabilir” diye fetvâ vermiştir.³⁹

İmam Ahmed yetimlerin mallarının zâyi olmasına asla razı olmayacağına göre, mûsikî sanatını mal ve menfaat olarak kabul etmediği ve bu sanata tekabül eden

³⁷ El-Makdisî, a.g.e., Faslun fi'l-Melâhî, c. XII, s. 40.

³⁸ El-Makdisî, a.g.e., Hükümü'l-Ğinâ, c. XII, s. 42.

³⁹ El-Makdisî, a.g.e., Butlanü külli akdin mukayyedin bihî, c. IV, s. 307.

emeğe karşılık para alınmasını câiz görmediği bu açıklamalardan ortaya çıkmaktadır.⁴⁰

E- ZÂHİRÎ MEZHEBİNE GÖRE MÜZİK SANATI, MÜZİK ÂLETİ VE MÜZİSYENLER.

Zâhirî Mezhebi, adından da anlaşılacağı üzere âyet ve hadislerin rûhuna değil de lafzına bağlı kalarak hüküm çıkardığı için bu tutumuyla diğer mezheplerden ayrı bir yol takip ettiğinden, birçok bakımdan mutaassıp bir mezhep sayılmaktadır.

Zâhirî Mezhebinin, mezhepler içerisinde mûsikî konusunda çok toleranslı olduğu bir gerçektir. Bu mezhebin büyük imamlarından ve ikinci kurucusu olan İbn Hazm el-Endülüsî mûsikîye dair müstakil bir eser kaleme almış⁴¹ bu risâlesinde mûsikî aleyhinde delil olarak ileri sürülen hadislerin tenkidini yapmış, bunların hiç birinin sahîh olmadığını söylemiştir. Hatta mûsikîye karşı olanlarca en sağlam delil olarak ileri sürülen ve Buhârî tarafından rivâyet edilen meâzif hadisinin senedini de tenkit etmiştir, bu yüzden çok çeşitli çevrelerden hücumu uğramış, tepki almıştır.

⁴⁰ El-Makdisî, a.g.e., Şartu sıfatın maksûdetin fi'l-mebîi, c. IV, s. 265. Uludağ, a.g.e., s. 190.

⁴¹ İbn Hazm, el-Endülüsî; *Risâletun fi'l-Ginâi'l-Mülehhî e Mübâhun huve em Mahzûrun?*, Cüz': 1, Bahs: 3, Tahkîk: Dr. İhsan Abbas, 2. Baskı, Beyrut 1987

Bu mezhebe göre mûsikî mutlak olarak helâldir, câiz olmayan bazı türleri olabilirse de mûsikînin haram veya mekrûh olduğunu söylemek yanlıştır. İbn Tâhir el-Makdisî de bu kanaattedir. Gerek İbn Hazm ve gerek İbn Tahir bu kanaatlerinden dolayı çok ağır tenkitlere maruz kalmışlardır.⁴²

İbn Hazm'ın mûsikî aleyhine rivâyet edilen hadisleri içine alan *Risâletun fi'l-Ginâi'l-Mülehhî e Mübâhun huve em Mahzûrun* adlı bir risâlesi vardır. Mûsikînin mübâh olmayışı ve hatta haram olduğuna dair rivâyet edilen birçok hadisi bu risâlesinde ele almış ve bir hadisçi nazarıyla bunların tenkidini yapmıştır. Adı geçen makale üzerinde bir çalışmamız yayımlanmıştır.⁴³ Onun doğru deyip kabul ettiği hadisler *Kütübü Sitte* veya *Kütübü Tis'a* gibi rivâyeti sağlam olan hadis kaynaklarında bulmamız mümkün, doğru değil, Hz. Peygamber'e ulaşmıyor, aslı yok dediği hadislerin de hiç birisini kaynaklarda bulamamışızdır. Bu bakımdan İbn Hazm her ne kadar bazı araştırmacılar tarafından ehl-i sünnet istikameti dışında gibi telakki edilmiş olsa da mûsikî ile ilgili hadislere bakışı isabetli ve doğru bir karar olarak görülmektedir.

⁴² Uludağ, a.g.e., s. 191.

⁴³ Bayram Akdoğan, "İbn Hazm el-Endülüsî'nin Musiki ile ilgili Hadislere Bakışı", Dini Araştırmalar, Mayıs-Ağustos, 1999, c. II, Sayı 4, s. 21-46.

F- ŞİİLİKTE MÜZİK SANATI, MÜZİK ÂLETİ VE MÜZİSYENLER.

Şîilerin değişik kolları vardır. İmamiyye ve İsnâaşeriyye gibi isimlerle de anılan Caferî Şîî'leri mûsikîden daha çok hüzne ve ağlamaya önem vermişlerdir. Kendi aralarında Nevha (Noha) adı verilen yas İlâhilerini söylemeyi adet edinmişler fakat gına adını verdikleri mûsikîye de karşı çıkarak kendi fıkıh kaynaklarında bunun haram, bazen mekruh ve bazen de mübah olduğunu söylemişlerdir.⁴⁴

Şîilerin sünnîlerden daha toleranslı veya sünnîlerin Şîilerden mûsikî sanatına, müzik âletlerine veya müzisyenlere daha olumlu baktığını söylemek mümkün değildir. Şîiler de bu konuda aynı olaylardan etkilenmiş olmalı ki kaynaklardaki ifadeler bu durumu açıkça göstermektedir.

Nitekim fıkıh ekollerinin ortaya çıkışından çok az bir zaman önce Emevîler döneminde idarecilerin mûsikî eşliğinde yaptıkları içkili ve kadınlı âlemler ümmetin gözünde daima kötü örnek olarak hep bulunmuştur. Bu kadar saçmalıklar yaşandıktan sonra kimse mûsikî sanatından hayır çıkacağına ve bunun güzel işler için

⁴⁴ Uludağ, a.g.e., s. 192. Umre yapma amacı ile gidiş yolumuz Bağdat üzeri olunca Ocak 1977'de Kerbelâ'ya da Hz. Hüseyin'in kabrini ziyaret etme fırsatı bulmuştuk. Özellikle Hz. Hüseyin'in şehit edildiği yerde ağlayıp feryad ü figan eden Şîileri gördük. Gerçekten de din adına, böyle hüznü ve dünyadan bu kadar kopmuş olan insanların mûsikî yapması mümkün değildir.

kullanılabileceğine akıl erdiremez hale gelmiştir. Şimdi Şiîlerin kaynaklarında geçen bazı fikhî hükümleri burada vermek istiyoruz.

Nasslarla kesin bir şekilde haram kılınmış nesnelerin yanına ilâve edilerek sunulan, gerçekte meşru olan fakat ârizî olarak bir şeylere katılan mûsikî için hep menfî fetvalar verilmiştir. Ünlü Şiî âlimi Câ'feru's-Sâdık, şarabı, domuzu, mûsikî ve kumarı aynı hükümde ve aynı yerde ele alır ve “içki, domuz, müzik ve kumar âletlerinin alış-verişi haramdır”⁴⁵ diye söyler. Bu sözden anlaşıldığına göre müzik âletleri de âyetle haram kılınmış olan nesnelerle birlikte zikredilmekte ve onlar gibi kabul edilmektedir.

Güneş, ay, ağaçlar gibi şeylerin resimlerini yapmak, bunları edinmek ve satışını yapmak câizdir. Ancak insan, hayvan, kuşlar gibi ruh sahibi olan şeylerin resmini yapmak, bunları bulundurmak ve satmak haramdır.⁴⁶

Şarkıcı câriyelerin alımı ve satımı haram, eğitimleri küfür ve onları dinlemek nifak alâmetidir.⁴⁷

⁴⁵ *Fıkhu'l-İmâmi Ca'feru's-Sâdık*, Arz ve istidlâl: Muhammed Cevâd Mağniyye, c. I- VI (3 mücellid), İntişarât Kaddes Muhammedî, Hıyabâni İrem Pasaj, Kudüs 1980, c. III, s. 120.

⁴⁶ Mağniyye, a.g.e., c. III, s. 120

⁴⁷ Şeyhu't-Tâife Ebî Ca'fer Muhammed b. el-Hasen et-Tûsî (v. 460), *El-İstibsâr Fîmâ Uhtulife Mine'l-Ahbâr*, Tahkik: es-Seyyid Hasen el-Mûsevî el-Horasânî,, Neşr: Dârü'l-Kütübi'l-İslâmiyye, (c. I-IV), Tahran 1363, Bâbu Ecri'l-Muğanniye, Hadis: 201, c. III, s. 91.

Sehl b. Ziyâd, Hasan b. Ali el-Vişâ'dan şöyle dediğini nakletmiştir. Ebu'l-Hasen Rıza'ya şarkıcı kadının satın alımı soruldu da: Şüphesiz ki bir erkek için şarkıcı câriye eğlendiricidir ancak onun parası köpeğin parası gibidir, köpeğin parası da suht'tur⁴⁸ (haramdır), haram ise cehennemdedir.⁴⁹

Şarkıcı kadınların kazançlarının meşru olup olmaması konusunda Nasr b. Kaabus'tan rivâyet edilmiştir ki Ebû Abdillâh (a.s.): “Muğanniye (şarkıcı kadın) melundur onun kazancından yiyen de melundur.”⁵⁰ demiştir.

Aynı soru bir değişik şekilde sorulduğunda ise, Ebû Abdillâh (a.s.)'dan: “Düğünde çalıp söyleyen şarkıcı kadınların kazançlarında bir sakınca yoktur.” dediği rivâyet edilmektedir.⁵¹

Erkek ve kadınların birlikte buldukları meclislerde şarkı, türkü söylemenin durumu hemen değişmektedir. Ebû Basîr'den rivâyet edilmiştir ki, Ebû Ca'fer (a.s.)'a

⁴⁸ Hayvan sevgisi çok güzel ve apayrı bir şeydir ancak köpek murdar bir hayvandır. Her türlü pislîğe ağzını sokar, dolayısıyla onun içtiği sudan geri kalanı veya yediği kap murdar, pis olur. Müslümanlar buna çok dikkat ederler. Dolayısıyla temiz olmayan şey de haram olarak değerlendirilmiştir.

⁴⁹ Et-Tûsî, *El-İstibsâr* ... a.g.e., Bâbu Ecri'l-Muğanniye, Hadis: 202, c. III, s. 91.

⁵⁰ Et-Tûsî, *El-İstibsâr* ... a.g.e., Bâbu Ecri'l-Muğanniye, Hadis: 203, c. III, s. 91.

⁵¹ Et-Tûsî, *El-İstibsâr* ... a.g.e., Bâbu Ecri'l-Muğanniye, Hadis: 206, c. III, s. 92.

erkeklerin de dinleyici olarak buldukları mecliste şarkıcı kadınların kazancının ne olduğunu sordum da, “haramdır” diye söylemiştir. Şayet bu şarkıcı düğün için çağrılmışsa o zaman her hangi bir beis yoktur demiştir.⁵²

Şîî âlimlerinden bazıları mutasavvıfları şiddetle eleştirip, raks etmelerini ve mûsikî dinlemelerini tenkit etmiştir. Mukaddes Erdebîlî mûsikî ve raksa şiddetle karşı çıkmış bunların kesinlikle haram ve Şeytan işleri olduğunu söylemiştir.⁵³

⁵² Et-Tûsî, *El-İstibsâr* ... a.g.e., Bâbu Ecri'l-Muğanniye, Hadis: 207, c. III, s. 92.

⁵³ Mukaddes Erdebîlî Ahmed b. Muhammed (v. 993), *Hadikatü 'ş-Şîa*, Tashîh: Sâdık Hasan Zâde, Bâhemkârî: Ali Ekber Zemânî Nejâd, İntişârâtî Ensâriyân, Ysz. 1378, s. 490-491.

SONUÇ

Öncelikle İslâm fıkıh ekolünün oluşmasında düşünceleriyle, fikirleriyle ve fetvalarıyla hizmet etmiş değerli ecdadımızı ve fakihlerimizi rahmet ve şükranla anıyorum. İçinde buldukları şartlara göre âyet ve hadisler doğrultusunda çok değerli beyin fırtınaları yaparak çağın İslâmi problemlerine çözümler getirmeye çalışmışlardır. Hemen hemen büyük çoğunluğu da maddi ve manevi sıkıntılar içinde ve nâ-müsait şartlar altında düşüncelerini yazılı olarak bir nedenle bizlere ulaşmasını temin etmişlerdir. Onların içerisinde buldukları sosyo-ekonomik ve kültürel şartların ne olduğunu fıkıh tarihiyle ilgili kaynaklardan ve fakihlerin kişisel biyografilerinden öğreniyoruz. Allah onlardan razı olsun.

Ecdadın İslâm Hukukuyla ilgili bilgileri ortaya koymalarından sonra şu kadar zaman geçmiş, toplumlar değişmiş, dünyada yaşam şartları ve kuralları yeni ilkelere göre düzenlenmiş, dolayısıyla o vakitlerde Müslüman halkın ihtiyaçlarına cevap veren ve insanları mutlu eden fetvalar ve açıklamalar, günümüz şartlarına uygun düşmeyebilir. Bunların günümüz şartlarına göre yeniden değerlendirilmesi ve gözden geçirilmesi çok doğaldır. Fıkıh kaynaklarının tedvin edilmişinden bu yana yüzyıllar geçmiştir. Bundan bin, bin beş yüz yıl önce verilen hükümler günümüz şartlarına uygun düşmeyebilir. İlgili âyet ve hadisler doğrultusunda meselelerin yeniden ele

alınması gerekebilir. Asrın şartlarına göre İslâm'ı sunmak gerekebilir. Böyle bir teşebbüs ecdadı hafife almak, onları beğenmemek anlamında değerlendirilmemelidir. Eğer içinde bulunduğumuz yüzyılın şartlarına göre yeniden fıkıh hükümlerini değerlendirme zahmetine kalkmazsak, işte o zaman biz gülünç duruma düşmekten kendimizi kurtaramayız.

Çalışmamızda iki bölümde ele aldığımız mûsikî ile ilgili hükümlerden artık bir sonuca varmak gerekirse şunları söylememiz mümkündür.

Fıkıh Mezhep İmamlarının müzik sanatı ile ilgili çok farklı görüşlerini yansıtmaya gayret ettiğimiz bu çalışmamızda, bazen onların değerlendirmeleri bize tuhaf ve garip gelebilir şöyle ki:

- a- Hz. Peygamberin irtihalinden çok sonra, Fıkıh Mezhep İmamlarının yaşadıkları asırda ve bölgede mûsikî adına işlenen fiiller hiç de hoş değil, bu sanat adına ortaya konulan aktiviteler Müslümanlara yaraşır davranışlar olarak tezâhür etmemiş ve hep kötü örnekler insanların hafızalarını meşgul etmiştir.
- b- Onların yaşadıkları çağda ve ortamda mûsikî sanatının İslâm'ı tebliğde kullanılabileceği konusu hiç gündeme gelmemiştir. Bu sanattan çağdaş İslâm uygulamaları adına bir şey çıkacağı umulmamış ve hep din iman için muzır bir iş olarak görülmüştür, çünkü örnekler çok kötüdür.

- c- İslâm toplumun bütün sosyal müesseseleri üzerinde fikirler yürüten, sayfalar dolusu farazî meseleler üreten fakihler, mûsikî konusuna gelince buna ait meseleleri yorum yapmadan, kısa yoldan cevaplar ile bitirmişler, hakkında fazla konuşmaya gerek duymamışlardır.
- d- Mûsikî sanatıyla uğraşan veya bu sanata sempati duyan İslâm âlimleri de mûsikî sanatı, müzik âleti ve müzisyenlik konuları üzerinde konuşmaktan, açıklamalar yapmaktan hep çekinmişlerdir. Onların tatmin edici, bilgilendirici açıklamaları toplumda yayılmadığı için halk bilinçlendirilememiş, meydanlar bu konularda bilgisi yeterli olmayan bazı cühelâ, hoca, şeyh, hacı, sûfi diye geçinen bağınaz kişilere kalınca da durum içinden çıkılmaz hale gelmiştir. Akıl, idrak ve yorum gücüne sahip olan fakihlerin yetersiz ve mantıksız açıklama ve iddiaları mûsikî konularında hiçbir zaman çözüm getirmemiştir.

İşte bu yüzdendir ki bazen onların mûsikî ile ilgili olan açıklamaları ve bahaneleri sağlam muhakeme gücüne sahip olan insanları hayrete düşürmekte, gerekçe olarak ileri sürdükleri deliller günümüzde akıl sahibi insanlara tuhaf gelmekte ve onları ikna noktasında tatmin etmemektedir. Göz göre göre uzun uğraşı ve yeteneklerle elde edilebilecek ve sıradan bir hüner olarak kabul

edilemeyecek bir takım farklılıkların farkına varmamak veya bunları değersiz kabul etmek pek inandırıcı ve tatmin edici olarak görülmemektedir.

Fıkıh mezheplerinin kaynaklara yansıyan Müzik Sanatı, Müzik Âleti ve Müzisyenler hakkındaki kanaatlerini öz olarak vermeye çalıştığımız bu araştırmamızda da görüldüğü üzere, genelde fakihlerin açıklamalarında bir endişe olduğu hissedilmektedir ki bu da ümmetin, bu konuda serbest davranıp mübah sınırlarını aşarak günâha dalmasını engellemektir. Çünkü halk bu konudaki hassasiyetleri değerlendiremez ve sınırı koruyamaz. Bu yüzden İslâm hukukçuları, haram sınırına dalmayı asla hoş görmedikleri gibi (olması gereken de budur), bu sınıra yakın olan alan içinde dolaşmaya da müsamaha etmemişlerdir. Bu sebeple, İslâm tarihinde bazı dönemlerde özellikle Emevîler döneminde olduğu gibi, muhtemel olabilecek her türlü yanlışlıkları önceden önlemek için fakihler, mübâh ve meşrûiyet sınırlarını da zorlayarak katı ve müsahasız kurallar ortaya koymuşlardır.

Mûsikî hakikati öyle kolayca bir kenara atılıp önemsenmeyecek bir nesne değildir. Hem dînî hem de dünyevî açıdan insan olarak bizleri ilgilendiren bir husustur. Güzel ses ve nağmelerle ilgisi olmadığını iddia edenlerin de aslında bunlardan bîgâne kalmaları mümkün değildir. Ancak inanç konusu çok önemlidir. Mesele iman olunca, adeta akan sular durmak zorundadır. Fakat

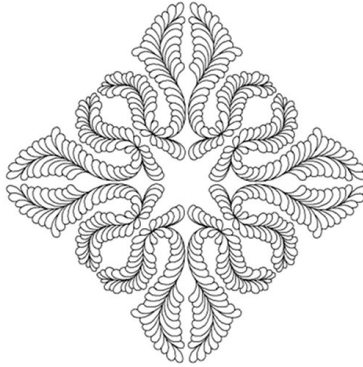
insanlığımız, var oluşumuzun gayesi için yapılacak çok şeyler vardır mûsikîyle. Mûsikî hassasiyetimiz ve duyarlılığımız bizim estetik anlayışımızın en hoş kısmıdır. Çünkü biz insanız, sanat karşısında, güzellik karşısında tepkisiz kalamayız, güzel olan ne varsa insan olarak mutlaka bizim ilgimizi çekecektir. Eğer çekmiyorsa o zaman bizim insanlığımızın selim oluşunda bir sıkıntı ve eksiklik var demektir. Rabbimizin bizlere sunduğu bunca güzelliklerden birisi de güzel ses ve nağmelerdir. O yüce sanatçı, kendi anlayışından bizlere de bir nebze ikram etmiş ve bunun etkisini de bizim üzerimizde görmek ve seyretmek istiyor.

Müslüman olarak İslâm'ı çok iyi anlamak ve öğrenmek durumundayız. Çeşitli durumlar karşısında alacağımız tavır ve tedbirler bizim İslâm oluşumuzun kalitesine bağlıdır. Kapasitemiz ne kadar ise, dinimizi de o kadar anlayabiliyoruz. Şu halde fakihlerin mûsikî çerçevesinde geçen tartışmalarını göz önünde tutarak, nefsin arzularından uzak durarak, insanlığımızı ve estetik yaratılışımızı da hafife almayarak mûsikî ile ilgili meselelerde nasıl davranmamız gerektiğine kalbimizden fetva alarak o şekilde hareket etmemiz gerektiğini düşünüyoruz.

Biz bu araştırmamızda akıl sahibi bir insan olarak, günlük hayatımızla çok yakından ilgili olan ve bizim için kaçınılmaz olan mûsikî konusundaki problemleri sadece geçmişteki fakihlere havale ederek, bir perhiz anlayışıyla

hareket edemeyiz. Onların meselelere nasıl baktıklarından örnek alarak, içinde bulunduğumuz asrın şartlarına göre konuyu yeniden değerlendirmemiz gerekmektedir. Aksi halde bedenen XXI. Yüzyılda olsak bile, fikren hep bin beş yüz sene öncesinde kalmak durumunda olacağımızı asla unutmamamız gerekmektedir.

Nihayet bu mevzuda da kısaca, Müslümanlar olarak Hz. Peygamber (s.a.v.)'in mûsikî ve eğlence konusundaki uygulamalarını göz önünde bulundurarak, “*Ameller niyetlere göredir*” hadîs-i şerîfince amel etmek düsturumuz olmalıdır. Selâm hak ve hakikat üzere olanlara olsun.

GENEL İNDEKS

<p>A Abbasî Devleti, 3, Abdülkerim Zeydan, 8, 17, 18 Ahkâm âyetleri, 21 Ahmed b. Hanbel, 34 Âkil, 7, 67 Akseki, 8, 17 Alemgiriyye, 66, 68, 87 Andulkadir Şener, 9 Ankara D.T.C.F Kütüphanesi, 71</p> <p>B Bâliğ, 8, 67 Bendir, 53 Beni Zürayk, 88 Berbat, 85 Beydavî, 17 Buhârî, 36</p> <p>C Câ'feru's-Sâdık, 98 Caferî Şif'leri, 97</p> <p>Ç Çalgı ve eğlence âletleri, 64 Çalgı ve oyun, 81 Çalgı, 52, 90</p>	<p>D Dar giysiler, 32 Dâvete icâbet, 33, 80, 82, 90 Davul(lar), 44, 85 Def, 43, 50, 54, 66, 85, 87 Domuz eti, 9 Düdük(ler), 44, 85 Dügün Yemeği, 31</p> <p>E Ebû Abdillâh, 99 Ebû Basîr, 99 Ebû Bekir Abdülaziz, 94 Ebû Bekir Hallâl, 94 Ebû Câfer, 99 Ebû Dâvud, 35, 36 Ebû Hanife, 12, 78, 80, 85 Ebû Mûsa, 35 Ebû Ümâme, 93 Ebu'l-Hasen Rıza, 99 Ebu'l-Kasım, 80 Eğlence ve şarkıcılık, 37 Ehl-i sünnet, 77, 96 El kesme cezası, 63 Emevîler, 97, 104 Emr-i ma'rûf, 62 Enstrüman çalmak, 38, 65 Enstrümansız müzik, 42 Esbâb-ı Nüzûl, 6,</p>
---	---

<p>Ezân ücreti, 65 Ezân ve mûsikî, 64 Ezân, 33, 65, 79, 86, 92 Ezvâc-ı Tâhirât, 21</p> <p>F Farz-ı kifâye, 34, 47 Fâsid alışverişler, 82 Ferhat Koca, 9, 17, 18 Fıkıh defterleri, 88 Fıkıh kaynakları, 40, 79 Fıkıh Mezhep İmamları, 29, 102 Fıkıh mezhepleri, 104</p> <p>Ğ Ğinâ, 79, 86, 89, 93, 94</p> <p>H Hanbelîler, 34, 92 Hanefî Mezhebi, 78, 79 Hânende, 69 Harâm bi-zâtihi, 18 Harâm li-ğarihî, 18 Hasan b. Ali el-Vişâ, 99 Hasan b. Sâbit, 91 Hırz altında bulunmak, 63 Hicâz Bölgesi âlimleri, 1, Hicâz Ekolü, 3, Hicâzlılar, 3,</p>	<p>Horasânî, 40, 41 Helâl, 8, 20, 90 Hanefî âlimleri, 15, 34, Had cezası, 16, 17, 20 Haber-i âhâd, 17, 19 Haram, 10, 11, 12, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 25, 90, 100 Hanefiler, 3, 15, 18 Hz. Âişe, 21, 23, 48 Hz. Ali, 92, 93 Hz. Meymune, 22 Hz. Ömer, 86 Hz. Safiyye, 22 Hz. Sevde, 22 Hz. Ümmü Habibe, 22 Hz. Ümmü Seleme, 22 Hz. Hafsa, 22, 23, 24 Hz. Zeyneb binti Cahş, 22, 23, 24</p> <p>I Irak Bölgesi âlimleri, 1 Irak Ekolü, 3, Irak fıkıh ekolü, 78</p> <p>İ İbâhe, 4, 77 İbn Hazm, 44, 84, 93, 95, 96 İbn Hümâm, 15</p>
--	---

İbn Kudâme, 30, 33, 92	Kerbelâ, 97
İbn Mâce, 36, 54	Kısa giysiler, 32
İbni Mes'ud, 91	Kitâbü'l-Büyû', 82, 83
İbnü'l-Kâsım, 87, 88, 89, 90	Kitâbü'l-Hazar ve'l-İbâhe, 79
İbrâhîm el-İrâkî, 80	Kitâbü'l-Kerâhiyye, 79
İbrahim en-Neha'î, 15	Kitâbü's-Sirkat, 85
İmam Ahmet, 92, 94	Kitâbü'ş-Şehâdât, 79
İmam Azam, 81, 82	Köpek parası, 99
İmam Ebû Yusuf, 12, 85, 86	Kudûm, 53
İmam Gazzâlî, 90	Kur'ân'ı nağmeli okumak, 34
İmam Mâlik, 87, 88, 89, 90	Kurân-ı Kerîm, 20
İmam Muhammed, 11, 85, 86	Kütüb-i Sitte, 5, 96
İmâmiyye, 34, 97	Kütübü Tis'a, 96
İsmâil-i Ankaravî, 74	
İsnâaşeriyye, 97	L
İyiliği emretmek, 62	Leş, 9
İslâm Hukukçuları, 18, 33	
İslâm Hukuku, 6, 19, 29, 37, 58, 62, 64, 101	M
K	Mağniyye, 98
Kadîb, 42, 53, 92	Mükellef, 7
Kan, 9	Münker, 90, 91
Kâsânî, 57, 61, 84	Müslüm b. el-Haccâc, 31, 36
Katl, 19	Müteşerri, 77
Kaval, 53	Müzik âleti çalmak, 47
Kazf, 19	Müzik âleti hırsızlığı, 63
Kebâir, 85	Müzik âleti, 51, 67, 77, 98
	Müzik âletlerinin alım satımı, 38, 85

Müzik âletlerinin tazmini, 62	Muhammed Ebû Zehra, 8, 11, 17
Müzik defterleri, 88	Mukaddes Erdebîlî, 100
Müzik ve akid, 56	Mûsikî eğitimi, 38, 40, 41
Müzik ve eğlence, 4	Mûsikî sanatı, 54, 64, 77, 103
Makdisî, 35, 40, 42, 61, 94, 95, 96	Mûsikî ve Ezân, 33, 64
Mâl-ı mütekavim, 43, 64, 79, 86	Mûsikî, 33, 74, 102
Mâlik b. Enes, 30, 45, 49, 70, 72	Mustafa Uzunpostalcı, 78
Mâlikî, 34	Mutlak, 8
Mâlikîler, 34	Mübâh, 8, 9, 11, 77, 96, 104
Mâlikîlik, 87	N
Meâzif hadisi, 95	Nâiha, 45, 47, 84, 90
Mecelle, 21	Nâihalık ücreti, 65
Medenî, 55	Nasr b. Kaabus, 99
Megâfir, 23	Nevevî, 52, 53, 90
Mekrûh, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 86	Nevha, 97
Melâhî, 37	Ney, 53, 86, 92
Melâhî, 83	O
Merğînânî, 12, 29, 38, 39, 43, 44, 45, 48, 53, 62, 64, 79, 80, 81, 85, 86	Oyun, 52
Mevlânâ Şiblî, 22	Ö
Mevlevîler, 3,	Ölen şarkıcının diyeti, 61
Muğanniye, 84, 99	S
Muhammed b. Hatib, 90	Sa'd İbn Ebî Vakkas, 35
	Sadrüşşerîa, 18
	Sâzende, 69

<p>Sahnûn, 87, 88 Sanatkârın diyeti, 61 Saz çalmak, 73 Sâzendelik, 37 Sehl b. Ziyâd, 99 Selahaddin Eroğlu, 11, 15, 16 Semâ', 1, 3, 77 Serahsî, 86 Ses sanatkârı, 94 Suyûtî, 35 Sülemî, 15 Süleyman Uludağ, 2, 77, 96, 97 Sünnîler, 97</p> <p>Ş Şâfî, 34, 90 Şâhitlik, 38, 45, 46, 47, 84, 89, 92 Şâirler, 46 Şâri', 8, 16, 17, 25 Şarkı sanatı, 60 Şarkı söylemek, 65 Şarkıcı câriyeler, 98, 99 Şarkıcı kadın, 99 Şarkıcı, 45 Şarkıcılık, 37 Şarkım güftesi, 70 Şeffaf giysiler, 32</p>	<p>Şehâdetü'l-Muğannî, 38 Şeybânî, 80 Şiî âlimleri, 100 Şiîler, 97, 98 Şiir, 88 Şîrâzî, 30, 49, 58, 91, 92</p> <p>T Ta'zir, 20 Tahrîm, 18, 19 Tahrîmen mekrûh, 18 Tahyîr hadisesi, 21 Tanbûr, 73, 84, 85, 92 Telli sazlar, 73 Tirmizî, 73, 84, 93 Tûsî, 40, 65, 98, 99</p> <p>U Ud, 73, 85, 92 Urfut ağacı, 23</p> <p>V Velîme, 29, 31, 32, 33, 79, 83</p> <p>Y Yetim malı, 13</p> <p>Z Zanda Bulunmak, 14</p>
--	---

Zina, 19 Zemmâre, 53 Zâhirî Mezhebi, 95 Zuhayli, 8, 16, 17 Zannî delil, 17, 18, 19, 21 Zebîdî, 22, 24	
--	--

KAYNAKLAR

- AHMED b. Hanbel, Ebû Abdi'l-lâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel b. Hilâl b. Esed eş-Şeybânî (v. H. 241), *Müsnedü'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, Tahkîk: Ahmed Muhammed Şâkir, Neşr: Dâru'l-Hadîs, (c. I-VIII), Kahire, H.1416 / M. 1995.
- AKDOĞAN, Bayram; “Çeşitli Yönleriyle Ezanlarımız”, Harran Ün. İlah. Fak. Derg. Yıl. 18, Ocak-Haz. 2013, Sayı. 29, Sayfa. 9-61.
- AKDOĞAN, Bayram; “Kur'ân-ı Kerim Âyetlerinin İfade Ettiği Anlamlara Göre Seslendirilmesi ve Makamla Okunması Konusunda Bir Örnek”, Erciyes Ün. İlahiyat Fak. Dergisi, Yıl: 2013 / 2, Sayı 17, Sayfa 6-35.
- AKDOĞAN, Bayram; “İbn Hazm el-Endülüsî'nin Musiki ile ilgili Hadislere Bakışı”, Dini Araştırmalar, Mayıs-Ağustos, 1999, c. II, Sayı 4, s. 21-46.
- AKDOĞAN, Bayram; *Musikî İle İlgili Kırk Hadis ve Şerhi*, Mans Medya Yapım Ltd. Şti., Ankara 2017.
- AKSEKİ, A.Hamdi; *İslâm Dini, İtikati İbadet ve Ahlâk*, Başbakanlık Basımevi, Ankara 1976.
- ÂLEMĞİRİYYE, Eş-Şeyh Nizam ve Hint Âlimlerinden bir cemaat; *el-Fetâvâ'l-Hindiyye fî Mezhebi'l-*

İmâmi'l-A'zâm Ebî Hanife en-Nûman, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, c. I-VI, Beyrut / Lübnan 1400H / 1980 M.

ANKARAVÎ, İsmâil b. Ahmed er-Rusûhî el-Mevlevî; *Mevlevilîğın Din Anlayışında Mûsiki (Hucetü's-Semâ' Risâlesi)*, Tahkîk ve İnceleme: Bayram Akdoğan, Bilge Ajans ve Matbaa, Ankara 2009.

ANKARAVÎ, İsmail b. Ahmed er-Rusûhî el-Mevlevî; *Hüccetü's-Semâ*, Süleymaniye Kütüphanesi, Pertev Paşa K.255/2, yk. 24a.

BUHÂRÎ, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil; *Sahîhu Buhârî*, c. I-IV (8 cüz), İstanbul 1979.

EBÛ DÂVUD, Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî; *Sünen-i Ebî Dâvud*, c. I- IV, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut, Tarihsiz.

EBÛ ZEHRÂ, Muhammed; *İslâm Hukuku Metodolojisi (Fıkıh Usûlü)*, Çev. Abdulkadir Şener, Ankara Ün. Basımevi, Ankara 1973.

ERDEBÎLÎ, Mukaddes Ahmed b. Muhammed (v. 993); *Hadikatü's-Şîa*, Tashîh: Sâdık Hasan Zâde, Bâhemkârî: Ali Ekber Zemânî Nejâd, İntişârâtı Ensâriyân, Ysz. 1378.

EROĞLU, Selahaddin; "Mekrûh", İslâm İlimleri Enstitürü Dergisi, A.Ü.İ.F., İslâm İlimleri Enstitüsü Yayınları, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1982, Sayı: 5, s. 297.

Fıkhü'l-İmâmi Ca'feru's-Sâdık, Arz ve istidlâl: Muhammed Cevâd Mağniyye, (c. I-VI, 3 mücellled), İntişarât Kaddes Muhammedî, Hıyabâni İrem Pasaj, Kudüs 1980.

İRÂKÎ, Ebu'l-Fadl Zeynü'd-Dîn Abdi'r-Rahîm b. el-Huseyn b. Abdi'r-Rahmân b. Ebî Bekr b. İbrâhîm (v. H. 806); *Tarhu't-Tesrîb Fî Şerhi't-Takrîb*, Neşr: Et-Tab'atü'l-Mısriyye el-Kadîme (Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Müessesetü't-Târîhi'l-Arabî ve Dâru'l-Fikri'l-Arabî), (c. I-VIII), Ysz., Tsz.

İBN HAZM, el-Endülüsi; *Risâletun fi'l-Ginâi'l-Mülehhî e Mübâhun huve em Mahzûrun?*, Cüz':1, Bahs: 3, Tahkîk: Dr. İhsan Abbas, 2. Baskı, Beyrut 1987.

İBN KUDÂME, Abdurrahman b. Ahmed el-Makdisî Ebû Muhammed; *El-Muğni Fî Fıkhî'l-İmâmi Ahmed b. Hanbel eş-Şeybânî*, 1. Bsk. c. I-X, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1405 H.

İBNÜ'L-HÜMÂM, Kemâleddin; *Şerhu Fethi'l-Kadîr*, Matbaatü'l-Kübrâ el-Emîriyye, 1. Bsk., (c. I-VIII), Bulak-Mısır H. 1316.

İBN MÂCE, (Ebû Abdillâh) Muhammed b. Yezîd el-Kazvîni; *Sünen-i İbn Mâce*, c. I- II, M.F.A. Bâki neşri, Beyrut 1975.

İBN MÂCE, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvîni; *Sünen-i İbn Mâce*, Tahkîk: Şuayb el-

Arnaûd- Âdil Mürşid..., Neşr: Dâru'r-
Risâleti'l-Âlemiyye, 1. Bsk., Beyrut H. 1430 /
M. 2009.

İBN SA'D; *et-Tabakâtu'l-Kübra'*, (I-VIII), Beyrut,
Tarihsiz.

KÂSÂNÎ, Alâaddin Ebû Bekr b. Mes'ûd (v. 587);
Bedâiu's-Sanâi' fî Tertibi'ş-Şerâi', Dâru'l-
Kitâbi'l-Arabî, c. I-VII, Beyrut / Lübnan 1982.

KOCA, Ferhat; "Fıkıh'da Helâl", *TDV. İslâm*
Ansiklopedisi, İstanbul, 1998, c. XVII, s. 175.

KOCA, Ferhat; "Fıkıhta Harâm", *TDV. İslâm*
Ansiklopedisi, İstanbul, 1997, c. XVI.

MÂLİK, b. Enes b. Mâlik b. Âmir el-Asbahî el-Medenî (v.
179 H.); *el-Müdevvenetü'l-Kübrâ*, Tahkîk:
Zekeriya Umeyrât, Neşreden: Dâru'l-Kütübî'l-
İlmiyye, c. I-IV, Beyrut / Lübnan.

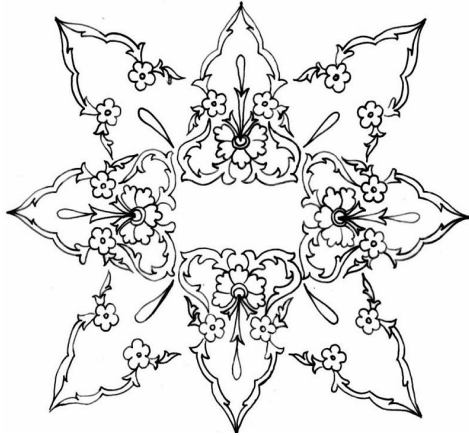
MERĞİNÂNÎ, Ali b. Ebî Bekr b. Abdi'l-Celîl el-Fergânî
Ebu'l-Hasen Burhânü'd-Dîn (v. H. 593); *El-
Hidâyetü Fî Şerhi Bidâyeti'l-Mübtedî*, (c. I-
IV), Tahkîk: Tallâl Yusuf, Neşr: Dâru İhyâi't-
Türâsi'l-Arabî, Beyrut / Lübnan.

MÜSLİM b. el-Haccâc Ebu'l-Hasen el-Kuşeyrî en-
Nîsâbûrî (v. 261); *Sahîhu Müslim*, Tahkîk:
Muhammed Fuâd Abdülbâkî, (c. I-V), Neşr:
Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, Tsz.

NESÂÎ, Ebû Abdîrrahman Ahmed b. Şuayb b. Ali el-
Horasânî; *es-Sünen*, (8 cüz), Beyrut, Tarihsiz.

- NEVEVÎ, Ebû Zekerîya Muhyiddin Yahya b. Şeref (v. 676 H.); *El-Mecmû' Şerhu'l-Mühezzeb*, c. I-XX. Mevkiu Mektebeti'l-Mescidi'n-Nebevî eş-Şerîf.
- SERAHSÎ, Şemseddin Ebû Bekr Muhammed b. Ebî Sehl; *Kitâbü'l-Mebsût*, Dâru'l-Fikr li't-Tibâati ve'n-Neşr, 1. Bsk., c. I-XXX (15 Mücellad) Beyrut / Lübnan 1421H. / 2000 M.
- SUYÛTÎ, Celâleddin Abdurrahman; *el-Câmiu's-Sağîr fî Ehâdîsi'l-Beşîri'n-Nezîr*, c. I- II, Mısır 1954.
- ŞİBLÎ, Mevlânâ; *Asr-ı Saadet*, Terc: Ömer Rıza Doğrul, (I-V cilt) Toker Matbaası, İstanbul 1973
- ŞİRÂZÎ, İbrahim b. Ali b. Yusuf Ebû İshâk; *El-Mühezzeb fî Fıkhi'l-İmâmi'ş-Şâfiî*, c. I-II, Beyrut, Ysz.
- TİRMİZÎ, (Ebû İsa) Muhammed b. İsa b. Sevre; *Sünenu't-Tirmizî*, Tahkîk: Beşşâr Avvâd Ma'rûf, Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, (c. I- VI), Beyrut 1998.
- TÛSÎ, Şeyhu't-Tâife Ebî Ca'fer Muhammed b. el-Hasen (v. 460); *El-İstibsâr Fîmâ Uhtulife Mine'l-Ahbâr*, Tahkîk: es-Seyyid Hasen el-Mûsevî el-Horasânî, Neşr: Dâru'l-Kütübî'l-İslâmiyye, (c. I-IV), Tahran 1363.
- ULUDAĞ, Süleyman; *İslâm Açısından Mûsikî ve Semâ'*, 2. Baskı, Bursa 1992.

- UZUNPOSTALCI, Mustafa;“Ebû Hanîfe Ebû Hanîfe Nu‘mân b. Sâbit b. Zûtâ b. Mâh”, TDV. İslâm Ansiklopedisi, Yıl: 1994, cilt: 10, s. 131-138.
- ZEBÎDÎ, Zeynü'd-dîn Ahmed b. Ahmed b. Abdi'l-Lâtif; *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi, ve Şerhi*, Terc. ve Şerh: Kâmil Miras, 3. Bsk., (1-13 cilt), Emel Matbaacılık Sanayi, Ankara 1975
- ZEYDAN, Abdulkerim; *El-Vecîz fî Usûli'l-Fıkh*, El-Mektebetü'l-İslâmî, Ofset Bsk., İstanbul 1979.
- ZUHAYLÎ, Muhammed Mustafa; *El-Vecîz fî Usûli'l-Fıkhî'l-İslâmî*, Neşr: Dâru'l-Hayr li't-Tibâti ve'n-Neşri ve't-Tevzîğ, (2 cilt), Dimeşk H. 1427/ M. 2006.

YAZARIN YAYIMLANMIŞ DİĞER KİTAPLARI

- 1- *Mevlevîlik ve Mûsiki (Er-Risâletü't-Tenzîhiyye Fi Şe'ni'l-Mevleviyye)*, Rağbet Yayınları, İstanbul 2009.
- 2- *Mevlevîliğin Din Anlayışında Mûsikî (Hucetü's-Semâ')*, Bilge Ajans ve Matbaası, Ankara 2009.
- 3- *Fethullah Şîrvânî ve Mûsikî Risâlesi (Mecelletun Fi'l-Mûsîka)*, Bilge Ajans ve Matbaası, Ankara 2009.
- 4- *Türk Din Mûsikîsi Dersleri*, Bilge Ajans ve Matbaası, Ankara 2010.
- 5- *Örneklerle Türk Mûsikisinde Formlar*, Bilge Ajans ve Matbaası, Ankara 2010.
- 6- *Kaynaşlı'lı Camcı Hacı Hâfız Ali Akdoğan Hoca Efendi'nin Hayatı, Eserleri, Tasavvuf Anlayışı ve Mûsikîşinaslığı*, Bilge Ajans ve Matbaası, Ankara 2012.
- 7- *Sanat'ın Kitabı*, Mans Medya Yapım Ltd. Şti., Ankara 2014.
- 8- *Dîni Mûsikî*, Ankara Üniversitesi Uzaktan Eğitim Yayınları No: 125, Ankara 2017.
- 9- *Mûsikî, Oyun Ve Eğlence İle İlgili Olduğu İddi Edilen Kur'ân Âyetleri Ve Tefsirleri*, Mans Medya Yapım Ltd. Şti., Ankara, 2017.
- 10- *Mûsikî İle İlgili Kırk Hadis ve Şerhi*, Mans Medya Yapım Ltd. Şti., Ankara 2017.

Yayımları isteme adresi ve İletişim:

Doç. Dr. Bayram AKDOĞAN

Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

06500 Beşevler / ANKARA

E-mail: akdogan@divinity.ankara.edu.tr

URL: www.bayramakdogan.com

Fakülte Tel : (0312) 212 68 00 / 1278

Mobil : 0546 233 90 90